

jotta

totuus

ei

unohtuisi

Kaisu Viikari

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	5
OSA I – KAISU	9
JUURISTANI	10
ISÄ.....	10
ÄITI.....	13
NUORUUSVUOTENI	15
MEDIKOFILISTÄ	20
KOMENNUS KEMIIN.....	22
OMA PERHEENI	26
JORMA JA EIRA.....	30
SILMÄKLINIKKA YMS	33
VÄITÖSKIRJA.....	34
MUUTTO TURKUUN	37
KÄSITE PSEUDOMYOPIA, VALELIKINÄKÖISYYS	40
AKKOMMODAATIOSTA JA VALELIKINÄKÖISYYDESTÄ	42
TETRALOGIA	46
SILMÄLÄÄKÄRIYHDISTYKSEN KOKOUS JA ERO DUODECIM-SEURASTA.....	53
TAPAUSET SUOMEN KUVALEHTI.....	61
TAPAUSET NEUES OPTIKERJOURNAL.....	63
POHJOISMAINEN SILMÄLÄÄKÄRIKONGRESSI LUNDISSA.....	69
SUOMEN LÄÄKÄRILEHTI.....	72
PANACEA	74
”DE MORTUIS NIL NISI BENE” - VAINAJISTA EI MUUTA KUIN HYVÄÄ –	78
OPETUS	80
OMIA MIETTEITÄNI	83
OSA III – KOOTUT KOHELLUKSENI	87
YLIOPPILASLAKKI OULU-JOESSA.....	88
KAASULIEDEN KÄYTÖSTÄ.....	88
TAPAUSET ANANJEV JA GRITSMAN.....	89
”KUPLA” HUTERALLA SILLALLA.....	90
VÄKIVALTAISTA TIEDETTÄ.....	91
PIKKU UROTYÖ.....	91
PETOLLINEN MATTO.....	92
VARAS KESKUSSAIRAALAN KODISSAMME, 7. KERROKSESSA, EHKÄ VUONNA 1965.....	92
POLIISIT KINTEREILLÄ.....	93
KELPAAVA SYLI.....	94
SAVONLINNA 1970.....	95

PITKÄSALMEN JÄISSÄ	95
SALAKAVALA PIHATIE	96
POLIISIEN TUNTEMA	97
VANHENTUNUT AJOKORTTI	98
KASVOT VAUHDISTA KATUUN	98
KUN AIKAMME EI VIELÄ OLLUT TULLUT	100
VENERETKI	100
PYÖRÄKOLARI	101
KATKENNEITA KYLKILUITA	103
RYSÄYKSIEN RYSÄYS!	105
KOETTUJA NÄPÄYTYKSIÄ	107
OSA IV – SAULI	108
KUIN KARITSA, JOKA TEURAAKSI VIEDÄÄN.....	109
SAULIN INHIMILLISEN KOHTALON HETKIÄ	110
LAPPI.....	110
ENSIMMÄINEN INFARKTI.....	110
TOINEN INFARKTI	113
OHITUSLEIKKAUS	117
ELÄKEIKÄ.....	124
VIIMEINEN KOHTALON PÄIVÄ	125
LOPPUSANAT	131
VIITTEET:.....	132

Esipuhe

Elämässäni, niin kuin varmaan monella muullakin, on ollut melkein jatkumo uskomattomia, miltei telepaattisia yhteensattumia ja ”Hyvän haltijan” sormella osoittamia, tärkeitä kohteita, jotka olisivat ansainneet tulla kirjatuiksi. Harmi, etten sitä ajoissa hoksannut tehdä.

Vähän samantapainen oli tämä päätökseni ryhtyä kartoittamaan elämäni virstanpylväitä. Oltuani vuosia, mitä ”karriääriin” tulee, jokseenkin ”kesannossa”, resignaation epäaktiivisessa tilassa, tulin tässä vuodenvaihteessa 2003–2004 herätykseen, että ei – kyllä nämä asiat täytyy panna paperille, vaikkapa ei muun vuoksi kuin jälkeen jääville tiedoksi, ja totesin, että sehän käy esim. uuden vuoden päätöksestä, jollainen ei lainkaan kuulu tapoihini. Päätin jopa hankkia tietokoneen, jonka hankkimatta jättämistä olen viimeiset kymmenen vuotta harmitellut, kas kun en luottanut aivoihini. Suureksi ihmetyksekseni molemmat lapsenikin pitivät sen hankintaa itsestään selvänä – tietoisina(!), mihin tarkoitukseen.

Niin silloinkos jatkui tämä yhteensattumien ihme kohdallani! Professori Otto Meurman, hyvä ystävämme, tietäen, että minulle ei tule *Duodecim*-lehteä, soitti helmikuun kolmas päivä, vuonna 2004, olenko nähnyt viimeistä numeroa ja luki sieltä Silmätautien erikoislääkäriuutisista Helsingin silmäklinikan professoreitten (Tervo & Laatikainen) toimittamana artikkelista, jonka referoinnin lopussa he sanovat: ”...asia ei ole uusi. Kaksikymmentä vuotta sitten suomalainen silmälääkäri Kaisu Viikari puhui tämän asian puolesta” (tosin 11 vuoden virheellä; kirjoitti kahdessa kirjassaan, *Tetralogia* vuodelta 1972 (11) ja *Panacea* (22), englanniksi, vuodelta 1978).

Kautta maailman sivun tieteessä, ei vähiten lääketieteessä, on ollut esteitä uusien havaintojen esiin pääsulle. Jos sallitaan suuruudenhullu esimerkki, jonka Sauli niin usein mainitsi ja on siksi jäänyt mieleeni: Kuuluisan kirurgian professorin Ferdinand Sauerbruchin (1875–1951) klinikassa, Berliinissä, tri Forsman oli v. 1929 tehnyt itselleen – hoitajattaren avustamana – sydämen katetrisaation, ja kun professori kuuli tästä, hänen lakoninen reaktionsa oli: ”*Sie sind fristlos entlassen!*” (Olette välittömästi erotettu!)”

Tai uppsalalaisen lääketieteen ylioppilas Ivar Sandströmin vuonna 1880 tekemä mullistava (vägbrytande)löydös, lisäkilpirauhaset, viimeinen suuri ihmisestä tunnistettu elin (the parathyroidea glands, the last major organ to be recognized in man), ei sen ajan medisiinisessä maailmassa lyönyt läpi, vaan jäi 11 vuodeksi unohduksiin.

Vaatii vähintään yhden, mielellään kahden polven poistumisen välistä, jotta kiistelty asia voi uudelleen nostaa päätään objektiivisella tavalla. Tosin joku viisas on sanonut, että silloin, kun asiasta kiistellään, se on jo muuttunut dogmiksi.

Tätä rehabilitaation, hyvityksen, (jollaisena sen näen) auvoa varjostaa kaksi asiaa. Suren sitä, että Sauli, joka niin varauksetta myötäeli ja tuki minua näissä pyrkimyksissä, ei ole tätä näkemässä. Olen kuitenkin vakuuttunut hänen hengessä mukanaolostaan, sillä aikanaan, jo pari vuosikymmentä sitten, hän oletti minun palaavan näihin asioihin ja hänellä oli ehdotus kirjan nimeksikin: *”Tuntemattomalle migreenipotilaalle”*.

Samoin suren sitä, että hyvä ystäväni, silmälääkärikollegani Aune Adel, joka parhaiten ymmärsi ja antoi tukensa tälle asialle sekä oli korvaamaton kokemusten vaihdossa, ei enää ole joukossamme.

Sauli sanoi silloin, kun nämä totuudet alkoivat seestyä, että minua eivät liiat tiedot ole olleet sekoittamassa! Aivan oikein, siten on ollut mahdollista paneutua elementaari-(perus-)asioihin ja toteamus on mitä sulimmassa sovussa Goethen sanomaan: *”...joka ei ymmärrä ongelmien alkutekijöitä, ei voi niitä ratkaistakaan”*. Tapahtumien kulku myös osoittaa, miten helposti massa ajattelee massan aivoilla – ja tyhmän ja viisaan väitellessä tyhmä voittaa (on äskettäin sanonut suomalainen aforismi-kirjailija).

Kuten olen kirjojeni, joita en aio tässä lähteä kertaamaan, ne saavat detajli-paljouksineen puhua puolestaan – esipuheissa selostanut, itselleni on päivänselvää, mikä johti näitten totuuksien etsimiseen. Koulutusaikanamme, poliklinikatyössä, potilassuhteet olivat enimmäkseen niin lyhytaikaisia, että esim. lasimääräysten onnistuneisuutta ja niitten pitkäaikaisvaikutuksia ei juuri päässyt, tai olisiko parempi sanoa, joutunut näkemään. Siten sitä sai säilyttää illuusionsa, että työ oli ollut onnistunutta.

Mutta sitten, kun olin aloittanut yksityisvastaanottoni, sainkin huomata, että vaikka kuinka oli toiminut saadun opetuksen mukaisesti, niin potilaatpa eivät päässeetkään **vaivoistaan**: päänsärystä, silmien kirvelystä, kutinasta, väsymyksestä. Olin varsin hyvin tietoinen piilevän kaukotaitteisuuden ja yleensä plussuuntaisen vajauksen merkityksestä ja vuosisatainen opetettu ohje silmälasien määräämisessä: *”vahvin pluslasi, heikoin miinus”* soi kuin iskostettuna korvissa. Ilmeisesti sen toteuttaminen sykloplegiasta (akkommodaation lamauttamisesta) huolimatta ei kuitenkaan ollut riittävästi onnistunut.

Oli siis keksittävä jotakin muuta ja siitä lähti silmän taittovoiman tutkimiseksi vahvan sumuttamisen (*fogging*) kehittäminen, joka sitten sai mitä moninaisimpia toteuttamisen muotoja.

Tetralogia ja Panacea eivät nähneet päivänvaloa minun itseni vuoksi, vaan potilaitteni hädän vuoksi, ja julkaisemalla Tetralogian suomeksi, halusin tarjota kollegoilleni nopeata pääsyä ”asian päälle”.

Kiitän klaanimme koko tietokonesukupolvea auliista avunannosta teknisissä pulmatilanteissa ja erikoisesti Heidiä, Jorman 4./5 tyttärestä sekä tottuneita oikolukijoita Eiraa ja Jormaa!

Turussa marraskuussa 2004

Handwritten signature in cursive script, reading "Kari Piikari".

OSA I – Kaisu

Juuristani

Isä

Isäni isä, vanha isä, kuten Oulun puolessa sanotaan, Antti Mikkonen, oli toiminut puuseppänä, rakentajana, jopa siinä määrin, että hän rakensi itselleen Oulun keskustaan niin suuren talon, että hänellä oli mahdollisuus vuokralaisten pitoon. Siinä ohessa hän oli toiminut suntiona ja lopuksi sitten maanviljelijänä. Mm. nykyisen Päivärinteen parantola on hänen maillaan. Isäni äiti oli Maria Liisa Karjalainen

Isäni seitsenlapsisesta sisarussarjasta pojat olivat Oulun klassisen ”lyyseen” kasvatteja. Sen hienompaa kouluahan ei Suomessa ole ollutkaan!

Vanhin, Anshelm, oli pappi ja fil.maisteri, Mäntsälän rovasti. Heikki Klemetin koulukunnan kasvattina hän oli myös valtiopäivien avajaisten liturgi, myöhäiseen ikäänsä saakka.

Kolme veljestä, **Artturi**-isäni (s. 1890, k. 1951), Hemmi ja Aarne olivat lääkäreitä, aika harvinainen kolmikko noina vuosina. Isäni ensimmäisenä leipään kiinni päässeenä, vaikkakin perheellisenä, tuki taloudellisesti veljiään. Hemmi ja Aarne olivat molemmat hermo- ja mielitautien erikoislääkäreitä, Hemmi oli lisäksi fysiikan maisteri, sisar Lydia gradua vaille kielten maisteri. Viides veli, Onni, kuoli nuorena ja Impi-sisar oli neljän pojan perheenäitinä.

Haukiputaalta ja Oulusta lähteneinä perheen koulutussaavutukset puhuvat mielestäni kyllä melkoisen tarmon kieltä ja lienee älykkyyskin ollut kohtalaista. Isäni kohdalla toistettiin kaskua: Kun koko auditorio oli tietämättömänä vaiennut professorin kysymykseen, oli professori tiuskaissut: ”Vet int´ Mikkonen heller!” (Eikö Mikkonenkaan tiedä!”)

Kun Mikkosen veljekset eivät lasiin sylkeneet, niin äitini korosti aina, että raittiusseuraan opiskeluaikanaan kuuluneen hän oli nainut!

Vähän pahansisuihenkin hän, pohjalaisittain lienee ollut, sillä kerran gynekologian professori Seth Wichmann ´ilta tieteellistä työtä kysytyään, kun ei heti saanut, ei toista kertaa kysynyt, vaan lähti kunnanlääkäriksi.

Aikamoisesta ajankuvan erosta nykyaikaan kertoo, että isäni ajoi pyörällä 60 km lääkärikokouksiin Merikarvialta Poriin, varmaan todellisesta innosta ajan tasalla pysymiseksi, missä on nykyään joidenkin kohdalla toivomisen varaa.

Muutimme vuonna 1930 Riihimäelle, kun isän sydän raskaassa, kahdentoista vuoden, kunnanlääkärin työssä oli alkanut antaa merkkejä – hän myös leikkasi hyvin paljon. Hän siirtyi helpompaan työhön KTR 3:n lääkäriksi ja piti ohella yksityisvastaanottoa.

Talvisodan alla, lokakuun 12. päivänä, vuonna 1939 hän sai komennuksen Luumäelle, missä hänen päällikkyyteensä koottiin lääkintäkomppania ja sitten hän toimi Summan rintaman kenttäsairaalassa. En tiedä, johtuiko se hänen aikaisemmasta, suhteellisen suuresta kirurgian kokemuksestaan, mutta paljon hän mainitussa kenttäsairaalassa operoi, ja veljeni **Antti** kertoi, että hän sieltä palatessaan, 50-vuotiaana, oli niin laihtunut ja rasittunut, että hän vaivoin oli tunnettavissa.

Ainoana elämänoppina isältäni on mieleeni jäänyt viisaus: ”Pidä ystäviä, mutta älä luota kehenkään!” Taustaa en tiedä, liittyneekö se johonkin katkeraan kokemukseen? Kuinka kasvattavaa, vaikea sanoa, mutta voi olla hyväkin varoitus.

Syksyllä 1951 isäni sai sydäninfarktin, ystävälleen 50-vuotispuhetta pitäessään. Hän oli samana päivänä nostanut myös raskasta röntgenkonettaan, mikä siinä yhteydessä pantiin merkille. Jouduin irrottautumaan Riihimäelle häntä hoitamaan. En oikein muista, miksi häntä hoidettiin kotona. Siihen aikaan oli vielä mahdollista, matkojenkin päästä, saada kollega kotikäynnille, ja niin arvostettu sisätautiopin dosentti Mikko Virkkunen Helsingistä vaivautui tulemaan Riihimäelle; liekö hänen papillinen taustansa antanut näin raskaita velvoitteita.

Toipuminen tuntui sujuvan hyvin, kovin paljon hän vain pyysi koko ajan juotavaa, makeaa mehua. Silloin menin keittämään Nylanderin (sokeri)kokeen, ja putki tuli aivan mustaksi. Olin niin harkitsematon, että kun hän jälleen pyysi sitä mehua, niin näytin sen putken hänelle, mikä selvästi masensi häntä: ”Tuokin vielä!”

Aikaa oli kulunut 11 vuorokautta, potilas oli aika virkeä ja sanoi illalla: ”Annapa Kaikka (lempinimeni) minulle herätyskello tuohon, niin näen aamulla ajankulun!”

Kaikki nämä 11 yötä olin valvonut, nyt nukuin ensimmäistä yötä ja sisareni **Mirja** vuorostaan valvoi, kunnes aamuyöstä heräsin kuolonkorahduksiin. Sisareni ei ehtinyt vielä muuta kuin hätääntyneenä hämmästellä, kun minulla jo oli strofantiini ruiskussa (senaikainen hoito), ja vaikka melkein lautumat näkyivät käsivarressa, laitoin lääkkeen suoneen.

Kutsuin äidin paikalle ja ihailin hänen levollisuuttaan. Siitä huolimatta, että hän oli paljon ollut lisäapuna isän vapaussodan aikaisissa leikkauksissa Merikarvian sairaalassa, isä oli ensimmäinen kuollut, jonka hän näki.

Hän kuoli 61-vuotiaana sydäninfarktiin.

Jormalla on kirjahyllyssään kunniapaikalla isäni *Von Mering's Lehrbuch der Inneren Medizin* (1) oppikirja vuodelta 1911, ”Tentitty” merkintöineen vuodelta 1913.

Äiti

Äitini perheestä on Väinö Tannerin kirjassa (nimenomaan sen toisessa painoksessa, vuodelta 1947, jolloin hän pääsi vankilasta), *Näin Helsingin kasvavan* (5), itsellenikin näitä isovanhempiani koskaan tapaamattomana, valaiseva kuvaus. Kopioin sen tähän, sulkeissa omilla lisäyksilläni täydennettynä.

”Jo mainittuun Mandelinin perheeseen olimme tutustuneet aikaisemmassa asuinpaikassamme Lastenkodin talossa. Perhe muutti nimensä myöhemmin Marsioksi. Isä Marsio oli junailija, lopulta ylijunailija. Hän samoin kuin hänen vaimonsa olivat vakaita hämäläisiä. Vaimo oli suurikokoinen, iloinen nainen. Monet lapsivuoteet hänet kuitenkin vanhensivat ennen aikojaan. Perheeseen siunautui nimittäin lapsia säännöllisesti aina parin vuoden kuluttua, taisi toisinaan tulla useamminkin, (kaikkiaan 13, joista 3 poikaa kuoli pieninä). Joukossa oli 2 poikaa. Hanne (s.1878), minua pari vuotta vanhempi, ja Akseli eli Aku (s.1882), minua vuotta nuorempi. Molemmista olen jo hiukan kertonut. Hanne seurasi isänsä jälkiä ja kiipesi lopulta ylijunailijaksi. Aku taas ryhtyi joidenkin sivuhyppäysten jälkeen lukemaan insinööriksi (Polilla) ja hoiti lopulta Helsingin Sähkölaitoksen johtajan virkaa. – Tyttäriä oli perheessä lukuisia (8). Kaikki taisivat käydä tyttökoulun ja useimmat heistä joutuivat hyviin naimisiin, mikä osoittanee, että lapset olivat hyvin kasvatettuja sekä että tyttärillä oli viehätysvoima. Vanhin Ruusa. (s.1875), jonkin aikaa sairaanhoitajana Tiuruniemessä, meni naimisiin turkulaisen Hjalmar Karlströmin (Turun Asvalttitehdas) kanssa, Sitä seuraavasta, Almasta (s.1880, jonka isä oli käynyt puhumassa KOP:n virkailijaksi) tuli Hampurissa toimineen merimiespappi Toivo Valtarin rouva sekä lopuksi Pöytyän ruustinna. Seuraava Elli (s.1886), tyttökoulun jälkeen käynyt Jyväskylän jatkoluokkien opettajakoulutuksen), jäi naimattomaksi ja vietti itsenäisen ansionaisen elämää. Hän palveli pitkät ajat konekirjoittajattarena kirkollistoimikunnassa ja myöhemmin sen seuraajassa opetusministeriössä. Sen ohella hän kuolemaansa saakka kuului eduskunnan konekirjoituskanslian henkilökuntaan. Helmi (s.1890, ylioppilas) on konttoristina (kuvaosaston hoitajana) Otavassa. Aino (s.1894) suoritti arkkitehtitutkinnon, ja matkustelee nykyään kuuluisan Arkkitehti Alvar Aallon rouvana maita mantereita, aina Amerikkaa myöten. (Keväällä 2004 oli Aino Marsio-Aallon 110-vuotis taiteilijänäyttely Jyväskylässä, Helsingissä ja Turussa.) Saimasta (s.1888, ylioppilas) tuli henkivakuutusyhtiö Salaman johtaja Lassilan rouva. Liisa (äitini, s.1895, lastentarhanopettaja Ebeneser-kurssilta) on joutunut naimisiin lääket.lis.(Artturi) Mikkosen kanssa. Ja nuorin kaikista, Eeva (s.1898), sulostuttaa Pellervo-seuran sihteerin (maisteri) Ilmari Raholan elämää. Jos heidän

vanhempansa vielä eläisivät, olisi heillä täysi aihe ylpeillä lastensa hyvästä sijoittumisesta yhteiskunnassa. Harvoin ovat näin suuren lapsijoukon kaikki lapset näin hyvin menestyneet.

Marsion perheessä oli aina hauska käydä ja se oli minun vakituinen käyntipaikkani. Siellä vallitsi iloinen vapaa henki. Pappa ei paljon häirinnyt perheen rauhaa. Vapaahetkinään hän lueskeli tuntikaupalla rakasta Uutta Suometartaan, istuen vuoteeksi muutettavalla puusohvalla, jonka yläpuolelle hänen päänsä oli vähitellen hieronut seinätapettiin tumman läiskän, jota äiti Marsio usein hymyillen näytteli. Akusta tuli erottamaton ystäväni aina hänen aikaiseen kuolemaansa saakka (56-vuotiaana).”

Ainakin musiikki oli näitä perheitä yhdistävä tekijä. Mikkosen pojat YL:ssä, tytär Suomen laulussa, missä myös Marsion tyttäriä; Suomen laulussa vanhempieni kihlauskin julkaistiin.

Marsion tyttäret taisivat peräti kaikki ottaa laulu- ja pianotunteja (äitini tunnetulla laulajatar Dagmar Hagelberg-Raekalliolla) ja heillä oli nautinto harjoitella Aino-tätini loistavalla säestyksellä.

Isäni lauluharrastus jatkui elämän loppuun saakka niin, että hän viikoittain kävi Helsingissä, ensin Laulumiesten ja sitten myöhemmin Urisevien ukkojen harjoituksissa.

Laulun lahja on yksi asia, joka on vahvasti periytynyt näissä suvuissa, en tiedä läheltä ainoatakaan, joka ei olisi osannut laulaa, ja veljeni väittää, että meitä Lassilan sukujuhlissa olisi helposti ollut koossa 40-päinen ”kööri” – ”Tule aamuhun hymyilevään”!

Äiti kuoli 73-vuotiaana haimasyöpään.

Meillä oli etuoikeus saada pitää hänet kodissamme hänen viimeiset elinviikkonsa ja saimme nähdä esimerkillisen tyynen pois lähdön, hänen tuntiessaan olevansa turvassa. Minulla on ainutlaatuisen arvokkaana muistona magnetofoninauhalla hänen muutamia päiviä ennen kuolemaansa, Keskussairaalan seitsemännen kerroksen asunnossamme, makuulla laulamansa – minun kehnolla säestykselläni – Händelin ”Wie lieblich ist der Boten Schritt, sie kündigen Frieden uns an” (Miten ihana on sanansaattajan askel, ne julistavat meille rauhaa)

Nuoruusvuoteni

Olen syntynyt Merikarvialla, äiti ei kanssani ehtinyt Helsinkiin, Mehiläiseen, missä kaikki muut sisarukseni ovat syntyneet. ”Kaisu ja taas tyttö!”, kuuluu olleen isän, ilmeisesti pettynyt toteamus. Kontrastia oli seuraavaan, veljeni Antin syntymään, jolloin oli kuin koko pitäjä olisi saanut prinssin ja kukkien tulva mahtava. Silloin isä oli myös etukäteen ilmoittanut, että sitten ostetaan auto ja niin meille tuli ensimmäinen Ford, 1924.

Haltuuni on jostakin tullut äitini pieni muistiinpanokirja meistä lapsista. Siinä hän kuvailee, että Kaisu on kyllä iloinen lapsi, mutta ei niin älykäs kuin Hilikka. Varhaislapsuudestani on mieleen jäänyt yksi tapaus ylitse muiden:

Olimme olleet jossakin kylässä. Siellä oli tuhkakupissa pieni, pyöreä pukinpään kiiltokuva ja nappasin sen mukaani. Kotiin tultuamme näytin aarretta äidille. Seurauksena oli, että minun oli itse vietävä se takaisin. Mikä nöyryytys ja ikuinen opetus! Vilppi on meihin jo kohdussa ohjelmoituna.

En tiedä, oliko kautta maan koulunkäynti yhtä vapaamuotoista, mutta ainakin Merikarvialla, Pekka Kyläkosken kouluun saatoin mennä vanhemman sisareni **Hilkan** mukana. Siten olin jo melko oppinut, kun 8-vuotiaana muutimme Riihimäelle. Opettaja oli heti sanonut, että eikö saa siirtää ylemmäksi, kun minut pantiin alakoulun toiselle. ”Olkoon siellä vain!”, oli isä sanonut. Kun vähän ajan kuluttua soitettiin uudelleen, että jos sittenkin siirrettäisiin ylemmälle luokalle, oli isä vastannut, että näyttäköön aikuisena mihin pystyy! Yllättävän järkevää tältä ilmeisen ambitiöösiltä henkilöltä.

Sen se ainakin teki, että minusta aikanaan tuli ”armoylioppilas”, sodan ensimmäiset. Opettajat silloin kysyivät minulta, enkö ollut harmissani, kun en päässyt kirjoittamaan. En todellakaan, sillä koulu oli lähinnä mennyt kuuntelemalla ja lukuaineista suoriutuminen olisi ollut kova paikka. Voin vieläkin joskus nähdä itseni unissa reaalikokeessa tietämättä mitään. Ja kun sitten tulin Helsinkiin opiskelemaan, valkeni hyvin pian, mitä ovat fikset ihmiset, kun helsinkiläisten valiokoulujen vesat, Nevanlinnat, Saxenit, Siiralat pyyhälsivät tiedekuntaan. Meillähän oli se viimeinen kouluvuosi jäänyt kolmeen kuukauteen, ja talvisodan 42 ° pakkasessa kavuttiin tunniksi kerrallaan Vuorelan ilmavalvontatorniin. Tunnen yhä katkeruutta siitä, että meidän joukko ei tuosta palvelusta ole saanut rintamatunnusta.

Veljeni Antti oli sodan kovissa paikoissa Karjalan kannaksella radistina tulenjohtueessa ja pari päivää ennen sodan loppumista taempana, laskijana. Hänestä tuli geologi, joka mm. Afrikan Burundissa valvoi syväkairauksia.

Oppikoulussa olin kyllä todellinen kiusankappale opettajille. Näin jälkeempäin ajatellen kyllä hävettää ja tulkitseen sen jonkinlaiseksi itsetehostukseksi. Häiritsin niin tavattomasti alituisella puhelemisella (paljon puhun lasten mielestä vieläkin), ja se on saattanut häiritä muitten keskittymistä.

Joskus sattui niin, että huudettiin: ”Mikkonen ulos!”, vaikka en ollut koko luokkahuoneessa. Ja kerran jouduin kokonaisen viikon välitunnit seisomaan patsaana opettajainhuoneen ovella, jolloin joku kauniimpaa käytöstä nähnyt opettaja kysyi ohi mennessään: ”Kultaseni, mitä sinä olet tehnyt!”

Fysiikan opettajamme, Viljo Heini, oli lopen tuskaantunut ja käyttäsi tilanteita yllättääkseen minut tietämättömänä ja nosti pystyyn kysymällä. Jollakin kuudennella aistilla olin kuitenkin aina jyvällä, missä mentiin, ja silloin oli vaikea rankaista.

Mutta luokallamme oli vieläkin vaikeampi probleemi lukion aikana.

Koko luokka, ainakin tytöt, osasivat mykän kieltä, vähän kotitekoista, mutta tehokasta. Sillä vaihtuivat näppärästi vieraskieliset sanat, kuten myös matikan vastaukset. Opettajat olivat siitä ainakin jossain määrin tietoisia ja epätoivoisia. Mutta minkäs tekivät, eihän käsiä sitoakaan voi, ja hidas sormien liikuttelu ei voi olla kiellettyä. Kerran kuitenkin hävetti, kun viehättävä englanninkielen opettajamme Irja Käki itki.

Kirjasta luntaaminen ei olisi tullut kenenkään mieleenkään, ja toisaalta, vielä tänä päivänäkin sanoisin, että fiksut oppivat tälläkin tavoin.

Kuten mainitsin, koulu sujui aika kevyesti, mutta kerran sain oikein kunnan ala-arvoisen, kolmosen, Aleksis Kiven sanastosta. Se on helppo muistaa. Suomenkielen opettajamme, Aimo Turunen, myöhemmin aika tunnettu nimi Helsingin yliopistossa, haroi hiuksiaan.

Kouluuikaan oleellisesti liittyy kaikkien toverienikin tietämä kotiintuloon liittyvä kova kuri. Varmaan Riihimäen kauppalassa melko yleisesti tunnettu oli motto: ”Kollit pois nurkista!” – ilman, että siihen nyt mitään sen kummempaa aihetta olisi liittynyt. Ymmärsimme kyllä jo silloinkin tämän ajatusmaailman taustan. Lääkärinä isä oli liian läheltä nähnyt ennen kaikkea sen aikaisten ”pahojen

tautien” ikävän tilanteen, jolta hän tahtoi meitä varjella. Pasianssia pelaten ruokapöydän ääressä hän illalla laski neljään, että kaarti oli koossa. Kerran sitten sattui, että olin Hirsimäellä – joka siihen aikaan oli olevinaan kaukaista periferiaa – luokkatoverin syntymäpäivillä eikä minua nähty määräaikaan mennessä ja silloinkos tuli haloo. Isäni kävi nyrkkiä puiden kuumeessa olevan sisareni Hilkan vuoteen luo: ”Missä Kaisu on?”

”Kerron, jos lupaat olla menemättä sinne”, eikä lupausta luonnollisestikaan tullut.

”Hirsimäellä ja 14-vuotias kakara!”, sitä lausetta toistaen.

Sillä välin äiti lähetti kotiapulaisemme taksilla hakemaan ja silmieni edessä on yhä tuoreena se tovereitten hämmästynyt lauma, kun ovikello hippapaikassa soi ja yhtä tuore on se tunnelma, kun keittiön rappukäytävän oven avatessani tiesin, mitä sen takana oli odotettavissa: Isä vastassa ja kunnan tukkapölly! Tähän vahtimiseen sekoittui toisaalta aimo annos isän ylpeyttä, sillä klubilla hän saattoi, yhden ryypyn jälkeen ”leuhkia” kolmella komealla tyttärellään – siinä määrin, että äiti sai hävetä. Nämä lienevät niitä alkeispsykologisia inhimillisyyksiä.

Pari vuotta myöhemmin, siis 16-vuotiaana, sattui vähän vastaavanlainen tapaus.

Oli tapana, että iltaisin nuoret kävelivät kauppalan pääkatua, Hämeenkatua, jonka varrella asuimme. Isä oli ikkunasta nähnyt, että Hilikka, eräs luokkatoveripoika ja minä kävelimme juuri siitä ikkunan alta. Silloin oli nuorempi sisareni Mirja lähetetty kadulle huutamaan: ”Kaisu heti kotiin! Johan tästä opettajatkin puhuvat! Ja jos tällaista tapahtuu, niin mihinkään Saksaan ei lähdetä!”

Olimme juuri seuraavana päivänä sisareni (joka oli tullut ylioppilaaksi) kanssa lähdössä kahdeksi kuukaudeksi Saksaan Koulumatkailutoimiston järjestämälle kielimatkalle, ja sisareni hoki, että pidä suus´ kiinni vain, pidä suus´ kiinni vain, ettei matka tyssää!

Kun toverijoukkomme kaiken tämän kurin tiesi, niin he olivat niin reiluja, että esim. Kauppaseuralla järjestettävät ”jorot” pantiin alkamaan jo kello 18, niin että hyvin ehdin kotiin ja aivan yhtä hauskaa oli, silloisessa ihailtavan siistissä elämänmenossamme.

Sisareni tullessa ylioppilaaksi vuonna 1938 oli taas sama kotiintuloaika, mutta kun tuttava perheemme, agronomi Isolan Tuulikki tuli myös ylioppilaaksi ja sai pitemmän iltaloman, niin meillekin tuli pidennys, kello 24:ään! Emmehän me silloin vielä tulleet – kumma, ettei ollut vahtia ovella – ja kun me sitten aamuyöstä tulimme, oli pamppailevin sydämin meitä odottanut äiti varuillaan ja pani kylpyammeen hanan niin äänekkäästi juoksemaan, ettei isä herännyt.

Kaikille tuttu on myös hokemani: ”Voi, kun pääsisi ylioppilaaksi ja opiskelemaan, pois kotoa!”

Mutta ”sitten sota syttyikin”!

Jouluna 1939 kotimme aivan Riihimäen keskipisteessä pommitettiin hajalle, jolloin ankarissa huippupakkasissa, lumipuvussa oli poljettava pyörällä, halki Herajoen aukeitten, samaiseen ilmavalvontaan. Pääsimme nimittäin evakkoon kahdeksan kilometrin päässä olevan Isolan kartanon muonamiehen asuntoon. Mökissä oli niin kylmää, että vesi nurkan ämpärissä jäättyi, ja sairastuin keuhkokuumeeseen. Maahan oli onneksi juuri saatu virtsan oranssiksi värjäävää Prontosiliia (sulfaa), ja sen turvin parannuin.

Pommituksessa minunkin sänkyni päälle tuli palopommi, joka onneksi jäi ”suutariksi”. Alakerrassa olevan apteekin farmaseutti säilyi tukevassa keittiön rappukäytävässä vahingoittumattomana.

Kun tässä vuosien mittaan olen sitä aikaa ajatellut, niin en nyt pelkästään näe näitä isäni piirteitä negatiivisina, en siksi, että niihin olisi ollut pienintäkään tarvetta, mutta kyllähän se jollakin tavoin saattelee nuorta.

Edellä mainitsemani matka suuntautui Angerburgiin, Itä-Preussiin kahdeksi kuukaudeksi. Se liittyi osin Hilkan itsestään selvään ajatukseen ryhtyä opiskelemaan kieliä, jossa ulkomaille pääsy olisi välttämätöntä. Kun sitten sota juuri tämän toiveen teki tyhjäksi, eikä ollut tietoa, miten epämääräiseksi ajaksi, hän realistina meni sairaanhoitajakouluun. Asuimme Angerburgissa eri perheissä, viihdymme hyvin ja kaikki oli erinomaista. Saimme jopa yllättäviä leivoksia, vaikka siihen aikaan Saksassa jo selvästi säästettiin sodan varalta. Oli siis vuosi 1938.

Paluuseemme Etelä-satamaan liittyi kaikessa surullisuudessaan huvittava tapaus: Laivasta jo näimme, että isä oli silinteri päässä ja pojat vitsailivat, että katsokaas vain, pappa on oikein pytty päässä tullut tyttäriään vastaan. Kaikki olivat muutkin mustissaan ja kun pikkusiskoani ei näkynyt, ehdin jo ajatella, että hän on kuollut. Selitys oli siinä, että molemmat enoni olivat kuolleet perättäisinä päivinä, sähkösanoma ei ollut meitä tavoittanut ja jouduimme suoraan hautajaisiin.

Kirjailija Anja Vammelvuo oli luokkatoverini. Hän on kouluajoista kirjoittanut romaanin *Muut ovat nuoria* (4). Siinä näkyy, miten kypsän psykologisesti terävä huomioitsija hän jo siinä iässä oli. Lievästi liikuntarajoitteisena (synnynnäinen lonkkaluksaatio, lonkan sijoiltaanmeno) hän syrjästä seuranneena ehkä muita enemmän tuli panneeksi merkille tovereittensa ominaisuuksia.

Minäkin olen saanut osan hänen kirjassaan, myönteisen, mitä en ihmettele, sillä koin olleemme ystäviä. En myöskään koskaan, kenenkään kohdalla, pantannut koulutyöhön liittyvää avun antamista, jos siihen kykenin. Erikoisen onnellinen olen luonnehdinnasta: ” *...Liisa...ei ole ilkeä kenellekään, ainakaan tieteen tahtoen.* ” , sen vuoksi, kun minuun niin usein loukkaannutaan. On kirjassa paljon muutakin luonnehdintaa, jota en katso aiheelliseksi lähteä sen enempää siteeraamaan.

Sisareni sai ylioppilaslajaksi ajokortin – meillä oli siihen aikaan aikamoinen ”kaara”, Hudson 8. Se joutui kyllä sitten seuraavana vuonna sotapalvelukseen. Mutta kun sitten minun lakinsaantini koitti, isän reaktio oli, että ”tuolle ’hatinkakalle’ minä en autoani anna!”, sillä seurauksella, että kun aikanaan sitten, v. 1948, olin Kuusamossa aluelääkärin viransijaisena, panin ensimmäiset tienestini ajokorttiin, hurmaavan Nelskylän koulussa, eikä ikäluokastani naisista varmaan monikaan ole sitten autoa ajanut enemmän kuin minä.

Medikofiilistä

Tulin talvisodan jälkeisenä syksynä 1940 opiskelemaan Helsinkiin. Medikofiili oli puolentoista vuoden valmistava karsintakurssi lääketiedelliseen tiedekuntaan. Asuin luokkatoverini Irma Lausteen, sittemmin Koskinen, kanssa kirkkoherra Raineen omistamassa huoneistossa Sinebrychoffin kadulla. Irma otti jo kouluaikana Riihimäellä elämän rennosti. Oppikirjoja hän vähän avasi bussimatalla kasarmialueelta kouluun. Mutta fiksu kun oli, kuiskausten puolestakin sanasta tuli asian päälle. Boksissamme hän joka aamu soitatti herätyskelloa, aikomuksettakaan nousta!

Eräässä vaiheessa hän oli harjoittelemassa Bulevardin apteekissa. Yhtenä aamuna hän siellä säpsähti: ne munat! ja ryntäsi kadulle. Krääsä rappukäytävässä jo ilmoitti, mitä oli odotettavissa. Kun hän avasi keittiön ovet, niin munanriekaleet roikkuivat katosta ja kattila pomppi liedellä. Apteekin kaikille liuottimille löytyi käyttöä, ennen kuin hieno kattila jälleen oli käyttökuntoinen. Tämä Raineen osake oli nimittäin siitä erikoinen, että siihen ostettaessa oli kuulunut, siihen aikaan melko harvinainen, hieno kattilasarja ruostumattomasta teräksestä

Asumismuoto oli täysihoito, johon kuului yhteinen päivällinen samassa talossa Bulevardin puoleisessa rapussa, saman omistajan ”koulukodissa”.

Siellä asui mm. **Sauli Viikari** (s. 1918), jo pari vuotta medisiinaa opiskellut, ja vähitellen alkoivat ruokapöydässä Amarin nuolet sinkoilla niin, ettei se voinut jäädä muiltakaan huomaamatta. Opiskelukurimme oli vastuuntuntoisen ankaraa, vain viikonloppuisin saatoimme suoda tapaamisia ja pienimuotoista ulosmenoa.

Kun sitten alkoi opiskelu ja tuli kvalin (epäorgaanisen kemian) ensimmäinen tentti, en osannut kirjoittaa ainoatakaan reaktiota ja tietysti reputin. Kertoessani tästä kotona, isä messusi, että ”kuinka joku voi niin helevetin tyhmä olla, kuinka joku voi niin helevetin tyhmä olla, eihän se ole kuin katalogin ulkolukua!” Mutta kun ei ole lukenut!

Silloin hakeuduin Atte Meretojan, kvalin assistentin preppaukseen, uusi kokemus elämässäni. Hän sattui vielä asumaan Bulevardilla, lähellä boksiamme. Lukijan pitäisi oikeastaan olla tuntenut hänet, voidakseen muodostaa hänestä oikean kuvan: hillitty, charmantti herrasmies, kuin koko ajan

sordino päällä, mutta hän sai ajetuksi päähäni, tehokkaasti, tarvittavan tiedon, niin että seuraavassa yrityksessä sain sitten 5/6 pistettä.

Yksi legendaarisista opettajistamme oli fysiikkaa luennoiva professori Tahvonen. Hän saapui täpötäyteen luentosaliin, salkku suorassa kädessä, lantioon tuettuna, alta kulmain luentosalia vilkaisten ja sanoi, että hän tulee kyllä pitämään huolen, että pian salissa istumapaikkoja riittää. Olin kuitenkin sitkeä, enkä pelästynyt, vaan roikuin mukana ja niin tuli lopputentin aika. Kun menin suulliseen, hän ei kysynyt mitään ja melkein tiuskaisten sanoi: ”No, pisteen voin teille antaa ja siinäkin on liikaa!

Lähdin puhuttelusta aivan hilpeänä, olinhan kuitenkin läpäissyt tentin. Kun Sauli sitten kuuli tämän, hän kysyi varovasti, aionko vielä jatkaa! – hän oli tietysti tottunut aivan toisenlaisiin suorituksiin - vastasin: ”Totta kai, olinhan tullut hyväksytyksi.” Mutta, yllätys, yllätys: ”lunki” esiintymiseni oli ilmeisesti purrut ja paperia hakiessani siinä olikin 2/6 pistettä!

Niin sitten selvisin, kuin selvisinkin, portinraosta tiedekuntaan ja ”lääkiksessähän” on niin, että kunhan sisään on päässyt, niin vain ääliö jää valmistumatta, eikä heikko alkua mitenkään estä aivan kunnollisiakin lopputenttisuorituksia ja kunnan lääkäriksi valmistumista.

”Aasiksella” (anatomian laitoksella) meitä oli neljän tytön ryhmä samaa ruumista leikkelemässä; Harriet Brunila (Forsius), kurssin emäntä; Synnöve Kiviluoto (Lepäntalo); Birgitta Olsson (Vainio-Mattila) ja minä. Olen vielä tänä päivänä kiitollinen, että hyväksyivät minut joukkoonsa ja sain varttua näitten älykköjen seurassa. Synnöven nokkelista riimeistä korvissa soi pysyvästi:

”Mua kerran myös kollega ruiskulla sohi ja suonehen pyrki, mut´meni ohi!” Harrietin kanssa pelasimme jonkin verran tennistäkin.

Kurssitoverimme Walter Parviainen nimesi ryhmämme ”Urkupyssyksi”. Nimi selittyi käsittääkseni jonkinlaisesta konekiväärimäisyydestä, suunnattomasta puhetulvasta, ainakin Synnöven ja minun kohdallani. Urkupyssy on eräänlainen monipiippuinen ase, jonka putkien yhtäaikainen laukeaminen aiheuttaa kovan jysähdyksen..

Samaiseen Walteriin itseensä liittyy hauska sodanaikainen juttu.

Walter oli ollut Tukholmassa äitinsä kanssa vaateostoksilla NK:ssa. Kun ei oikein sopivaa alkanut löytyä, oli äiti käynyt vähän kärsimättömäksi.

”Hur sku man hitta kläder, som passa på en klädhängare!” (Miten sitä voisi löytää vaatepuulle sopivia vaatteita!), oli myyjä lopulta tiuskaissut, Walter kun oli langanlaiha, melkein kaksimetrinen hujoppi.

Heti opiskelun alussa hakeuduin yksityislaulutunneille ja minulla oli onni päästä tunnetulle Anna Hagelstamille. Vuosien mittaan olin sitten useankin laulajattaren ohjauksessa, pisimpään Kaisu Louhivuori-Erichin, niin Helsingissä kuin Turussa. Olin jonkin aikaa Lea Piltinkin ohjauksessa, mihin onnistuin pääsemään ehkä siksi, että hän oltuaan potilaanani ei hennonut pyyntöäni torjua. Mitään suurta ”sångerskaahan” minusta ei tullut ja yhtenä suurena jarruna pidän sitä, että kun aina, varsinkin Turussa, menin tunnille pitkän, raskaan työpäivän jälkeen puhuttuani tuntikausia aktiivisesti potilaitten kanssa, ääni oli kaikkea muuta kuin ihanteellisessa treenauskunnossa.

Aivan riittämiin olen silti esiintynyt erilaisissa tilaisuuksissa, koulun konventtien opereteista Turun Naislaulajien konsertin solistiin, Tuomiokirkossa; läheisimpien, isän, äidin, siskon, langon, tätien ja ystävien siunaustilaisuuksissa. Useimmiten olen esittänyt Ilmari Hannikaisen, aina koskettavan ”Niin kuin muuttolintusen tie”, äidiltä perittyinä tehtävänä. Sen verran on ollut häitä, kongresseja ja kokouksia, että kirkot, kappelit, Turun linna, Sibelius museo ja ravintolat ovat tuttuja. Siitä olen aina pitänyt kiinni, että kunnan säestäjä, Kurt Köhler, Lauri Lehtinen, Arne Rousi, Erkki Alikoski, on ollut esityksen tasoa nostamassa. Nyt saavat jatkaa tyttäreni **Eiran** lapset, **Tea** (piano ja laulu) ja **Sakari** (sello).

Orimattilan parin viikon mittainen lääkintäkurssi (1942) oli tarkoitettu valmistamaan lottia komennukselle. Toimin siellä pillikaulaisena tuvan vanhimpana. Kurssi päättyi kuvaelmaan, jossa lauloin tunnelmallisen, Robert Séholtin ”Sotilaan viimeinen näky” (Soldatens sidste syn, Äitikö tänne oot saapunut luo, armahin äiti pois kyneleet nuo).

Komennus Kemiin

Syksyllä 1942 palvelin puoli vuotta lääkintälottana saksalaisten kirurgisessa sotasairaalassa, ”A-Stelle”, joka toimi Kemin aluesairaalassa.

Meitä oli samalla osastolla erittäin harmoninen joukko saksankielentaitoisia ylioppilaslottia.

Olin tapani mukaan varmaan vähän iloisempi ja puheliaampi kuin muut, mikä sai osastonhoitajatar Paukun valvovan silmän hereille. En voinut olla huomaamatta, miten hän minua varjosti, ja se vain lähinnä huvitti.

Mutta ei aikaakaan, kun hän siirsi minut huolehtimaan osaston siitä päästä, mihin sairaalan lääkärit ja haavoittuneet upseerit olivat sijoitettuina yksityishuoneisiin.

Lauantai-iltaisina osaston keittiön nurkassa oli tonkka laimennettua punaviiniä, jota jaettiin potilaille. Oli ainutlaatuinen tunnelma tulla silloin yövuoroon, kun musikaaliset saksalaiset, terssissä, lauloivat tuttuja laulujaan; meidän luonnollisesti myös osasimme kaikki sen ajan Schlagerit. ("Ein Päckchen Tubenkäse schick´ich dir nach Haus. Dass ich dich noch liebe, dass siehst du gleich daraus!" – Paketin tuubijuustoa lähetän sinulle kotiin. Että sinua yhä rakastan, näet siitä heti!) Saksalaisten tyypillinen sotamuona oli tuubijuusto, jota muut eivät kai saaneet, joten se oli arvokas kotirintamalle lähetettynä

Kerran, kun eräs hoitajista kantoi Pfannea, alusastiaa, kuulin sivusta, kun toinen sanoi hänelle: "Älä noita kanno, kyllä lotat kantaa!"

Uskon, että tämä oli tyhmin lausahdus, minkä elämässäni olen kuullut.

Potilaat olivat aika pitkäaikaisia. He mielellään sepittelivät runoja. Muutamat otteet Kemin ajan muistojen kirjasta, jollainen meillä monella oli, ehkä kuvaavat toimintaani siellä.

*Sie war von Anfang an beliebt,
weil sie sich mit jedem Mühe gibt.*

Hän oli alusta alkaen pidetty,
koska hän näkee vaivaa jokaisen kanssa.

*Schwester Kaisu das süsse blonde Kind,
von ihr wir ganz begeistert sind.
Sie bringt viel Liebe und Sonnenschein
in unsere kranken Lanzersherzen hinein.*

Sisar Kaisu tuo suloinen vaalea lapsi,
josta olemme aivan ihastuksissamme.
Hän tuo paljon rakkautta ja auringonpaistetta

sairaisiin kulkurisydämiimme.

*In bedienen und pflegen, eine ganz grosse Sach
bloss ein Fehler war da, dass sie so schnell sprach,
hundert Sätze in einer Minut, das war bei ihr noch gar nicht gut.
Wenn man ihr sagt, langsamer sprechen, dann erwidert sie kurz,
meine Zeit muss ich berechnen.
Und wenn sie auch schnell spricht,
„Was schadet´s“
Sie hat auch Leben und Lustigkeit in sich,
das gibt uns Kraft und Freude in Nu,
Sie ist auch mit unsere liebste Schwester,
die lotta Kaisu!*

Palvelussa ja hoidossa aika „hieno asia“
vain yksi virhe siinä oli,
että hän puhui niin nopeasti,
sata lausetta minuutissa,
ei vielä ollut häneltä lainkaan hyvin.
Jos hänelle sanoo, puhu hitaammin,
hän vastaa lyhyesti,
aikaani minun on laskettava.
Ja jos vaikka hän puhuukin nopeasti,
mitä se haittaa.
Hänessä on eloa ja iloisuutta
se antaa meille voimia ja iloa nykyisyydessä.
hänhän on meidän rakkain sisaremmme,
lotta Kaisu!

Olkoonkin, että nämä ilmaisut olivat ylilyöviä, tuntuisi oikeutetulta tulkita näitten tavallisten rivimiesten ja alipääallystön samanhenkisten kyhäelmien kertovan, että jotakin kevennystä hilpeyteni on vuoteeseen sidotuille tasapuolisesti tuonut.

Posti oli Sallasta tuonut saksalaisten joukkojen jakamat muona-suklaalevyt siellä yhdysupseerina palvelevalta luutnantti Viikarilta. Oikea ”naru”, suklaapersouteni tuntien. Minähän sitten sodan jälkeisen säännöstelyn aikana söin lastenikin annokset, heidän hampaitaan säästääkseni!

Mutta sitten, yhtenä päivänä, laitakaupungin Ritikankadun asuntoomme, kun olin yövalvonnan päiväunilla, ilmestyi Sauli, lomamatkaltaan poikenneena. Voi sitä sydämen sykähdytä – yhä vieläkin voin tavoittaa saman tunnelman. Tuntui siltä, että kämppäkaverinikin iloitsivat tästä yllätyksestä. Pari tuntia saatoimme istuskella sairaalan merenrannalla, ja sitten yövuoro jo kutsuikin.

Sota-aikana kirjeenvaihto oli vilkasta, niin paljon kuin olosuhteet vain sallivat, ja kun Sauli sai lomaa kaatuneen veljensä Jaakon hautajaisiin, menimme kihloihin kesällä 1944. Palvelin silloin Orimattilassa, Sotasairaala 8:aan komennettuna, suoraan ensimmäisen, professori Kerppolan klinikkakurssin jälkeen, ”suurena tohtorina”. Esimieheni oli kokenut ja miellyttävä sisätautilääkäri Paavo Noponen, ja sain asua kunnanlääkäri Toivo Tuomisen viihtyisässä perheessä, aivan sairaalan lähellä.

Kun sitten tulin kotiin kertomaan isälleni, että olin mennyt kihloihin – meillähän ei mitään tulokkaita ollut voinut olla edes olemassa – oli vastaus, jälleen pasianssia ruokapöydän ääressä pelaten: ”Katoppa paskaa, tuli toinen autettava perhe tähän kauppalaan!”, mikä viittasi erääseen senaikaiseen lääketieteen kandidaatin perheeseen, jossa oli seitsemän lasta ja isälle oli kauhu ajatus avioliitosta ennen valmistumista.

Kun olin päässyt takaisin Orimattilaan, äiti soitti, että minun on heti purettava se kihlaus, sillä lähdettyäni isä oli saanut aivan raivarin – eipä kuitenkaan uskaltanut sitä minulle näyttää.

Oma perheeni

Meidät vihittiin sitten marraskuussa 1945.

Palvelin silloin, huonon kladiasemani vuoksi Turkuun ”joutuneena”, ensimmäistä kirurgian kurssia, armoitetun luennoitsijan, professori Saku (Aleksander) **Klossnerin** ensimmäisinä oppilaina. Ikimuistoinen kurssi, jolla itku ja nauru olivat yhtä lähellä. Meidät vihittiin kotona. Vihkimisen suoritti kummisetäni Anshelm Mikkonen. ”Minähän en kirkkoon lähde pelleilemään”, oli juron pohjalaisen isäni asenne kirkkohäihin. Synnöve Kiviluoto soitti Mendelssohnin häämarssia ja molempien kurssitovereita oli paljon läsnä. (Minulle tuli parin vuoden kuluttua tilaisuus vastapalveluun, kun Turun tuomiokirkossa lauloin hänelle ja Matti Leppäselle, nyk. Lepäntalo, ”Panis angelicuksen”.) Hääkronikassa, jonka mieleen jääneessä kuvituksesta tuon lukukauden ajalta mm., Sauli kluutaa rähmällään Urheilukadun viehättävää yksiötämme, tekstinä jälleen tyypillistä Synnöveä: ”Ukko uskollisna aina vuotti häntä lauantaina”.

Itse häistä sitten sen verran, että myös Sauli piti puheen. Tietäen sen vastustuksen, mikä liittyi tähän ei-valmiitten avioliittoon, (Sauli sentään oli jo viimeistä edellisellä klinikalla) hän siinä kaiken kansan silmien alla sanoi, että mikäli hänestä riippuu, niin minulla ei tule esteitä omalla urallani olemaan! Minua aivan hirvitti moiset suuret sanat, mutta ne hän myös piti, 101-prosenttisesti!, malliin ”kun oli yksi lapsi, oli yksi apulainen, ja kun oli kaksi lasta, oli kaksi apulaista”, kuten jälkipolvet, omassa ahdingossaan, eivät unohda toistaa.

No, myöhemmin sitten, kun he tapasivat, kiihtymys oli jo laantunut ja perhe muistelee huvittuneena, miten ”rinta rottingilla” isä sonnustautui aikoinaan Saulin väitöskaronkkaan vuonna 1950.

Jorma syntyi ollessani viimeisillä klinikoilla, 1947, valmistuin lääketieteen lisensiaatiksi marraskuussa 1948. Asuimme Katajanokalla, sen aikaiseksi ylellisessä, pommituskorjatussa, vakuutusyhtiö Fennian vuokra-asunnossa. Meitä asui siinä hauskasti kolme kurssikaverusperhettä päällekkäin, Jaakko Ranta ja Georg Fredrik (Joffa”) Salzmänn.

Olin pessyt pyykkiä ja pyykkinaru kylpyammeen päällä putosi alas. Kumarruin sitä nostamaan ja silloin plats! Lapsivesi meni. Soitin heti Saulille kirurgille, jolloin hän lähti välittömästi tulemaan ja avatessaan oven hän päivitteli: ”Siinäkös sinä vielä olet!”, kun olin silittämässä valkoista kaulusta pukuuni! – startti tuli nimittäin 3 viikkoa ennenaikaisesti. Edellisenä iltana olin juuri nostanut neutraalilla, keltapohjaisella (tyttö vai poika?) ruusukankaalla verhoillun vauvankorin yläkaappiin odottamaan.

Taksissa aloin jo jännittää, ehtisimmekö perille Mehiläiseen. Ehdimmehän me ja vastaanottava kätilö kuullessaan ensisynnyttäjän olevan kysymyksessä, tokaisi, että herra voi sitten mennä kotiin! Kas´ siihen aikaan eivät isät, ilmeisesti lääkäri-isätkään, kuuluneet vierellä olijoihin. Sauli totteli käskyä ja kun pääsin synnytuspöydälle, sanoin vieressäni kamppailevalle, että jos tästä hommasta nyt jotakin ymmärrän, niin minusta tuntuu, että nyt se syntyy. Hän kysyi: ”Soitanko kelloa?” Vastasin, että tuntuisi järkevältä. Kätilö tuli, vetäisi hanskan käteensä ja sanoi, että antaa tulla! Ei siihen ehtinyt paikalle hälytetty oma lääkärinikään, sekä kirurgi että gynekologi, Anja Bardy, yritettiin hoitaa asiat varman päälle näin esikoisen kanssa. Lasta ei kai myöskään tuotu äidin rinnalle heti, koska sitten taas sattui huvittavaa: Luokkatoverini Ilse Lindholm oli osastolla hoitajana ja hän tuli ystävällisesti näyttämään lasta. Olin ihmeissäni ja soitin Saulille, että miten ihmeessä tuollainen musta, piikitukkapäinen peikko voi olla meidän lapsemme! Kului hetki ja Ilse tuli toinen lapsi sylissä: ”Suo anteeksi, toin väärän lapsen! ”No tämä oli jo vähän uskottavampi!

Mitään äitiyslomaahan ei ollut, ja niin lähdin kahdeksantena päivänä synnytyksestä luennoille. Kuume nousi ja jouduin taksilla käymään vuoroin kahdella klinikalla, siis joka toisella luennolla, maidontulon ehtyessä muutamassa viikossa.

Keväällä 1948 menin pariksi kuukaudeksi ”Kuusamon keisarin”, **Ali Ervastin**, kymmenen lapsen isän, sijaiseksi. Olin tavannut hänet jo aikaisemmin, isäni opiskelutoverina. Kuinka nuo kaksi ”keisaria”, Klossner ja Ervasti olivatkaan sekä habitukseltaan että sanan säilältään samantapaisia! Pidän suurena etuoikeutena ja Suomen lääketieteen tuntemustani rikastuttavana saada olla läheltä nähnyt näitä persoonallisuuksia.

Valmistuin lääkäriksi marraskuussa 1948.

Ammatikseni en edelleenkään voisi mitään muuta kuvitella. Lääkäriin ammatti on niin elämänläheinen, sitä korostan ja toistan aina kaikille, jo pelkästään itsekkäistä syistä se on sitä. Kuinka monta tilannetta elämässä on helposti saanut sivuutetuksi ja vaikeammistakin selvitty ahdistumatta ammattitietojen turvin: itsensä, puolison, lasten, sukulaisten, tuttavien, kaikkien kohdalla, toivottavasti kohtuullisesti myös potilaitten kohdalla.

Rasittaviin puoliin, päivystyksiin, puhelinsoittoihin, kaikenkaltaisiin, elämän kattaviin varallaoloihin on asennoiduttava ammattiin kuuluvina. Vastuuta ei toki kukaan pääse pakoon ja se kuormittaa kovin epätasaisesti alasta riippuen, toivottavasti itsetuntemus ohjaa mahdollisimman monen oikeaan.

Ei ole ihme, että lääkärin ammatti niin useassa perheessä jatkuu, kun jo lapsesta on saanut nähdä, mitä merkitsee, kun apu ja asiantuntemus on lähellä. Ei aina pidä paikkaansa, että suutarin lapsilla olisi huonoimmat kengät, vaikka veljeni puhjenneen umpisuolen äitini diagnosoikin.

Sitten syntyi Eira, tammikuun 5. päivänä, 1951.

Siihenkin liittyy aika hupaisa juttu. Sauli soitti heti kotiini Riihimäelle ja isä oli puhelimessa. Sauli oli sanonut, että sukuun on sitten ilmestynyt pieni tyttö. ”Kelle sitten?”, oli isäni tokaissut.

Hämmästyksemme oli melkoinen, kun juuri, pari viikkoa aikaisemmin olin ollut joulun ajan kotonani. Hämmästykseni perustui siihen, että isä hoiti Riihimäen synnytyslaitosta, joten olisi luullut hänen silmäänsä ”ottaneen”, vaikka meillä ei asioista kerrottukaan. Silloin äiti huomasi, miten tuhmasti olimme tehneet pitäessämme isän pimennossa, sillä isä oli selvästi ollut kuin lyöty. Minulla oli väljä, hyvin istuva, atelierissä tehty bleiseri, aina auki, ja liikuin reippaasti, niin että huomaamaton esiintyminen oli onnistunut.

Nykypolvelle, jolla kaikki elämän mukavuudet tuntuvat olevan käden ulottuvilla, on yleensä turha edes kertoa, miten elettiin sodan jälkeen, vielä 1950-luvulla.

Autoahan meidän perheellämme ei silloin vielä ollut, niitä jonotettiin Lääkintöhallituksen listalta ja sitä kyllä seurasin haukan tavoin. Kun nyt melkein joka kesämökin pihassa on auto, useissa jopa ajopeli joka iikkaa kohti, niin meidän lapsiamme, esim. Eiraa kuljetettiin tikkukopassa bussissa Saulin kotiin maalle. Eikä meidän onnellisuutemme siitä millään tavoin kärsinyt.

Ei myöskään ollut muoviammeita, vaan lasta kylvetettiin puupunkassa.

Olin tietoinen jok’ikisestä, Helsingissä auton saaneesta ja vuorostamme, ja kun sitten menin näitä asioita hoitamaan autoliikkeeseen Ylioppilastalon vieressä. Heidän yrittäessään lähettää minut tyhjin toimin takaisin, istuin paikalleni ja sanoin, että tästä en lähde, ennen kuin Volkswagen on meillä. Elettiin vuotta 1952.

Saulin osuudesta lastenhoitoon minulla ei oikein ole mielikuvia, mutta sen sijaan lastenlasten käsittelystä jotakin. Jorman ykkönen, pikku-Laura oli heinäkuussa 1972 tehnyt kasat Angelniemen rantahietikolle ja kun Sauli sitten pesi häntä meressä, sanoi tämä, alle 2-vuotias:

”Kunnolla!”

Oli varmaan tuntunut lääppimiseltä äidin varmojen otteiden rinnalla.

Myös Jorman kakkoseen, Paulaan, liittyy juttu kielenkäytöstä.

Joskus parivuotiaana hän oli Angelniemellä pyytännyt minulta juotavaa, ja kun en ilmeisesti aivan välittömästi reagoinut, vaan jatkoin juttuani, hän jalkaa polkien sanoi: ”Eksä p...apää ymmärrä, että mulla on jano!

Noin pienen kohdalla tuskin pääsee naapurin lapsiakaan syylistämään

Jorma ja Eira

Jorma oli iloinen, reipas, valoisa lapsi. Hän lauloi hyvin, sydämen halusta, esiintyen aina pyynnöstä, vaikka Saimi-täti sanoikin, että eikö Jorma voisi laulaa vähän sopivampia lauluja. ”Poika varjoisella kujalla” ei oikein ollut hänen makuunsa, vaikka se soikin vähintään originaalilevyn tasoisena! Yhä enemmän olen sitä mieltä, että hänestä oikein ohjattuna olisi voinut tulla vaikka oopperalaulaja! Siitä huolimatta, että piano-opinnot eivät ottaneet edistyäkseen. Kolmekymmenvuotisen sodan marssissa Sauli alkoi tuskastua: ”Lyö jo p...le, hevonen ei jaksa enää odottaa!”

Teimme virheen siinä, että panimme Jorman Helga Hedlöfin tunneille ja samalla neljä vuotta nuoremman Eiran hänen puolisonsa Sigurdin oppilaaksi. Eiran vauhti oli parempi, jolloin Jorma lopetti.

Jorman lapsuuteen liittyy vitsitarina, jota hän tuskin on koskaan elämässään ylittänyt

Prof. Klossner oli meillä istumassa, Jorma mukana kuuntelemassa. Siinä Saku Klossner kertoi pojaltaan Ollilta kuulemaansa kouluvitsiä:

Opettaja oli pannut pojan taululle näyttämään kartalta asioita ja kysyi siinä joltakin luokan pojalta, keitä ne ovat, jotka asuvat tuolla Pohjois-Suomessa.

Kun vastausta ei alkanut herua, opettaja koetti auttaa: ”Katso, kun tuolla pojalla on lappu housun takapuolella, eikö se tuo sinulle mitään mieleen?”

”Ai juu niin, persialaiset.”

Oltiin aika huvittuneita, mutta Jorma jatkoi.

”minä kerron teille vähän vastaavanlaisen.

Opettaja kysyi: ”Miten kuuluu viides käsky?”

Ei vastausta.

Silloin opettaja löi puukon pöytään. ”No, sanooko tämä sinulle mitään?”

Juu, tietysti, ”älä tapa!”, mutta silloin poika jatkoi, että mitäs opettaja sitten lyö pöytään, kun alkaa selittää sitä kuudetta käskyä!

Olimme vähän ymmällä, jolloin Jorma jatkoi:

”Se kuuluu nääs, että älä tee h o u r i n!”, jolloin meiltä oli purskua kahvit pöydälle.

Jorma oli ehkä 10–11-vuotias. Varmaan isoilta pojilta kuultua, jonka mitään ymmärtämättä näin hyvin osasi sijoittaa analogiseen yhteyteen.

Tavaton ylihuolehtivaisuus on ollut hänessä läpi elämän ominainen piirre. Jo kahdeksanvuotiaana hän rynkytti Vihdin huvilan ovia, että ne varmasti oli lähtiessä suljettu. Samaa hän tekee vielä nykyisin Angelniemen huvilalla, missä klaanina vietämme kesät. Hän kyllä huutaa minulle niin paljon, kuin palstalle ääntä mahtuu ja uhkaa nykyisin kerran viikossa asettaa minut holhouksen alaiseksi, viimeksi äskettäin, kun auton tavarasäiliö lainehti maitoa pakastelaatikon kaaduttua! Jos huumori uhkaa ryöstäytyä vähän ronskiksi, olen keksinyt keinon pieneksi hillitsemiseksi: ”Pitäkää pienempää ääntä, ilman minua teitä ei olisi olemassakaan!” Mutta toisaalta, jos käytöksessä on toivomisen varaa, olen valmis projisoimaan syyn itseeni: ”Omiapahan ovat kasvattamiani!” Nyt yksin jäätyäni hän aamuin illoin kilauttaa todetakseen, että olen hengissä.

Jormasta kerrotaan karsintakursseilta lääketieteelliseen, että kun hän viimeisessä tentissä oli jo varma pisteittensä riittävydestä, hän lähti aikaisin pois ja sanoi mennessään, että tenttikää te pojat vain, minä lähden vaimon hakuun! Kun hän sitten lääketieteen kandidaattina oli käynyt myös sotaväen, hän oli menossa naimisiin. Meistä se oli hyppyä suoraan lastenkamarista avioliittoon, emmekä, aika luonnollisesti, voineet olla asiasta kovin samaa mieltä. Hän odotti täysikäisyyteensä saakka, sitten sitä mentiin, ja siitä lähtien hänellä on ollut ”jalka oman pöydän alla”.

Vaimo **Marjukka (Peltonen)** Jyväskylästä, on ihotautilääkäri ja mikään pikku-perhe ei liitosta kehkeytynytkään, tyttäriä on viisi.:

Laura, s. 1970, LT, on valmistumassa geriatriksi, naimisissa LT, lastenlääkäri **Tuomas Jartin** kanssa, lapsia kaksi, **Anna**, s.2000 ja **Olli**, s.2001.

Paula, s.1973, LT, naimisissa, LL.M, varatuomari **Jukka Heinosen** kanssa, lapsia kolme, **Emma**, s.1998, **Eeva**, s.2000 ja **Jaakko**, s.2004.

Nora, s.1974, varatuomari, ollut naimisissa varatuomari **Leo Lagerstamin** kanssa, Lapsia kaksi, **Emil**, s.2000 ja **Ulrika**, s.2001.

Heidi, s. 1978, kauppatieteiden maisteri.

Liisa, s.1980, LL.

Eira valmistui lääkäriksi 1975. Hän sanoi silloin tehneensä sen, mitä isä toivoi – en kyllä tiedä tällaista toivetta koskaan lausutun – ja olevansa vapaa tekemään sitä, mikä häntä kiinnostaa. Hän oli opiskelun aikana koko ajan ottanut yksityistunteja huilun (pianon ja kitaran) soitossa. Seitsemänkymmentäluvun alussa hän pyrki konservatorioon, suoritti siellä laajat teorian opinnot ja lääkäriksi valmistuttuaan meni Turun yliopistoon musiikkitiedettä opiskelemaan. Hän suoritti musiikin approbaturin ja cumlaudenkin lähes valmiiksi. Hän jopa elätti itseään pari vuotta toimimalla huilunsoiton tuntiopettajana Naantalin musiikkiopistossa. Kerrankin elämässä olimme viisaita, emme puuttuneet asiaan, ja niin tyttö vähitellen alkoi miettiä erikoistumista.

Minulla on aina ollut selvä kanta: En kadehdi ammattimuusikkoa, mutta korkealuokkaisen diletantin asema on paljon antava. Erikoistumisalaan hän oli saanut vihjeen joltakin kollegalta Allergiasairaalassa. Isä yhtyi siihen toteamalla, että fysiatria on ala, jossa on vielä niin paljon tekemistä, että siellä sinulla on mahdollisuus jotakin saavuttaa. Ja tyttö kuunteli!, arvellen samalla sen sopivan yhteen musiikin ja polkupyöräilyn kanssa.

Työterveyslaitokselta Eira siirtyi kuntoutuslääketieteen (vastaten meidän fysiatria) professoriksi Göteborgiin vuonna 2001; sitä ennen hän oli vuoden, lapsineen, vierailevana professorina USA:ssa Seattlessa, Washingtonin yliopistossa.

Eira oli naimisissa sellisti **Timo Junturan** kanssa, heillä on kaksi lasta:

Tea, s.1983, luonnontieteiden ylioppilas.

Sakari, s.1985, ylioppilas, parhaillaan sotaväessä.

Joukkoni käsittää siis kolmessa polvessa lääkäripariskunnan, kolme neljännen polven lääkäriä ja seitsemän neljännen polven lasta.

Silmäklinikka yms.

Silmäklinikka oli amanuenssuurini aikaan (1947) vielä Maariankadulla, ja sieltä on mieleeni jäänyt alaa kuvaava episodi: Kun kolmatta roskanpoistossa pyörtynyttä miestä kannettiin paareilla pois, ylilääkäri Reino Sysi sattui paikalle ja kysyi, ”Mitä täällä oikein tapahtuu?”, hyvin tietäen, mitä, sillä naiset eivät moisesta pyörry.

Palveltuani amanuenssuurit kirurgilla, lapsilla, gynellä ja silmillä oli aika suunnitella uraa eteenpäin. Aikanaan, alkuvuodesta 1945 olin jo ollut myös Kivelän sairaalan silmäpoliklinikalla professorin pätevyuden omaavan, ylilääkäri John Lindbergin alaisena, ns. ”roskatohtorina” = rikanpoistajana, miltä ajalta juontanee ajatus silmälääkäriydestä.

Silmäklinalle pääsyn meriitteihin kuului palvelu provinssissa. Halutuimpia paikkoja oli pääsy legendaarisen **Signe Löfgrenin** alaisuuteen Lahden Diakonissalaitokselle, joka oli siirtynyt Lahteen Viipurista 1940. Palvelin siellä kesäkuusta lokakuun loppuun vuonna 1952. Löfgren oli askeettinen työmyyrä, potilaitten humanista kohtelusta ihailtu ja taidokkaasta kaihiivillostaan kuulu. Mieleen on jäänytkin nerokas oivalluksemme antaa hänelle 70-vuotislahjaksi kultainen kaihiveitsi, v.1967.

Potilaita oli paljon ja työpäivät olivat ympäriryöireitä. Kotona Helsingissä oli kaksi pientä lasta, mutta tämänkin palvelun teki mahdolliseksi suurenmoinen **Jenni Pätsi** sittemmin Nevalainen Kuusamosta, lasteni ”varsinainen äiti”, kuten tapaan sanoa. Hänet Sauli oli houkutellettu mukaamme aluesairaalan keittiöstä ollessaan sijaisena Kuusamossa; Jennin fiksuus oli kiinnittänyt huomiota.

Lapset olivat, kiitos Jennin vertaa vailla olevan hoidon, kilttejä ja helppoja käsitellä. Omasta osuudestani selvisin yleensä yhdellä komennolla. Sanoin esim. Jormalle, että tämä oli ensimmäinen varoitus ja sinä tiedät, mitä seuraavaksi tulee!

”Sehän se paha onkin!”, oli pojan vastaus, ja teho oli täydellinen!

Silmäklinalle aloitin assistenttina loppuvuodesta 1953. Niihin aikoihin liittyy hiukan huvittava, joskin myös hyödyllinen ystävän huomautus. Assistenttitoverini Kaarina Koskinen sanoi: ”Kuule Kaisu, sä olet aika tuhti!” Tulin kotiin ja kysyin Saulilta: ”Olenko mä tuhti?”

”Ei käy kieltäminen!”, oli vastaus, ja siitä paikasta sai kuola valua suupielestä ja kymmenen kiloa alas.

Väitöskirja

Siihen aikaan väitöskirja (8) oli melkein välttämätön varmennus assistentiksi pääsyyn. Niinpä menin kysymään työn aihetta professori **Mauno Vannakselta**, syksyllä 1951. Vastaus oli vähän epämääräistä narinaa: ”kun meillä on tuossa noita miehiäkin...”. Ymmärsin tullessi torjutuksi, olin jopa vähän ihmeissäni, kun olin mielestäni palvellut ihan kelvollisesti amanuenssina, syksyllä 1947. Ainoa kerta koko elämäni aikana, jolloin olen kohdannut sukupuolista diskriminointia. Silloin Sauli sanoi, että nyt menet **Armas Vartiainen** (farmakologian professori), hän on kiltti mies. Niin tapahtui ja siitä asia lähti edistymään.

Väitöskirjatyöni liittyi noina vuosina niin aktuelleihin, toisen maailmansodan tuottamiin sotakaasuihin, elävälle organismille sangen vahingollisiin. Kun näillä aineilla on yhteyksiä myös glaukooma- (viherkaihi-)lääkkeisiin, niin silmän etukammioneste tarjosi kiitollisen tutkimuskohteen.

Kun olin jonkin aikaa ollut laitoksella, nyt jo edesmennyt kollega, Eino Venho sanoi, että monta on ollut täällä yrittäjää, mahtoi tarkoittaa naisia; jos täältä kirja kädessä lähdet, niin samppanjapullon tuon. Hän muisti lupauksensa ja tuli pullo kädessä karonkkaan.

Tuo oli askeetista aikaa; lopetin laulutunnit, joita olin alkanut ottaa heti opiskelemaan tultuani, alkaakseni ne jälleen ensimmäisenä asiana väitöksen jälkeen. Kun lähdin aamulla, lapset nukkuivat ja kun illalla palasin, oli tilanne sama. Työpaikalla söin puuroa emalisesta ”koirankupista” lämmitettynä Bunsen-liekin päällä ja höysteeksi laitoksen assistentti, aina läsnä oleva ja kaikki metodit hallitseva Veikko Uuspää saattoi alakaapistaan veistää kuivaa hirvenpaistia. Oli nimittäin niin, että kun iilimadon selkälihas tai sammakon suora vatsalihas alkoi supistella asetyylikoliinille ja piirtää käyrää hiilipaperirummulle, niin siitä ei mihinkään lähdetty. Nuo biologiset määritysmenetelmät ovat niin hitaita ja pitkäkestoisia, mutta hyvin herkkiä.

Väitöskirjan laboratoriotyöt olivat valmiit pyrkiessäni Silmäklinalle, jolloin kirjoitusvaihe alkoi klinikkatyön ohessa. Tädit iltakävelyillään aina seurasivat Silmäklinikan kirjaston valoja, että siellä se Kaisu taas on puurtamassa, tietämättä, että työpäivä vielä jatkuu kotona, ruokapöydän ääressä pitkälle yöhön, Jorman pitäessä seuraa vastapäätä. Ja sitten taas kello 8:ksi klinikalle. Silloinen, myös suurenmoinen Majjamme (Mustonen, sittemmin Laak) oli jollekin soittaja-tuttavalle sanonut, ettei meidän rouva unta kaipaa. Siltä se saattoi näyttää.

Väittelin Helsingin yliopistossa keväällä 1955, huhtikuun kuudentena päivänä.

Väitöskaronkka oli sikäli mielenkiintoinen, että siellä professori Vannas, tunnetun kaunopuheisuutensa koko verbaliiikalla, hyvin muistaen torjuntansa, esitti ikimuistoisen anteeksi-pyyntönsä ja sanoi Vartiaisen olleen fiksumpi äkkäämään!

Karonkka pidettiin ravintola Vaakunassa. Kun sitten lähipäivinä menin hoitamaan juhlan taloudellista puolta, ajoin hissillä ylös ravintolan aulaan ja pyysin portieerilta saada tavata pääemäntää. ”Hetkinen”, hän sanoi, otti pari askelta ja kääntyi sitten kannoillaan: ”Oliko kysymys paikanhausta?” Seuraavana päivänä, klinikan kahvipöydässä, pidin tapahtunutta kertomisen arvoisena, johon professori Vannas sanoi: ”Minä onnittelen, ei Vaakunaan joka tyttöä huolittaisi!”

Kun vielä huvilan (”Omapää Oy”) suunnittelu ja valmistuminen Vihtiin osui samaksi väitöskevääksi, niin rasitus oli melkoinen. Olenkin sanonut, että sitten väitökseni en ole koskaan tuntenut olevani voimissani. Ne ovat niitä seikkoja, joita luonto ei anna anteeksi, mutta joilta on niin vaikea välttyä.

Nykyajan kaiken saaneelle sukupolvelle en malta olla kertomatta, että tätä ennen kaksi lasta ja apulaisen käsittävä perheemme vietti tyytyväisenä kesät 1953 – 1955 isäni Riihimäeltä siirrettyssä asbestilevyautotallissa, rekvisiittana pieni ”Rapid”-hella.

Vihdissä vietetyt kesät olivat hyvin mukavaa aikaa, kun naapureina oli, saman palstan jakaneina, sisareni Hilkan (Hilska) perhe. Jorma ja Eira viettivät paljon aikaa serkkujensa **Päivin** (s. 1945) ja **Marjan** (s.1953) seurassa. Sauli ajoi sinne vielä Turusta käsin aluksi muutaman kerran viikossa, sitten vähän harventaen, kunnes hän totesi, että nyt tämä saa riittää. Saatiin hankituksi palsta Angelniemeltä vuonna 1959, jonka sijainnin, jo paikkaa kartalta suunnitellessaan, hän piirsi mahdollisimman lähelle Turku-Helsinki-tietä, Helsingin kokousmatkoja kun oli liiankin tiheästi.

Yhdessä asiassa suuntautuneisuuteni silmiin ja pluslasien keventävään tehoon pystyi myös henkilökohtaisesti ratkaisevasti auttamaan: Eräänä iltana ollessani jälleen Silmäklinikan kirjastossa, omin käsin väitöskirjan joka kirjainta naputtamassa, kuten siihen aikaan oli pakko, tunsin kuin tikarinpiston vasemmassa ohimossani! Silloin tajusin, ahaa, se on ganglion ciliare, hermosolmu silmämunan takana, joka ilmoittaa akkommodaatorasituksesta. Seuraavana päivänä hankin, tutkimatta, lasit +0.75 ja sillä tiellä olen, nopein lasien vahvistuksin. Eläissäni en ole päänsärkyä potanut enkä särkytablettia tarvinnut, kuin kahdesti hammasjuttujen yhteydessä.

Samoin sisarelleni sain etuoikeuden olla elämän helpotus – kuten myös eräille muille sukuni migreeni-hyperoopeille. Vakuuttava anamnestinen (esitiedollinen) tieto käy selville yhdeksänvuotiaan aineestani kansakoulun toisella luokalla: ”*Leikkitoverini. ...Muuten hän kyllä voi hyvin mutta pää* (opettaja korjannut, päättä) *usein särkee.*” Ihmettelen, ettei isäni silmäklinikan amanuenssuurin palvelleena ollut osannut tätä asiaa auttaa. Sairaanhoidaja-kurssin aikana hän sentään sai jotkut +2.5:n lasit, mutta kuollessaan, 55-vuotiaana, hänellä oli jo tultu laseihin +6.0, alaosa +8.0!

Hilkan kohdalla ajatukseni aina pysähtyy siihen, miten pitkään ikään väistämättä liittyy monien rakkaitten läheisten menettäminen. Hilkan ohella kälyni **Paula** (Seppälä) oli sellainen. He molemmat olivat minulle eläviä tietosanakiroja, Hilikka aina sanoikin, että kysy minulta, kun et itse muista mitään!

Muutto Turkuun

Sauli sai paikan Turkuun, aluksi alilääkäriksi vuonna 1954, sittemmin apulaisylilääkäriksi vuonna 1956 professori Klossnerin klinikkaan. Koska minulla oli assistenttuuri Helsingin Silmäklinikalla vielä pahasti kesken, teimme niin, että hän meni aluksi yksin Turkuun ja minä jäin lasten ja apulaisen kanssa Helsinkiin. Tuolta ajalta on mielessä muutamia lähtemättömiä muistikuvia.

Oli taas ollut uusi vuosi ilotulituksineen (vuodenvaihte 1954–55). Osastolla oli lukuisia surullisia ilotulitustapaturmia ja nimenomaan lapsia: puhki menneitä silmiä, puuttuvia sormia, ruudin jälkiä. Silloin vein lapset osastolle näkemään tämän ja luulen, että se heille merkitsi pysyvää ”rokotusta” tähän tapaturmalajiin; seuraavan polven laita on jo toisin.

Päivystysrupeamat vaihtelivat vähän sen mukaan, miten joukolla sovittiin. Kun valvominen ei ollut ylivoimaisen raskasta, päivystimme siihen aikaan viikon yhteen menoon, tuntui, että siten saimme yhtenäisempää rauhallista aikaa. Kerran tällaisella viikolla Eira oli apulaisen kanssa minua tervehtimässä ja tarjosin heille viinirypäleitä. Yht’äkkiä Eira näytti tukehtuvan, se oli kauhun hetki. Ehdin tajuta, että ennen kuin olisin talon toisessa päässä olevalla Korvaklinikalla, varsinkin kun väliovikin oli suljettu (kertoman mukaan chefien huonojen välien vuoksi), lapsi olisi mennyttä ja niin onneksi tajusin tempaista tämän kolmivuotiaan jaloista kiinni roikkumaan ja kaikin voimin iskin selkään. Silloin rypäle putosi ja lapselta pääsi syvä huokaus – meiltä muilta vielä syvempi. Näitä sattuu. Kerran aikaisemmin Jorman ollessa alle vuoden vanha, Katajanokalla, vietimme rauhallista sunnuntaiaamua, vuoteessa ja söimme kaikki! suklaata. Silloin Jorma alkoi osoittaa tukehtumisen merkkejä. Heitin lapsen Saulille ja sanoin: ”Tee jotakin!” Hän onnistui saamaan, minun mielestäni lyhyehkön, paksun sormensa suklaapalan taakse ja tilanne laukesi.

Samassa huoneessa, vähän myöhemmin, Jormalla oli pseudokruppi (valekuristustauti), johon siihen aikaan annettiin höyryhengitystä, minulla sattui olemaan oikein aparaatti siihen. Kuinka ollakaan, että toheloin sen nurin ja sain pienen kokon aikaan, lapsen äärellä. En ollut yksin eikä tilanne päässyt ryöstäytymään.

Seuraavana vuonna (1955) lapset muuttivat Turkuun, mikä merkitsi, että minulla oli jokaviikkoinen ajo sinne ”kupla-folkkarilla”, säällä kuin säällä. Pakkasella annoin eetterikulauksen kaasuttaja. Sattui sitten, että oli helmikuinen pakkaspäivä -27 ° eikä auto startannut. Soitin

Saulille Turkuun ja hän sanoi, että Folkkari lähtee aina! Silloin Osmo Tieva tarjoutui omalla autolla vetämään minua. Lähdimme Silmäklinikan pihasta ja pääsimme onnellisesti Pihlajatielle, jolloin pieni lapsi, äitinsä kädestä riuhtautuneena oli juoksemassa autojemme väliin. Mitä oli tehtävissä, Osmo ei tilannetta nähnyt ja minä olin heikommalla autolla takana avuttomana? Mutta – viime hetkellä äiti sai lapsen temmatuksi takaisin. Jälkeenpäin on suuresti askarruttanut, mikä olisi ollut juridinen ratkaisu tällaisessa asiassa. Folkkari ei lähtenyt Turkuun, ja sylinterin kansikin halkesi!

Aloitin silmälääkärin vastaanoton sitten keväällä 1956 Rakennusmestarien talossa Turun Humalistonkadulla. Siihen aikaan oli vielä aika monilla täysin itsenäinen yksityisvastaanotto, jonka tilaukset myös lääkäri itse usein hoiti. Niin minäkin, myös siksi, että mitään sotkuja ei tullut, ja halusin vähän tietää, minkä tapainen potilas oli tulossa, jotta tiesin varata aikaa sen mukaan. Siihen aikaan lääkäreille oli jopa sellainen ryntäys, että kaupungin puhelinkeskus saattoi yhden henkilön tilauksista tukkeutua. Minullekin tuli kirje, jossa pyydettiin järjestämään tilausten vastaanotto toisin.

OSA II – TAISTELUNI

Käsite pseudomyopia, valelikinäköisyys

Oftalmologien ”raamatussa”, Duke-Elderin (10) laajassa käsikirjassa (Vol V, s.469) on kappale Spasm of Accommodation (akkommodaatiokramppi). Siinä on erinomainen selostus valelikinäköisyydestä (spurious or pseudomyopia). Sen oireet, diagnosointi ja etiologia ovat riittävästi kuvatut. (Foggingtutkimuksen monipuolistaminen (18) on se lisä, minkä olen yrittänyt tuoda diagnosointiin.)

Kappaleesta käy ilmi pseudomyopian historia:

*...accommodative spasm, first adequately described by von Graefe (1856)...
expended by the parasympathetic nervous system...*

akkommodaatiokramppi ensi kerran riittävästi von Graefen kuvaamana
(1856) parasympaattisen hermoston välittämänä

*...a spurious or pseudomyopia (Liebreich, 1961) is thus induced wherein
the hypermetrope becomes apparently less ametropic,
the emmetrope myopic and
the myope more shortsighted (Agraval, 1965, Bessiére and Vérin, 1965)*

valelikinäköisyys (Liebreich, 1961) on siten aiheutettu, jolloin
hyperooppi tulee selvästi vähemmän virhetaittoiseksi, emmetrooppi
myooppiseksi ja myooppi likinäköisemmäksi (Agraval, 1965, Bessiére
ja Vérin, 1965)

Tosin Arnold Berthold oli jo vuonna 1840 (1) oivaltanut saman asian. Hän toteaa, miten likinäköisyys eri asteisena, on tavallisimpia silmävaivoja, ja mikä epäilemättä on lisääntynyt ihmiskunnan sivistystason ja laajemmalle levinneen luku- ja kirjoitustaidon myötä. Hän käyttääkin tilasta nimitystä ”Dieses Übel (tämä vaiva), joka on hyvin samanhenkinen jossakin lukemani ilmaisen ”**Myopia is violation of seeing!**” (Likinäköisyys on väkivaltaa näkemiselle!) kanssa.

Hän on ymmärtänyt akkommodaatiokrampin olemassaolon sanoessaan:

...allein schon die Fälle periodischer, spastischer, plötzlich entstandener Myopie...lassen sich ohne dasselbe nicht erklären.

...pelkästään jo ajoittaiset, spastiset, yht'äkkiä syntyneet likinäköisyydet...eivät ilman tätä (kramppia) selity.

Artikkelinsa lopussa hän myös esittää yksinkertaisen aparaatin likinäköisyyden parantamiseksi, lukuetaisyttä vähitellen pidentämällä.

On vaikea ymmärtää, että tällainen, jokapäiväiseen silmälääkärin työhön niin väistämättömästi liittyvä perusasia on voinut jäädä näin vähälle huomiolle, puhumattakaan siitä, että vielä vuosisata – puolitoista näitten pioneerien oivallusten jälkeen koko ilmiön olemassaoloa joutuu puolustamaan! Ei riitä, että tällaista kappaletta luetaan rivi riviltä, vaan siihen täytyy paneutua sana sanalta. Maallikkokin varmaan ihmettelee, että kun sentään näin paljon tietoa on ollut saatavissa valelikinäköisyyden ongelmasta, ja kun satoja, kenties tuhansia kongresseja on maailman sivu pidetty likinäköisyyden ehkäisemisen merkeissä, kuitenkin varsinainen läpimurto on jäänyt saavuttamatta. Ongelma tiedostetaan ja se toistuvasti nostaa päätään, mutta keskustelu polkee paikallaan, tehtyjen myopiatilastojen vaihtona. Tutkijat eivät ehkä myöskään tarpeeksi tiedosta kliinistä lääketiedettä aina varjostavaa suurta epäeksaktiutta. Sen olemassaolo koskee mitä suurimmassa määrin myös akkommodaatio- ja refraktio-tutkimusta. Psykyen, soman ja olosuhteitten luomat, lukemattomat **muuttajat** tekevät stressin kvantitatiivisen arvioinnin ja tulosten tieteellisen tarkan arvioinnin mahdottomaksi ja selittävät monet ristiriitaiset tulokset. Todella efektiivisten hoitoyritysten määrä kaikkeen muuhun toimintaan verrattuna on heiveröistä. Kuinka paljon ”paha” olisikaan voitu välttää vakavammalla suhtautumisella tähän opinkappaleeseen.

Panaceani tuskin tulee koskaan menettämään ajankohtaisuuttaan, koska aina tulee uusi polvi, jonka kanssa on aloitettava aakkosista, varsinkin nyt, kun kehitys näyttää riistäytyneen täysin toisille urille, eivätkä leikkausta haluavat potilaat ole suinkaan epätoivottuja.

Selitys tälle saamattomuudelle kyllä on, mutta se ei saisi riittää. Tilanteen hallitseminen vaatii silmälääkäriltä niin suunnatonta energiaa, sitkeää puurtamista, kun vastapuolena on työn kiristämä ja uuvuttama potilas, usein omine narsismeineen. Lisäksi ideaali eteneminen vaatii potilaalta taloudellisia uhrauksia useiden lasien hankintaan. Itse asian he kyllä useimmiten oivaltavat ja alkuun päästyä motivoituneen potilaan kanssa on ilo työskennellä.

Akkommodaatiosta ja valelikinäköisyydestä

Akkommodaatio on silmän kyky tarkentaa eri etäisyyksille. Likinäköisyyden estämisestä puhuttaessa on ensimmäiseksi korostettava, että kysymyksessä on silloin pseudomyopian eli valelikinäköisyyden hallitseminen, jotta se ei pääsisi vahvistumaan ja sen myötä ajan mittaan johtamaan myös peruuttamattomaan, silmämunan aksiaalisen pituuden kasvuun ja todelliseen likinäköisyyteen.

Silmän taittovoima ei ole mikään yksinkertainen käsite. Sen päätyyppien, kaukotaitteisuuden eli hyperopian ja likitaitteisuuden eli myopian raja, oikeataitaisuus, emmetropia, on suuri harvinaisuus ja erittäin labiili tila.

Silmän taittovoimaa, refraktiota, voidaan kuvata lineaarisena suureena, jonka toisessa päässä on hyperopia, H, toisessa myopia, M ja niitten rajana keskellä emmetropia, E.

Oikeataitoinen, emmetrooppi, on silmä, jossa kaukaa, yhdensuuntaisina tulevat valonsäteet taittuvat täsmälleen verkkokalvolle ja henkilö näkee silloin kauas terävästi. Nähdäkseen lähelle hyvin, sellainenkin silmä joutuu akkommodoimalla tarkentamaan. Ihmislapsi syntyy kuitenkin yleensä hyperooppina, jolloin hän ei kauaskaan näe tarkasti akkommodoimatta. Tämän vajavuuden silmä siis pystyy korjaamaan akkommodoimalla.

Ensimmäisten elinvuosien aikana silmä pyrkii tasaamaan synnynnäistä kaukotaitteisuuttaan ± 0 :aa kohti. Tätä sanotaan emmetropisaatioksi.

Akkommodaation suorittaa silmän sisällä oleva rengasmaisen lihaksen, joka supistamalla pystyy lisäämään silmän taittovoimaa ja tarkentamaan eri etäisyyksille. Tämä merkitsee silmän mukauttajalihaksen taukoamatonta työtä.

Akkommodaatiotapahtuman varsinainen ”juju” on siinä **paradoksissa**, että lihaksen supistuessa mykiön (linssin) kannatinsäikeet löystyvät, jolloin mykiö oman elastisuutensa ansiosta kykenee paksuuntumaan, enemmän valoa taittavaksi.

Ihmistä ei aikojen alussa ole tarkoitettu kovin paljon lähityöhön, vaan pääasiassa kauas katsomiseen, saalistukseen ja sen sellaiseen. Mutta, kuten kaikki tiedämme, nykyihmisen lähityön määrä on suuri ja paljolti tauottoman jatkuvaa ja suurta tarkkuutta vaativaa. Silmä joutuu tällöin tekemään tuntikausia lihastyötä ja lihas, joka paljon joutuu supistelemaan, ajautuu helposti kouristustilaan, kramppiin, aivan vastaavasti, kuten esim. kirjoittajan sormikramppi tai maratoonarin pohjelihas. Kramppi ei sitten niin vain itsestään laukea. Akkommodaatiokrampissaan silmä on jumittunut lähikohteeseensa ja tästä seuraa, että kauas näkeminen alkaa kärsiä ja nostaessaan katseensa lähityöstä esim. taululle, henkilö ei näekään selvästi.

Tämä viimeistään on ensimmäinen hälytysmerkki – ellei jo aikaisemmin ole ilmennyt esim. päänsärkyä, räpytystä, silmien verestystä, kutinaa, väsymystä – jolloin on ryhdyttävä tilannetta jarruttamaan. Kun olemme tietoisia edellä kuvatusta tapahtumien kulusta, se on samalla meille hoito-ohje. Hoitotoimenpiteet on kohdistettava ennaltaehkäisemiseen, preventioon. Se merkitsee sitä, että akkommodaatiota olisi kevennettävä niin varhain, kuin mahdollista, jo kauas katsomiseen – mieluiten syntyä pluslasit päässä! – tai ainakin viimeistään silloin, kun lapsi aloittelee lähityöskentelyä. Pluslasit lisäävät silmän taittovoimaa ja vähentävät näin akkommodoinnin tarvetta. Silmä kokee, että lihastyö ei enää hyödytäkään, se antautuu ja kramppi vähitellen laukeaa.

Tavallisimmin tullaan kuitenkin siihen tilanteeseen, jossa raskas akkommodointityö on saanut jatkoa, kramppi entisestään kiristyy, kunnes silmän taittovoimatilanne on sivuuttanut emmetropisaatiopisteen ja päässyt lipsahtamaan miinus-puolelle – tässä vaiheessa onneksi usein vielä palautuvasti, valelikinäköisyytenä.

Nyt olisi kiire antaa lähityöhön pluslasit, ja jotta niistä tulisi suurin hyöty, niitten pitäisi olla puolilaseina, yläosa tyhjää tai ± 0 :n laseina; näin niitä voisi käyttää aina, kaukonäköä samentamatta, ja näin ne automaattisesti löysäisivät myös kauas näkemistä. Mutta kun henkilö tässä vaiheessa rientää silmälääkärille tai optikolle ja valittaa huonoa kaukonäköään, joka on hetkessä pienillä miinuksilla ”korjattavissa”, hänelle määrätään miinuslasit, vieläpä jatkuvaan käyttöön. Sama kiristely jatkuu ja myopia edistyy.

Mistä löytyvät ne vanhemmat, tai ne lapset, jotka ajoissa suostuvat tekemään toisin, kun ilmankin pärjää!

Vielä 1972 *Terveystieteiden lehdessä*, suomalainen, kokenut silmälääkäri sanoi, että pienessäkin likinäköisyydessä on syytä antaa lasit, (joka juuri on se hetki, jolloin ennaltaehkäisevään jarruttamiseen tulisi tarttua, määräämällä heikot plussat lähityöhön). Edelleen hän sanoi, että aikuisen silmään tämä vika ei enää tule, vaikka jatkuvasti saamme nähdä, miten ikänäköön saakka tullaan hakemaan lisämiinuksia. Niin ikään hän väitti, että lukeminen ilman miinuksia huonontaa silmiä, sekä käsittämätön väite, että jos huone on niin pieni, ettei neljän metrin etäisyyttä televisioon voida järjestää, on hankittava pienempi vastaanottolaite!!! – kun juuri pieni kuva ja teksti ovat omiaan rasittamaan akkommodaatiota lisää.

Ja tällaisia artikkeleita sitten julkaistaan!

Jos potilas jo käyttää miinuksia, yritetään tilannetta purkaa seuraavasti:

- *ei vahvisteta kaukolaseja, vaan*
- *otetaan nykyisten lasien edelliset lasit sisäkäyttöön.*
- *nykyiset vain autonajoon,*
- *ja lukemiseen vanhat, vielä heikommat miinukset,*
- *tai riippuen vahvimpien lasien voimakkuudesta (-3.0 – -4.0), luetaan kokonaan laseitta (mieluiten kaksiosaisella, jossa alaosa on tyhjää).*

Nämä toimenpiteet merkitsevät samaa kuin, että ”pluslasit parantavat”, koska miinusten heikentäminen = plussan lisääminen.

Lähityön vaikutusta likinäköisyyteen käsittelevistä artikkeleista kirjallisuudessa tapaamistani yksi on mielestäni ylitse muiden. Se on tehty *Amerikan kadettikoulussa, West Pointissa* (19), ja siinä on vakuuttavalla tavalla tuotu esiin, miten likinäköisyys, kolmen vuoden aikana, jokseenkin *lineaarisesti lisääntyy joka vuosi; siis täysi-ikäisillä henkilöillä*. Siinä aivan ilmeisesti on kysymys kahdesta tekijästä, lähityöstä ja **stressistä**. Samaisessa artikkelissa kerrotaan myös jo vuonna **1813** kiinnitetyn huomiota upseeriston huomattavaan likinäköisyyteen miehistöön verrattuna. Sekään ei ole uutta, etteikö akkommodaatorasitukseen jo aikoja sitten olisi osattu yhdistä erinäisiä yleisoireita, ”Referred Symptoms” (9), hoitoja vaativia ja jopa leikkauksiin johtavia sairauden kuvia, mutta rutiinimaisessa työskentelyssä niihin pysähtyminen unohdetaan. Vasta sitten, kun silmälääkäri tietoisesti kysyy potilaan oireita ja seuraa potilastaan pitempään, alkaa kirkastua koko se oireisto, mikä akkommodaatorasitukseen liittyy ja ennen kaikkea, että näin ollaan tekemisissä oireitten kanssa, joista vapautuminen ei vaadi mitään ulkoa päin tuotuja aineita tai toimenpiteitä.

Elimistön oma fysiologia korjaa tilanteen, kun silmien aiheuttamaa räsitusta helpotetaan. Tämän tosiseikan merkitystä ei pysty liioittelemaan. Ja useimmiten potilas, vaivoistaan vapauduttuaan, unohtaa, miten kaikki olikaan tapahtunut.

Suurimpia kompastuskiviä on puhuminen ”**mahdollisimman tarkasta näöstä**”, josta usein kuulee melkein kilpailtavan. Juuri sen tavoittelu on omansa kiristämään akkommodaatiolihasta, millä hyperooppi helposti saavuttaa tarkkuutta, tai myooppi akkommodaatiota kiristämällä näkee yhä ”kirkkaammin”.

Maallikon on näitä yksityiskohtia vaikea ymmärtää, mutta ammatti-ihmiselle niitten pitäisi olla selviö ja ehdottomasti kielletty tavoite.

Jotta akkommodaatiokrampin kehittyminen ei missään tapauksessa menisi yksinomaan tarkan lähityön kontolle, on välttämättä korostettava stressin, kiireen ja vastuupaineitten osuutta. Riittävän suuri hyperopia on monet pelastanut koskaan liukumasta miinuspuolelle.

Tekee mieleni vedota kaikkiin ajatteleviin ihmisiin:

Avatkaa toki silmänne näkemään lehdissä, televisiossa, kaikkialla ympärillänne noitten miljoonien ja taas miljoonien silmäntekevien, vahvojen miinuslasien vääristämä kasvojen ääriviiva (ks. kirjan kansikuvaa, joka havainnollistaa, miten vahvan miinuslasin läpi nähtynä kasvojen ääriviiva vääristyy koveraksi, ulomman ääriviivan vastatessa todellisuutta), **niin saatte aavistuksen ongelman suuruusluokasta.**

Silloin selviää myös, että kuuta emme voi taivaalta kurottaa, ihannetila on saavuttamattomissa. Stressin hallintaa tuskin keksitään, mutta akkommodaatorasituksen keventäminen on hoitomenetelmänä ”Methode der Wahl”, (käypähoito), jolla on paljon saavutettavissa – kuten Suomessa jo on melkoisesti tapahtunutkin, varsinkin niiden kohdalla, jotka ymmärtävät tällaista menettelyä toivoa.

Tetralogia

Tetralogia (11), joka syntyi oivalluksesta, että silmälasimäärityksessä ei ollut saavutettu riittävää piilevän hyperopian paljastamista, ilmestyi joulukuksi 1972. Sen kansilehdessä ovat sommitelmananeljän päälöydöksen symbolit: pluslasi hyperopian, otsan pystyrypyt akkommodaatorasituksen, sahanteräkuvio migreenin ja silmänpainemittari silmänpaineen nousun.

Lähdin kirjalastin kanssa Helsinkiin, aivan joulun alla, ja sitten sisareni Mirjan (Marsio, keramiikkataiteilija Ateneumista) kanssa jaoimme sen suoraan niin monelle silmälääkärikollegalle kotiin, kuin suinkin onnistuimme. Minä ajoin ”Kuplaa” ja Mirja toimi ”tsupparina”.

Ei kestänyt kauankaan, kun alkoi tulvia kiitoskirjeitä, ihastuneita ja todella kiitollisia: *”helppolukuinen”, ”ajattelemaan paneva”, ”Olipa ilo lukea kirjaasi. Se on kirjoitettu niin persoonallisella tyylillä, että tuntui aivan siltä, kuin olisit itse henkilökohtaisesti ollut läsnä sitä lukiessani... Kuinka samanlaisiin metodeihin olen minäkin ajautunut, (ehkä en kuitenkaan aivan yhtä systemaattisesti)”*, jne.

Parhaiten silloisia ajatuksia ehkä kuvaa ote vastauskirjeestäni **Ahti Tarkkaselle**:

”Kirja tuli viedyksi painoon vähän kiireisesti, kun tavoitteenani oli saada Saulille ”paperiton” joulu. Olen yleensäkin kurja sisälukutaidossani ja teksti oli minulle jo liian tuttua, niin että virheet välttivät silmän, eikä Saulikaan suostunut korrehtuurinlukijaksi; hän luki sen ensi kerran vasta valmiina(!) ja näytti huvittuvan ja nauttivan joulukirjastaan. Täkäläinen vastaanotto on ollut kerrassaan hurmioitunut, sisätautilääkärit ja kirurgit, jopa patologit ovat lukeneet sitä suurin piirtein joulu-raamattunaan. Eräs muun alan lääkäri-professori osasi jo omin neuvoin auttaa itsensä päänsärystä hankkimalla +1,00 vahvuiset lasit. Aivan arvaamaton on ollut ympäri Suomea tulleitten silmäkollegojen kiitos, suorastaan ilon kyyneleitä provosoiva. En olisi kuuna kullaan valkeana voinut kuvitella, että minun parjatun-särmikkään olemukseni osaksi olisi tullut kollegojen taholta sellainen onnellistuttava lämpö. Korostan vielä, että oman fanaattisen intoni lisäksi on välttämätöntä ollut se, ettei ole olemassaolollemme ratkaisevaa, saanko käsistäni päivässä neljä vai kahdeksan potilasta. Siksi näenkin tämän kirjaseen toteutumisen minun velkanani elämälle.

Se on merkinnyt vuosien äärimmäistä asketismia hyvin monella eri sektorilla. Päätökseen saattamiseksi, ajan ja energian säästämiseksi, luovuin viime lukukaudella (= syksy 1972) jopa laulutunneistani, joissa ei sitten väitöskirja-aikojen ole taukoa ollut. (Ja mitä tulee siihen terveyden hintaan, johon viittaen, sekin on totta. En toivo tätä yleiseen tietouteen, mutta kerron tässä samalla, kun alkuun pääsin, että syksyllä 1971 aloin olla niin piipussa, että sydän löi yhtä sekamelskaa. Kun sitten nukuttuani yhden koko yön Ekg-rekisteröinnin kanssa, ilmeni, että noin joka kuudes lyönti

unessakin oli ekstra, otin lusikan kauniiseen käteeni, ja kaikkien epämääräisten beta-salpaajien sijasta panin kakkosvaihteen päälle ja omin nokin pienen digitaliksen; niin loppuivat ektrat muutamassa viikossa ja olen pärjännyt tänne saakka hyvin. Vuosikausien potilaitten peräänantamaton prässääminen ja suitsien tiukalla pitäminen totuuteen pääsemiseksi oli viedä hengen.)”

Tuohon mielenrauhaani ja koko sukua häiritsevään kodin paperi-helvettiin, jonka lukijakin voinee kuvitella väitöskirjan ja kolmen muun kirjan jälkeen, olen aivan äskettäin saanut suurta huojennusta. Satuun avaamaan kirjan kuuluisasta kirurgian professoristamme ja sotakirurgi **Richard Faltinista** (1867-1952), originellista, viulua soittavasta poikamiehestä. Siinä professorinrouva Gertrud Wichmann kertoo Faltinin 70-vuotispäivästä.

”Koskaan en ole sellaista tiedemiehen kotia nähnyt. Kaikesta huomasi, että Faltin ei välittänyt mitään ympäristöstään ja sen edustuskuntoisuudesta edes tuona merkkipäivänä. Ikänä en unohda niitä paperi -ja kirjapinoja, joita pöytien lisäksi lattiat ja nurkat olivat täynnä. Ei ollut Ellen saanut lupaa koskea niihin, ei aikaisemmin eikä nytkään.”

Mutta Tetralogia herätti myös muunlaisia ajatuksia: *”Pseudomyopia on sellainen uusi asia, johon en näin yht’äkkiä osaa ottaa selvää kantaa, mutta varmasti jokaisen rehellisen kollegan on myönnettävä, että silloin tällöin huomaa hämmästyttävän ja selittämättömän ristiriidan objektiivisen ja subjektiivisen refraktion välillä nuorilla myoopeilla (vai ovatko ne myoopeja?!).”* Ja tämäkin kirjoittaja on minun arvioinnissani kollegojeni valiopäätä.

Joku jopa pyysi saada ostaa toisen kappaleen jollekin tutulleen. Kulturellissa lukeneisuudessaan huippua edusti ilmaisu: *”Luin rivin, luin kaks’, vereni tunsin kuumemmaks.”* Hyväntahtoinen oli varoitus Jeesus Syrakin 2100 vuotta vanha ohje: *”Auta lähimmäistäsi voimiesi mukaan, mutta katso, ettet sen kautta itse joudu vahinkoon.”*

Eräs mieskollega ilmoitti: *”Joka tapauksessa jo nyt on kapasiteettini pudonnut puoleen!”* tarkoittaen potilaan tutkimisen vaatimaa aikaa.

Palautteen kirjo sisälsi melkein kaiken mahdollisen ja paljastavasti, miten ennakkoasenteeton kukin henkilö oli tässä asiassa. Eräs toinen, ei-silmäalan professori toi taas julki epäilynsä koko asiaa kohtaan: *”...en oikein usko spasmiteoriaasi, tai esitän epäilyni siitä, että tällaiset spasmit laukeavat.”*

Lukijalle voi pieni sitaatti suuresta Walshin käsikirjasta (8) olla mielenkiintoinen:

“Spasm of accommodation accounts for varying amounts of myopia. In its mildest form it is seen frequently in hyperopes who at manifest refraction require a weak concave lens to obtain their best visual acuity. Pronounced spasm of accommodation may persist over a period of years during which there may be an apparent myopia as high as 10-12 dioptres. [vrt. ...permanent spasm sometimes increasing the dioptric power of the eye by 25 or even 30 D (10)] This curious condition may appear at any time up to 50 years of age .” [vrt....it has been observed in patients of 60 years and over (Leplat, 1927; Prangen, 1937) (10)].

”Akkommodaatiospasmii selittää eri asteisia myopioja. Lievimässä muodossaan se nähdään usein hyperoopeilla, jotka leporefraktiossa, silmän fiksoidessa äärettömyyteen¹, vaativat heikon miinus-lasin saavuttaakseen parhaan näkökykynsä. Huomattava akkommodaatiospasmii saattaa kestää vuosien jakson, jonka aikana myopia on niinkin korkea kuin 10–12 dioptriaa. [vrt. ... pysyvä lihaskramppi saattaa lisätä silmän taittovoimaa dioptrioihin 25–30 saakka (10)]. Tämä omituinen tilanne saattaa ilmaantua koska tahansa 50 vuoden ikään saakka”[vrt ...sitä on todettu yli 60-vuotiailla potilailla ja yli senkin (Leplat, 1927; Prangen, 1937) (10)].

Valaisevin kaikista palautteista ja tutkimisen toteuttamisen vaikeuksista oli **Aune** (Koistinen) **Adelin** vuosien mittaan useasti toistama kertomus. Kun hän oli saanut kirjan käteensä, täytenä yllätyksenä, kuten kaikki muutkin, hän luki sen heti, siltä istumalta, kaiken heti täysin oivaltaen ja saman tien ryhtyen toteuttamaan. Ja sitten hän jatkaa: ”*En koskaan voinut antaa itselleni anteeksi, että minulta meni kokonainen vuosi, ennen kuin aloin saada otteen potilaasta ja tuloksia.*” Sen jälkeen hän sitten saikin nauttia yli maan kiirineestä maineestaan ja migreeni- ja myopia-potilaitten tulvasta.

Mutta – ”Mikä riemu se päällä maan ois´ päätynyt kyynelittä!” Hän oli yksityisvastaanottonsa ohessa toiminut myös Helsingin silmäklinikalla opetustehtävissä ja oli voinut siinä asemassa

¹ En ole oikein tyytyväinen tähän kirjan määritelmään; minusta siinä pitäisi korostaa katsomista äärettömyyteen ”without focusing, tarkentamatta”!

levittää innostuneille kandidaateille ”good news”, (hyvää sanomaa) sellaisin seurauksin, että jonkin ajan kuluttua häntä ei sitten enää tarvittukaan!

Aune Adel myös kirjoitti *Suomen Lääkärilehteen* (16) arvostelun ”Tetralogia – näkemys oftalmologiasta”, joka päättyy lauseeseen ”*Mitä Tetralogia tulee merkitsemään lääketieteelle kokonaisuudessaan on vasta aavistettavissa.*”

Tetralogian kädestäni laskeessani olin toki ollut täysin tietoinen, mihin ampuaispesään olin pääni pistänyt, osittain se oli syynä, etten sen tekeillä olosta vahingossakaan hiiskahtanut.

Harva juuri antautui arvostelemaan, jokunen virkansa puolesta jotakin sofistikoitua ja varsinaista sanoman ydintä ymmärtämättä. Siihen joukkoon lasken ennen kaikkea professori Ahti Tarkkasen pitkän ja paljon paneutumista vaatineen analyysin.

Kirje tosin alkoi lupaavasti: ”...*Luin sen välittömästi, jolloin saatoin todeta, että kerrankin on kirja, jota kirjoittaessa on ajateltu lukijaa. Teksti on helposti luettavaa ja tekijän sanoma tulee selkeästi esiin....*”

Kirjeestä kävi ilmi, miten hän ei lainkaan ollut ymmärtänyt, kuinka karkeista refraktion arvioinneista oli kysymys, plus-suuntaisten piiloarvojen esiin saamiseksi, vaikka nimenomaan, jo esipuheessa korostan, miten todella ei-matemaattisesta refraktion käsittelystä on kysymys.

Vuosien kuluttua luettuna osuu silmiini suuren gurumme Sir Duke Elderin (9) refraktio-kirjan esipuheen ensimmäisessä kappaleessa kirjoittajan jokseenkin samanlainen ilmaisu: ”*A simple and essentially non-mathematical form of presentation...*” (yksinkertainen ja pääasiallisesti ei-matemaattinen esitysmuoto), ja miten pitkälle vieviin tuloksiin päästään nimenomaan subjektiivisella metodilla. Yleensäkin on hämmästyttävää ja surullista, miten ignoreeraten (sanomaa huomioimatta) ihmiset voivat asioita lukea, aivan samoin, mikä on tapahtunut minun kirjojeni suhteen: jos teema ei puhuttele eikä pysäytä, on kaikki ”helmiä sioille”! Ymmärrän, että itselleni käy aivan samoin joittenkin toisten oivallusten kohdalla. Kuinka toisin asiat edistyisivät, jos jokainen ei joutuisi aloittaman alusta, niin paljon on maailmassa tehtynä valmiiksi ”grundia”, jota sanaa professori Klossner runsaasti viljeli.

Professori Tarkkasen kirje sisälsi myös heränneen ajatuksen erikoislääkäreiden täydennyskoulutuksesta pienryhmien puitteissa. ”*Eräänä refraktio-opetuksen antajana tulisi tällöin ilman muuta kyseeseen tekijä...*” – teema, johon ei koskaan palattu! Tosin kerran sain tulla

pitämään Helsingin silmäklinikan lääkäreille jonkin esityksen, jossa professori itse ei ollut läsnä; hänellehän ei siinä voinut olla mitään uutta.

Surkukupaisiin oli professori **Arvo Oksalan** reaktio. Heti joulun jälkeisenä arkipäivänä hän soitti Saulille, haukkuen silmät ja korvat täyteen, miten Sauli oli voinut sallia moisen skandaalin tapahtua. Tässä kohdassa en voi olla muistamatta edesmenneen älykön, professori Lauri Rauramon usein toistamaa viisautta, yhtä monista: ”Muista, että jos sinusta ei mitään puhuta (pahaakaan), mene itseesi! Nollan suhteen ei kukaan viitsi reagoida.” Aika lailla samansisältöinen on aforismi: ”Sääli tulee ilmaiseksi, mutta kateus pitää ansaita.”

Minulle on myös kerrottu, miten Tetralogia oli eräänlainen kohahdus, joka joissakin lääketieteen alan kokouksissa siirtyi ”tiskin alla” salkusta toiseen.

Mutta sitten! Kun kollegat yrittivät toteuttaa aikaa ja työtä vaativaa, binokulaarista sumutusmenetelmää, niin he huomasivat, ettei otteen saaminen potilaasta ollutkaan niin yksinkertaista, ja tulosten saaminen oli vaikeaa; se oli aivan muuta kuin ”rahan kilahtaminen kirstuun” joka 15–20 minuutti. Yleensäkin on äärimmäisen vaikea tehtävä yrittää muuttaa vuosikausia alalla työskennelleen henkilön työn rutiinin kaavaa. Ja kun tulosta ei välittömästi syntynyt, se johti enemmän tai vähemmän julkiseen kritiikkiin.

Jälleen kerran osoittautui paikkansa pitäväksi Aarno Kailan siteeraus *Uuden Suomen* kolumnissaan 27.2.1988: ”*Machiavelli sanoo, että uudistaja saa vastaansa kaikki ne, joille vanha järjestelmä oli edullinen*”. Muutoksenvastaisuus ei ole maailmasta hävinnyt – eikä tule häviämään.

Tilannetta kuvaa hyvin Tetralogian sivulla 208 oleva viimeistä edellinen mietelause, joka ei suinkaan sattumanvaraisesti ole sillä paikalla. Se kuuluu näin: ”Ihmisiä harmittaa, että totuus on niin yksinkertaista... Heidän pitäisi ajatella, että he vielä saavat nähdä yllin kyllin vaivaa soveltaakseen sitä käytännössä niin, että he siitä hyötyvät.”

Elämäntyölleni ikimuistoisesti kauneimman metaforan loi Turun Sanomien toimittaja **Vieno Räty**. Hänen erittäin oivaltava haastattelunsa Tetralogian sanomasta julkaistiin otsikolla ”Jokainen tarvitsee (silmiä)laseja jonakin aikana elämässään” TS:ssa Kukanpäivänä 1973, (12). Näissä merkeissä asioidessamme hän kertoi, että hänellä on koko ajan ollut mielessä *Lokki Joonatan*, jonka neljäkymmentä sivua Richard Bach, Johann Sebastian Bachin jälkeläinen suoraan alenevassa polvessa, kirjoitti kahdeksan vuotta. Ryntäsin hankkimaan sen itselleni – ja totta

totisesti, ”surkeana maan kamaralla kyyhöttävä lauma” ei voinut olla tuomatta assosiaatioita kokouksistamme. Olen kiitollinen tuosta vinkistä.

Ja tarina jatkuu. Yhtenä sunnuntaina kävelin sitten Saulin kanssa Tukholman Kungsgatanilla ja kuinka ollakaan, yhdessä ikkunassa meidät pysäytti taulu, jossa yksinäinen lokki kiitää taivaan sinessä. Sauli sanoi, että kotiin tultuamme soitat liikkeeseen, että lähettävät taulun meille, ja niin tänäkin päivänä Vieno Rätty elää kanssani.

Mutta nyt, avattuani jälleen kerran Lokki Joonatanin, menetin sielunrauhani, kun löysin sen välistä koneella kirjoitetun lapun, ilman tekijän merkintää, mikä ei ole tapaistani, ja haluaisin niin välttämättä tietää, kuka näitten sanojen takana on.

Siinä kirjoittaja sanoo:

”Ensimmäisen kerran luettuani tämän olisin tarvinnut tummat lasit itkettyneille silmilleni... neljännen kerran jälkeen oli käveltävä kirjakauppaan ostamaan oma, muuten en olisi malttanut koskaan antaa tätä takaisin...

mutta sen olen tiennyt jo kauan, että olette enemmän kuin lokki Joonatan...”

Silmälääkäriyhdistyksen kokous ja ero Duodecim-seurasta

Sen jälkeen kun koko silmälääkärikunta oli saanut Tetralogian, oli luonnollista että yhdistyksen kokoukseen pyydettiin minulta esitelmä, johon tietysti mielelläni lupauduin. Sen esitti yhdistyksen puheenjohtaja **Henrik Forsius** sihteerinsä Pertti Pakarisen välityksellä.

Päivä oli 10.3.1973. Salissa oli jo etukäteen nähtävissä jonkinlaista ryhmittymistä – rivistä nollia saa helposti ketjun (Stanislaw Jerzy Lec'in aforismi) – ja niinpä heti lopetettuani ensimmäisenä pyysi puheenvuoron Turun professori Arvo Oksala. Istuen kuin varislauman keskellä hän raskain mielin nousi puhumaan, miten hän näki pseudomyopiakysymyksen ”uskon asiana” eikä pitänyt esitystä keskustelemisen arvoisena. Hän piti valitettavana, että tällainen kirja yleensä on syntynyt.

Puheenjohtaja oli varannut huomattavan paljon aikaa keskustelulle, joka nyt supistui aika vaatimattomaksi. Puheenvuoroja pyydettiin 5 – 6 (Forsius, Larmi, Pohjola, Tuomioja), mieleenpainuvien niistä oli **Pirkko Koivusalon** rohkea ja sanoman ymmärtänyt esitys. Jo aikaisemmin hän oli kirjoittanut minulle: ”*Sitten ulkomaisen opintomatkan Tetralogia on parasta silmälääkäriin kehityksessäni. Erittäin kiitollisena vihdoinkin rehellisestä silmälääkäristä, epäilyksessä ollut uskonveljesi. Kesken joulukiireitten aluksi, nöyryyden kiitokseni!*”

Tässä yhteydessä tulee mieleen eräs toinen mieltä lämmittänyt ja täysin yllättävä palaute silmälääkäriydestäni yleensä. Olin onnitellut kollegaani väitöksestä ja kiittäessään siitä hän kirjoittaa:

”...*Sain Sinun opetuksestasi hyötyä enemmän kuin kenenkään toisen. Innostuksesi oli tarttuvaa!*”

Seuraava luonnollinen vaihe oli, että Duodecim-lehti, toimittajansa Ilkka Kaitilan kirjeellä pyysi julkaistavakseen referaattia esitelmästäni:

Kaisu Viikari

23.3.1973

Arvoisa kollega

Aikakauskirja Duodecim on halukas julkaisemaan selostuksen oheisessa lomakkeessa mainitusta esitelmästä ja pyytää Teiltä lyhyttä referaattia. Toivomme saavamme referaatin kuukauden kuluessa.

Referaatin laadinnassa pyydetään noudattamaan seuraavia ohjeita. Selostuksen tulee keskittyä esitelmän pääkohtiin ja alkaa asiaa tuntematonta lukijaa opastavalla johdannolla. Jos kysymyksessä on omaan alkuperäistutkimukseen perustuva esitelmä, metodiikan yksityiskohtaista esittelyä olisi vältettävä.

Suomenkielinen selostus laaditaan oheiselle lomakkeelle tai selostukseen liitetään lomakkeessa mainitut tiedot. Selostuksen enimmäispituus on kaksi konekirjoitusliuskaa käyttäen riviväliä 3. Arkin kääntöpuolta ei käytetä. Tarpeen mukaan kuva-aineistolla voidaan selostusta havainnollistaa. Selostus lähetetään osoitteeseen Aikakauskirja Duodecim, Runeberginkatu 47 A 12, 00260 Helsinki 26.

Ennakolta kiittäen

Ilkka Kaitila

toimittaja

Laadin vastaukseni kiihkottomaksi, liitin siihen saatekirjelmän ja toimitin sen huhtikuun alussa:

Toimittaja Ilkka Kaitila
Aikakauskirja Duodecim
Helsinki

Kiittäen referaattipyynnöstänne liitän muutaman sanan selitykseksi.

Parisataasivuisen kirjan sanoman tiivistäminen kahteen arkkiiin niin, että voisi edes toivoa lukijan siitä jotakin hyötyvän, on ollut erittäin vaikea tehtävä. (Siinä syy, miksi jo aikoinaan tein ratkaisun omakustannus-kirjasta. Tarkoitus jää saavuttamatta, ellei voi lukijalleen selittää kaikkea asiaan vaikuttavaa, ja perusasian, (piilevä hyperopia) yksinkertaisuudesta huolimatta käytäntö lasimääräyksissä on osoittautunut uskomattoman epätyytyttäväksi. (Silmälääkäreille esitelmää pitäessäni heillä oli jo ollut tilaisuus tutustua asiaan, koska he olivat jokainen in corpore saaneet kirjani.) Siksi olen laatinut tähän kaksi versiota, joista rohkenen pitemmänkin panna mukaan siinä ajatuksessa, että Duodecim kenties haluaisi löytää referaatille enemmän tilaa.

Turussa 4.4.1973

Kunnioittavasti

Kaisu Viikari
lääket. ja kir. tohtori

Pitempi referaatti-versiointi sisälsi mm. selventävät piirrokset optisen tilanteen kehityksestä, mutta tyydyn kopiomaan tähän vain sen lyhyemmän. Selostus on siis Duodecimin kaavakkeella, jonka yläosassa ovat valmiina asiaankuuluvat tiedot.

Kaisu Viikari: Piilevä kaukotaitteisuus silmälääkärin arjessa.

Hyperopiassa on probleemina ennen kaikkea sen piilevä muoto, jota ylläpitää akkommodaatiokramppi, akkommodaatiospasmi (Asp). Asp on nykyisen kilpailuyhteiskunnan suuri vitsaus, johon kytkeytyy lukemattomia virhearviointeja ja sairaustiloja.

Latentin hyperopian ymmärtämiseksi muutama alkeistotuus:

- 1) Hyperooppi ei koskaan voi milteään etäisyydeltä nähdä tarkasti akkommodoimatta.
- 2) Todella likinäköinen silmä ei ilman miinuslasia voi nähdä tarkasti kauas, koska mykiön aktiivinen toiminta on vain pullistumista.
- 3) Edellisestä seuraa, että hyperopia ei koskaan valehtele, eli että vähintään tutkimuksessa saavutettu hyperopian määrä on totta. Edelleen, että myös ”likinäköisyys”, nimenomaan sen valemuoto, on samaa lineaarista suuretta, jonka Asp siirtää nollapisteen miinuspuolelle.

Pitkäaikaisen ja vaativan lähityön seurauksena henkilö saattaa joutua Asp:iin. Ainoastaan läheltä tulevat valonsäteet tahtuvat verkkokalvolle, (kuva 1). Asp:n takia mykiö ei kykene laukeamaan lepotilaansa, minä vuoksi kaukaa tulevat valonsäteet tahtuvat verkkokalvon eteen ja silmä on pseudomyopian tilassa.

Asp:in ulkonaiseksi ja patognomoniseksi merkiksi kehittyä vuosien mittaan, jo nuorellekin henkilölle, otaan 1 tai 2 pystyvakoa. Asp:n voima on suuri, se saattaa kiristyä 10-12 dioptrian määrään ja suuremmaksikin ja kestää 50-vuotiaaksi, vieläpä vanhemmaksikin. Jo maallikkokin ymmärtää, minkälaista jännitystilaa tämänasteinen taukoamaton rasitus merkitsee elimistölle, huipentumanaan epileptiset kouristukset.

Tiukkaa ja sykloplegien käytön voittavaa tutkimusmenetelmää noudattaen saavutetut miinusdioptrioitten alenemiset sekä uusien ”koulumyopia”-tapausten väheneminen oikeuttavat toteamukseen: mikä todellinen, rakenteellisen myopian osuus refraktiojakautumassa lieneekin, ainakaan se ei lähimainkaan ole sitä, mitä maailmassa tällä hetkellä käytettävät miinusdioptriat antaisivat aiheen olettaa.

Probleemiin liittyvistä silmäsairauksista mainittakoon silmänpaineen nousun takia viherkaihiiksi tulkitut, joitten ensimmäinen hoito on refraktiovirheen mahdollisimman täydellinen korjaaminen. Siihen pääseminen vaatii toistettuja refraktiotutkimuksia, tiheästi plus-suuntaan vahvistettuja silmälaseja sekä niiden käytön kontrolloimista. Myöskään glaukoomien määrä ei lähes tulkoonkaan ole maailman kirjallisuuden prosenttilukuina ilmoittama.

Jokaista lääkäriä koskevana esitetään 174 potilaan valikoimaton migreeniaineisto, jossa kaikilla on todettu joko huomattava hyperopia tai selvä pseudomyopia. Erikoista huomiota on kiinnitettävä neurologisin oirein ilmeneviin migreenitapauksiin. Tuntuu siltä, että aivan liian vähän medisiinisessä kirjallisuudessa on korostettu näittenkin tapausten refraktioperäistä etiologiaa. Siten Asp hegemonisesti hallitsee migreenin etiologiaa. Huomattavaa on, että hoito-ohjeita noudattaneet potilaat myös paranevat pelkällä

lasihoodolla oireettomiksi. Päästään häiriintymättömään työkykyyn ja irti turhista, rasittavista tutkimuksista sekä tehottomista lääkkeistä epäedullisine sivuvaikutuksineen, huumevaarasta puhumattakaan.

Edelleen esitetään 84 tapauksen valossa teoria hyperopian mahdollisesta osuudesta verenpainetaudin etiologisena ja ylläpitävänä tekijänä. Tapauksille tyypillisenä huomattavan hyperopian lisäksi on silmälasien puuttuminen tai niiden vajavaisuus usein korkeaan ikään saakka.

Ihmetellen jää vain kysymään, mikä on ollut Luojan tarkoitus muokatessaan korkeimman eläimensä, ihmisen, näin hyperooppiseksi?

Kuvateksti

Kuva 1. Akkommodaatiokramppi. Akkommodaatiospasmi (Asp) pitkäaikaisen lähityön seurauksena: Ainoastaan läheltä tulevat valonsäteet taivuttuvat verkkokalvolle. Asp:n takia mykiö ei pysty laukeamaan lepotilaansa, minkä vuoksi normaalitaitteisessa ja kaukotaitteisessakin silmässä kaukaa tulevat säteet taivuttuvat verkkokalvon eteen ja silmä on valelikinäköisyyden, pseudomyopian (PsM) tilassa.

Heinäkuun(!) toinen päivä, 1973, sain sitten päätoimittaja **Antti Louhijan** allekirjoittamana seuraavan kirjeen:

LKT Kaisu Viikari

Rykmentintie 43 as 20

20880 Turku 88

Hyvä kollega

Joudumme valittaen palauttamaan julkaisemattomana kokousselostuksesi Suomen Silmälääkäriyhdistyksen kokouksessa 10.3.1973 pitämästäsi esitelmästä ”Piilevä kaukotaitteisuus silmälääkärin arjessa”. Aikakauskirja Duodecimin käyttämien asiantuntijoiden ja toimituksen mielestä selostuksessa esittämäsi mielipiteet eivät vastaa lääketieteessä vallitsevia käsityksiä kaukotaitteisuudesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä.

Selostuksestasi ei myöskään ilmene tutkimustuloksia, jotka muuttaisivat aikaisempia käsityksiä.

*Kunnioittavasti
Antti Louhija
päätoimittaja*

Eikö kaikki eteenpäin meno maailmassa ole tapahtunut juuri niitten ansiosta, jotka ajattelevat toisin!

Lähetin välittömästi Duodecim-seuran puheenjohtajalle seuraavan kirjeen:

7.7.73.

Duodecim-Seuran puheenjohtajalle

Aikakauslehti Duodecimin toimitus pyysi allekirjoittaneelta lyhennelmää esitelmästäni ”Piilevä kaukotaitteisuus silmälääkärin arjessa”, jonka pidin Suomen Silmälääkäriyhdistyksen kokouksessa 10.3.73. Laadin mukana olleitten ohjeiden mukaisen kaksisivuisen lyhennelmän ja lähetin sen huhtikuun alussa toimitukselle. 2.7.73 päivätyllä kirjeellä saan ilmoituksen, että kokousselostustani ei tuoda julkisuuteen. Koska kyseinen menettely sotii niitä käsityksiä vastaan, jotka minulla oli seuran ja sen lehden päämääristä liittyessäni jäseneksi, pyydän saada vapautuksen seuran jäsenyydestä.

Kaisu Viikari

Selvemmin ”suomennettuna” se tarkoitti, että seura, joka ei ole kiinnostunut maailman edistymisestä, vaan jauhaa vuosisataisia dogmeja, ei ole minua varten!

Duodecimin erokirjeen jälkeen sitten vasta tulikin paukku:

Antti Louhija oli pyytännyt apulaisprofessori Ahti Tarkkasta välittäjäksi syntyneeseen tilanteeseen toivossa saada asia pysymään vain meidän kolmen, hänen, Tarkkasen ja minun tietona.

”Kuulehan nyt Kaisu, eiköhän tällainen kirje panna roskakoriin!” Vastasin, ettei se sinne ole tarkoitettu. Hän jatkoi, että kohta on haussa stipendi johonkin Lontoon jatkokurssille. *”Pane paperit sinne, minä olen lautakunnassa, katsotaan sitten, kuka saa!!”*

Sanoin, että ”jos et kerran tässä asiassa ole luottanut arvostelukykyyni, niin miten sitten tällaisessa asiassa. Ei kiitos!”

Loistava oli erään kollegani kommentti: ”Ajatella, että 30 hopearahalla luuli sinut ostavansa!”

Suomessa oli aikamoinen haloo oppini ympärillä, ja kun Silmälääkäriyhdistys, kaiken todennäköisyyden mukaan juuri professori Oksalan kautta sai tietää, että Suomen Kuvalehti tulee julkaisemaan artikkelin minusta, niin eikös kokouksessa, 11. toukokuuta 1974.tämä asia otettu esille ylimääräisenä. Parhaiten kokouksen kulku selviää oheisesta pöytäkirjan otteesta in extenso, (kopio):

”Pöytäkirja Suomen Silmälääkäriliiton valtakunnallisen alaosaston ”Suomen Silmälääkärit – Finlands Ögonläkare” hallituksen kokouksesta, joka pidettiin HYKS:n Silmätautien klinikan kirjastossa 11.5.1974 kello 14.30
*Läsnä olivat puheenjohtajana **Ilkka Raivio** Kauniaisista, sihteerinä **Anja Mustakallio** Helsingistä sekä hallituksen jäsenet **Yrjö Aantaa** Helsingistä, **Keijo Jäntti** Turusta, **Matti Kaivonen** Kotkasta, **Inka-Taina Takki-Luukkainen** Helsingistä sekä **Veikko Tommila** Kauniaisista, sekä varajäsenet **Antti Ahlas** Turusta ja **Liimi Kyrki** Oulusta.*

6 §

Suomen Silmälääkäriyhdistyksen kokouksen jälkeen alaosaston hallitus kokoontui uudelleen pohtimaan, mihin toimenpiteisiin ryhdytään Kaisu Viikarin oftalmologisen toiminnan ja sen herättämän julkisen kohun johdosta.

Hallituksen tietoon on tullut, että Suomen Kuvalehti aikoo julkaista kirjoituksen Kaisu Viikarista lähitulevaisuudessa ja johon tietämän mukaan Arvo Oksala on kirjoittanut vastineen. Päätettiin ottaa yhteyttä Suomen Kuvalehden päätoimittajaan vastineen saamiseksi samaan lehteen.

*Edelleen päätettiin lähettää kirjelmä Suomen Lääkäriliittoon, Lääkintöhallitukseen, Suomen Optikkojen liittoon, Suomen Silmälääkäriyhdistykselle ja Kaisu Viikarille, jossa ilmoitetaan, että Suomen Silmälääkärit eivät ole hänen oppiensa takana. Jotta kirjelmälle saataisiin myös tieteellinen pohja, päätettiin pyytää professori Arvo Oksalalta ja apulaisprofessori **Valter Eleniukselta** lausunto akkommodaatiospasmia käsittelevistä tutkimuksista.*

Siinä siis määrättiin Oksala ja Elenius näyttämään työni perättömyys asiantuntija-lausunnollaan.

Kun sitten vuonna 1978 lähestyi **Panacea**-kirjani painoon meno, soitin silmälääkäriyhdistyksen silloiselle sihteerille, muistaakseni Maija Ilvessalo-Setälälle, ja kysyin häneltä Arvo Oksalalta ja Valter Eleniukselta pyydyistä selvityksistä, koska olisin mielelläni halunnut liittää sen kirjani referaatteihin. Mitään ei ollut tehty.

Isojen poikien uhittelua!

Samaiseen Duodecim-lehden toimintatapojen hämmennykseen tuli melkein välitöntä jatkoa. Lehti oli pyytänyt Saulilta vastaavaa esitelmän referaattia Suomen kirurgiyhdistykselle pidetystä esitelmästä. Kun sitäkään ei näyttänyt ilmestyvän, Sauli tiedusteli asiaa, jolloin kyseinen artikkeli löytyi ”unohtuneena” jostakin pinon alta! Koko selostusta ei kuitenkaan julkaistu, koska toimituksen mielestä sillä oli ”vain paikallista mielenkiintoa”. Näin siis Turun yliopiston kirurgian professorin vaivannäkö oli huomioitu. Silloin Sauli ilmoitti, että hänellekin Duodecim-seuran jäsenyys riitti.

Kului joitakin vuosia. Meille soitettiin ja satuin olemaan puhelimessa. Minulle kerrottiin asia, Turunmaan Duodecim-seura oli ajatellut antaa Saulille vuoden tunnustuspalkinnon. Pamautin hämmästyksissäni: ”Miten ihmeessä, eihän hän ole jäsenkään!” Sen verran oli informaatio kulkenut seuran sisällä.

Tapaus Suomen Kuvalehti

Monella tavoin kohdallani mielenkiintoinen kevät 1974 rakentuu paljolti Suomen Kuvalehden ympärille.

Keväällä tähtitoimittaja, (presidentti Kekkonen luottotoimittaja), hurmaava ihminen, **Maarit Tyrkkö (Huovinen)** soitti minulle pyytäen haastattelua. En sanonut olevani moiseen vähääkään halukas, mutta kun samana päivänä tulin huvilalle, niin siellä jo puhelin heti tullessa soi ja Maarit Tyrkkö sanoi joka tapauksessa tulevansa minua tapaamaan. Kävi ilmi, että hänen aikaa seuraava lääkäri-isoäitinsäkin, Eva Tulenheimo, oli Tetralogiasta kiinnostunut.

Tapaaminen Turun kodissamme oli pelkästään mukavaa ja lopuksi hän kysyi, mitä mieltä professori Oksala on tästä. Heitin siihen spontaanisti, ”menkää kysymään!”

Nyt en muista, miten kaikkien tekstien etukäteiskontrollien kanssa sujui ja tulivatko lopulliset vasta miltei samassa lehden ilmestymisen kanssa, mutta ainakin professori Oksalan alkuperäisversion sain nähdäkseni, koska siinä olleet ”...kysymyksessä on fanaattinen usko ja loistava mielikuvitus...” oli viimeiseen versioon siistitty pois. Likaiset työt, Professori Oksalan ja tohtori (myös tuomari) **Ilkka Raivion** parjaustekstit oli kyllä teetetty toisella toimittajalla. Mittaa artikkelilla oli peräti kolme aukeamaa.

Olimme juuri, 24.toukokuuta 1974, lähdössä jonnekin ulkomaille ja muistan, miten rehtori (kansleri) Kaarlo Hartiala lentokentällä kysyi, olinko nähnyt päivän Suomen Kuvalehteä. Kyllä olin, enkä ollut siitä moksiskaan. Kuva lehdessä minusta oli kuin hourupäinen höyrähtänyt tai peikko, pöydälle levitetyn silmälasiröykkiön edessä; Hartiala taisi kokea kaiken aika tarkoitushakuiseksi. Sauli sanoi: ”Silmät ja korvat kiinni vain, ja jatkat!”, johon minä: ”Etkö **sinäkään** minua tunne! Minä en korvaani moiselle lotkauta, etkö tajua, että minä sadistisesti triumfeeraan, kun mustaa valkoisella todistavat koko maailmalle suurta tyhmyyttään!”

”Valelikinäköisyyteen en usko.”, kuten Oksala lehdessä julisti, ja jatkoi:

”Mahdollinen apu päänsärkyyn tai migreeniin on kova usko pluslasien parantavaan vaikutukseen – eivät silmälasit itse. Itse otan särkyyn tabletin.”

”Mit der Dummheit kämpfen Götter selbst vergebens.”, Schiller, 1801. (Tyhmyyttä vastaan taistelevat Jumalatkin turhaan.)

Kehystin koko Suomen Kuvalehden artikkelin tauluksi vastaanottoni odotushuoneen seinälle, jotta potilaat saivat lukea, millaiseen paikkaan ovat tulleet.

Aune Adel katsoi kesäkuussa aiheelliseksi lähettää pienen kirjeen Suomen Kuvalehteen (13), koska hänestä tuntui, että lukijat ovat aivan ymmällään, mistä tässä polemiikissa oikein on kysymys. Siinä hän erittäin selkeästi toi esiin, miten perin eri asiasta Oksala ja Raivio puhuivat:

”Tässä tapauksessahan Kaisu Viikari puhui näkemisestä eräänä kokonaisilmiönä. Oksala ja Raiviosen sijaan normaalista näkö tarkkuudesta nimenomaan kauas.

....asian ydinhän on siinä, että pluslaseilla todellakin on suuri merkitys autonomisen hermotoiminnan tasapainottajana....Tämä syy-yhteys on Kaisu Viikarin oivalluksena ensiarvoisen tärkeä....”

Vanhasta kansioista osuu silmiini vaivainen lappu asiasta, jonka, ihme kyllä, olin jo täysin unohtanut – osoituksena siitä, että olin siirtänyt” tapaus herra Raivion” mappiin ad acta! Olin nimittäin Suomen Kuvalehti-kirjoituksen jälkeen pyytännyt Lääkäriliiton juristilta, **Arno Schreyltä**, Suomen Silmälääkäreitten kokousten jatko-pöytäkirjoja, mutta kyseinen tuomari ilmoitti niitten hävinneen – ilmeisesti haistaen kunnianloukkaukseen olevan riittävästi aihetta. Ei korppi korpin silmää puhkaise – kollegiaalisuus voimissaan.

Noina vuosina lehdet käsittelivät asiaa kiitettävän paljon. Tehokkaimman haastattelun laati Aino Mervi *Uusi Anna*-lehdessään (14). Myös asian sisäistäneet kollegani kiittivät sitä onnistuneeksi. Se kiersi vuosikausia mökistä mökkiin Suomen saloilla ja toi vastaanotolleni maan ankarimmat migreenitapaukset, seikka, josta sitten muodostui koko silmälääkärityöni sisältö ja tarve koota tämä ainutlaatuinen potilasaineisto (silloin 1558 saman henkilön itse tutkimaan migreenipotilasta) uudeksi, seikkaperäiseksi, englanninkieliseksi kirjaksi, *Panacea* (22).

Se oireisto, mitä näitten, ympäri maata ja maailmaa tulleitten onnettomien ihmisten myötä avautui silmiäni eteen, oli oppia, jota on sitä kokemattoman vaikea kuvitella: oireita ja oireyhtymiä, joita kaikkia ei edes hevin löydä kirjallisuudesta, ja ennen kaikkea ne akkommodaatiokireyden, rohkeamääräisen laukaisun esiintuomat fysiologiset elimistön tapahtumat, jollaisista en ole nähnyt maailman lääkärikunnan koskaan raportoivan.

Myös Yleisradiossa oli 22.toukokuuta 1979 keskustelua migreenistä, ”Tietoja ja Taustaa”, ja siinä olin haastateltavana.

Tapaus Neues Optikerjournal

Kuvaavaa, miten monimutkaisesti saattavat uudet tuulet joitakin ammattikuntia heilutella:

Suomen optikkokunta on ollut aika tiiviisti yhteydessä saksalaiseen alan lehteen *Neues Optikerjournal*. Siten lähetin tähän lehteen kesällä 1974 artikkelin ”Der Akkommodationsspasmus als praktisches Problem” (Akkommodaatiospasmi käytännön probleemina) ja vastaanotto (28.7.1974) oli innostunut, melkein hurmioitunut.

Herrn²

Kaisu Viikari, M.D.

Dr.med. et chir.

Rykmentintie 43/20

Turku 88 / Finnland

Guten Tag, sehr geehrter Herr Doktor!

Sie haben mir mit Ihrem Brief vom 20. Juni 1974 und dem beigelegten Artikel „Der Akkommodationsspasmus als praktisches Problem“ eine grosse Freude gemacht und ich danke Ihnen dafür herzlich. Ich kenne nämlich seit Jahren das Problem, bin ich doch selbst ein Migräneleidender, habe jedoch darüber noch nie so einen aufschlussreichen Artikel gelesen, wie von Ihnen. Auch Ihre Zeichnungen sind vorbildlich. Leider sind auch unsere Augenärzte mit dem Problem kaum vertraut, obwohl es ausserordentlich wichtig ist.

Also meine ehrliche Anerkennung für Ihre Arbeit, wobei ich es begrüsse, dass Sie als Augenarzt so intensiv mit einem eigentlich optischen Problem beschäftigt haben und zudem

²Kuvastanee Saksassa vielä 1970-luvullakin vallinnutta ”Hausfrau” (kotirouva)-kulttuuria, mikä ei vaadi edes kontrolloimaan, voisiko kirjoittajan nimi olla naisen!

mir, als Herausgeber einer Fachzeitschrift für Augenoptik, diesen Artikel senden. Leider ist es hier bei uns in Deutschland noch nicht so ein natürliches und wie ich finde selbstverständliches Verhältnis zwischen den beiden Berufsgruppen Augenarzt und Augenoptiker, wovon meiner Ansicht nach beide Gruppen nur gewinnen könnten.

Sie wissen vielleicht, dass das höchste deutsche Gericht, das Bundessozialgericht in Kassel, festgestellt hat, dass der Augenoptiker auch bei Krankenkassen-Kunden eine Augenglas-Bestimmung vornehmen dürfe und die Krankenkasse die Brille bezahlt. Bisher war dies nur bei Privatpatienten möglich. Sie können sich aber leicht vorstellen, wie wichtig damit für uns Augenoptiker die Brillenbestimmung geworden ist, nachdem wir sie jetzt in voller Umfang ausüben können. Zwanzig Jahre lang dauerte der mir vollkommen unvertändliche Streit, bei dem die Augenärzte ein Brillenbestimmungsmonopol erzwingen wollten. Doch ist damit dem, der eine Brille braucht, gedient?

Damit könnte sich auch in Deutschland jetzt eine freundliche Zusammenarbeit von Augenarzt und Augenoptiker ergeben, wie ich sie mir immer schon wünschte.

Meinen Dank also nochmals für Ihren Artikel. Ich werde ihn gerne in NOJ bringen. Die beiden Hefte Juli und August sind Urlaubshefte und bringen im allgemeinen mehr leichtere Kost. Das Septemberheft wird das Optica-Heft sein. Also werde ich Ihren Artikel im Oktober- oder Novemberheft bringen. Ihr Deutsch ist ausgezeichnet, trotzdem werde ich Ihren Artikel genau auf eventuelle Fehler durchsehen. Ich lasse sofort die nötigen Klischees machen, den Artikel dann umbrechen und Ihnen den fertigen Umbruch, so wie er im Heft erscheinen wird, zusenden. Sie können ihn dann in Ruhe durchsehen, damit auch kein Fehler mehr stehen bleibt. Dabei lege ich Wert darauf, dass er seiner Bedeutung entsprechend auch in einer guten Aufmachung erscheinen wird.

Die Internationalen Briefmarken lege ich Ihnen wieder bei. Sie werden bald wieder von mir hören. Kennen Sie überhaupt das „Neue Optikerjournal“? Die finnische Zeitschrift „Optikko“ erhalte ich regelmässig im Austausch gegen das NOJ, es erscheint darin sogar die Folge „Refraktionsbestimmung“ von Diepes, die zuerst im NOJ erschienen und im Herbst vergangenen Jahres als Buch in meinem Verlag herausgekommen ist. Leider verstehe ich kein Finnisch.

Wenn sie wieder einmal irgend eine Arbeit haben, von der Sie annehmen, dass Sie für das NOJ geeignet ist, würde ich sie bitten, sie mir vorzulegen.

Damit verbleibe ich

*mit freundlichen Grüßen
und mit vielen guten Wünschen,*

*Neues Optikerjournal
Heinz Postenrieder.*

PS. Eine Frage noch: In Ihrem Text taucht eine Abbildung 1 nicht auf. Bitte, nachsehen, an welcher Stelle im Text die Abbildung 1 erscheinen soll und mir kurz mitteilen.

Ich bin mir auch im klaren, dass Ihre Arbeit einen Widerspruch hervorrufen wird, vielleicht entwickelt sich daraus eine ergiebige Diskussion.

Hyvää päivää, suuresti kunnioitettu **Herra** tohtori!

Olette tuottanut minulle kirjeellänne heinäkuun 20:ltä, 1974 ja oheen liitetyllä artikkelillanne ”Akkommodaatiospasmi käytännön probleemina” suuren ilon ja kiitän siitä sydämellisesti. Tunnen nimittäin probleemin vuosia, olenhan itse migreenikärsijä, en kuitenkaan vielä koskaan ole lukenut siitä niin selitysrikasta artikkelia kuin Teidän. Myös kuvauksenne ovat esimerkillisiä. Valitettavasti meidänkään silmälääkärimme tuskin ovat probleemiin perehtyneitä, vaikkakin se on niin äärimmäisen tärkeä.

Siis vilpitön kiitokseni työstänne, jolloin arvostan sitä, että Te silmälääkärinä olette niin intensiivisesti työskennellyt oikeastaan optisen probleemin parissa ja sen lisäksi lähettänyt tämän artikkelin minulle optikkojen ammattilehden julkaisijana. Valitettavasti ei meillä täällä Saksassa ole vielä niin luonnollisia ja, kuten minusta, itsestään selviä, suhteita näitten molempien, silmälääkäreiden ja optikkojen ammattiryhmien välillä, josta minun nähdäkseni molemmat ryhmät vain hyötyisivät.

Kenties tiedätte, että Saksan korkein oikeus, valtakunnan sosiaalioikeus Kasselissa, on säätänyt, että myös optikko voi määrätä silmälaseja sairauskassan asiakkaille ja sairauskassa maksaa lasit. Tähän saakka se on ollut mahdollista vain yksityispotilaille. Voitte helposti kuvitella, miten tärkeäksi siten meille optikoille lasien määrääminen on tullut, sen jälkeen, kun nyt voimme harjoittaa sitä täydessä laajuudessaan. Kaksikymmentä vuotta kesti tämä, minulle täysin käsittämätön riita, jona aikana silmälääkärit pakolla hallitsivat silmälasien määräämismonopoolia. Mutta onpahan sillä palveltu silmälaseja tarvitsevaa?

Täten voisi nyt myös Saksassa saada alkunsa hyvä silmälääkäreiden ja optikkojen yhteistyö, jollaista jo olin aina toivonut.

Siis vielä kerran kiitokseni artikkelistanne.

Tulen mielelläni toimittamaan sen NOJ:iin. Molemmat numerot, heinäkuu ja elokuu, ovat lomanumeroita ja tarjoavat yleensä kevyempää aineistoa. Syyskuun numero tulee oleman optiikka-numero, joten tulen sijoittamaan artikkelinne lokakuun numeroon. Saksanne on erinomaista, siitä huolimatta tulen käymään artikkelinne läpi mahdollisten virheitten varalta. Annan heti teettää tarvittavat kuvalaatat, sitten taittaa artikkelin ja lähettää Teille valmiin taiton, jollaisena se tulee numerossa ilmestymään. Voitte sitten rauhassa käydä sen läpi, jotta ei enää jää yhtään virhettä. Samalla panen painoa sille, että se tulee ilmestymään merkitystään vastaavassa asussa.

Kansainväliset postimerkit oheistan Teille jälleen. Tulette kuulemaan minusta jälleen pian. Tunnetteko yleensä das "Neue Optikerjournalin"? Suomalaisen "Optikko"-lehden saan aina vaihdossa NOJ:hin, siinä jopa ilmestyy jatkona Diepes'n "Refraktionsbestimmung", joka ensin ilmestyi NJO:ssa ja viime syksynä kirjana kustantamostani. Valitettavasti en ymmärrä suomea.

Jos Teillä jälleen kerran on jokin työ, jonka oletatte soveltuvan NOJ:hin, pyytäisin Teitä toimittamaan sen minulle.

Sulkeudun suosioonne

ystävällisin terveisin
ja monin hyvin toivotuksin

Neues Optikerjournal
Heinz Postenrieder

P.S. Vielä yksi kysymys: Tekstissänne ei tule esiin kuva 1:tä. Tarkistaisitteko, missä kohdassa kuvan tulee olla ja ilmoittaisitte minulle lyhyesti.

Olen selvillä, että työnne tulee kirvoittamaan vastaväitteitä, ehkä siitä kehittyä vilkas keskustelu.

Maaailmaa nähneenä osasin jo tämän kirjeen saatuani kommentoida, että vielä ei artikkelia ole painettu!

Niinpä kolmen päivän kuluttua sain seuraavan kirjeen:

*Herrn
Kaisu Viikari*

Guten Tag, sehr geehrter Herr Dr. Viikari,

wie Sie verstehen können, habe ich Ihren Artikel, bevor er in den Druck geht, einen für Deutschland kompetenten Mann vorgelegt. Er riet mir dringend ab, diesen Artikel zu bringen, denn er könnte in unserer heutigen rechtlichen Situation für uns Augentoptiker ausserordentlich gefährlich sein und den Augenärzten neues Material im Kampf gegen die Augentoptiker liefern. Ich möchte nicht daran Schuld sein, dass der Kampf neu angeheizt wird und noch dazu von meinen eigenen Kollegen Vorwürfe deswegen einstecken.

Deshalb sende ich Ihnen den Artikel wieder zurück, bitte Sie aber, mit mir in guter Verbindung zu bleiben. Ich komme wieder darauf zurück.

Damit verbleibe ich

*mit freundlichen Grüßen und
vielen guten Wünschen*

*NEUES OPTIKERJOURNAL
Heinz Postenrieder*

Hyvää päivää, suuresti kunnioitettu herra tohtori Viikari,

kuten voinette ymmärtää, ennen kuin artikkelinne menee painoon, jätin sen tarkastettavaksi eräälle Saksan kompetentille miehelle. Hän neuvoi minua välttämään tämän artikkelin julkaisemista, sillä se saattaisi nykyisessä oikeustilanteessamme olla erikoisen vaarallinen ja tuottaa silmälääkäreille uutta materiaalia taistelussa optikkoja vastaan. En haluaisi olla syypää siihen, että taistelua uudelleen kuumennetaan ja vielä sen lisäksi saada omilta kollegoiltani moitteita sen vuoksi nieltäviksi.

Siksi lähetän Teille artikkelin jälleen takaisin, mutta pyydän Teitä jäämään kanssani hyviin väleihin. Palaan asiaan takaisin.

Suosioonne sulkeutuen

ystävällisin terveisin ja
monin hyvin toivotuksin

NEUES OPTIKERJOURNAL
Heinz Postenrieder

Lyhyestä virsi kaunis! – lähinnä minua hymyilytti.

Pohjoismainen silmälääkärikongressi Lundissa

Vuonna 1975 oli Pohjoismainen silmälääkärikongressi Lundissa. Halusin esittää siellä sumutusmenetelmäni ja sen vuoksi käynnistin kevättalvella 1975 jälkitutkimuksen migreenipotilaistani, joista silloin tuli 234 tapauksen aineisto (18). Potilaitten vastaukset tulivat hyvin kiitettävästi. Siinä oli vähän kiire, niin että Saulikin auttoi vastausten kokoamisessa. Matkustin Lundiin Aune Adelin kanssa. Asuimme yhdessä ja siellä hotellissa ”pidin esitelmäni”, taisi olla kahteenkin kertaan, Aunelle; hän oli erittäin arvostelukykyinen, niin kielen, muodon kuin asian suhteen.

Mutta sitten, kun näin kurssiohjelman ”abstrakteineen”, maailmani romahti: ennakkolyhennelmästäni oli aiheellisessa kielensiivouksessa mennyt lapsi pesuveden mukana, avainsana pseudomyopia oli poistettu!

Pseudomyopia-käsitteen tuntemattomuus ammattipiireissä osoittautui muutenkin uskomattoman laajaksi ja vaikeasti omaksuttavaksi. Siten sattui, että myös Optikkolehden toimittaja oli sitä kansantajuistaessaan mennyt suomentamaan sanan ”piilomyopiaksi”, mikä luonnollisesti sai minut takajaloilleni ja pyytämään tilatun kirjoitukseni pois!

No, seuraavassa numerossa oli tietenkin epätoivoinen selittelyn paikka.

Pidin Lundissa esitelmän, omasta ja Aunenkin mielestä aivan mallikkaasti, ja sitten tuli keskustelun aika. Auditoriossa vallitsi kuolon hiljaisuus. Professori Oksala istui linnoituksessaan, kannattajakuntansa ympäröimänä.

Esitelmän jälkeen neurologi **H. Bynke**, M.D. huomattuaan pseudomyopia-termin keskeisyyden, tuli selittelemään, että hän toivoo muotoilemansa version lähettämästäni lyhennelmästä suurin piirtein vastanneen sitä, mitä sen piti olla, mutta saatoin vain todeta vahingon jo tapahtuneen. Jälleen yksi vakuuttava todiste siitä, miten tuntemattoman käsitteen kanssa vielä vuonna 1975, ammattipiireissäkin, olimme tekemisissä. Asiantuntijoitten asiantuntemattomuus on kurja, yhä tämänkin päivän tiedemaailmassa, ei yksin medisiinaa koskien.

Jotakin tiedemaailman ilmapiiristä kielinee sekin, että artikkelini oli merkitty Turun silmäklinikalta tulleeeksi (Department of Ophthalmology, University Hospital, Turku Finland), missä en koskaan ole

työskennellyt. Julkaisuvaikeuksieni taustaa ajatellen se sai minut uumoilemaan, mahtoiko siinä olla selitys, että artikkeli ylipäättään oli läpäissyt seulan!! Taustavoimathan ovat kaikessa ratkaisevia.

Minulla on toinenkin surkuhupaisa kokemus: Olin v. 1982 lähettänyt suhteellisen tunnettuun lehteen *The American Journal of Cardiology, Letter to the Editor* osastoon kirjeen ”Coronary spasm and organic stenosis” (26), joka tuli julkaistuksi, mutta sain suorastaan shokin lukiessani lehden, sinänsä myönteistä vastausta siihen, joka alkoi:

”*Having never previously heard of spasm of accommodation, I looked it up...*” (Koska en koskaan aikaisemmin ollut kuullut akkommodaatiospasmista, hain sen käsiini.) – kutakuinkin professori Oksalan luokkaa. Keskustele nyt sitten näitten kanssa asiasta!

Kuinka aiheellinen olikaan ollut kirjoitukseni *Uudessa Suomessa* (20), jossa reagoin kansleri **Mikko Juva** kirjoitukseen. Kansleri Juva oli esitelmöinyt tutkijan vastuusta ja tieteen popularisoinnista mm. näin: ”...lopullisen vahvistuksensa se (tieteellinen tulos) saa vasta ajan mukana. Tämä tapahtuu, kun tutkijan itsensä tarkastama tulos on ollut kollegojen arvioitavana.”

Sanoin kirjoituksessani, että kansleri Juva ei ole tullut ajatelleeksi niitä historian monia esimerkkejä, joissa juuri autoritäärisen hyväksymisen odottelemisen on päästänyt monet ihmiskuntaa auttavat tärkeät tieteen saavutukset vaipumaan vuosikymmenien unohdukseen. Tekee tässä mieli palata kaikkien tuntemaan penisilliinin keksijään, Alexander Flemingiin, joka hänkin joutui toteamaan, että ”jospa edes yksikin merkittävä tiedemies olisi uskonut minua syksyllä 1928, jospa edes yksikin pystyvä tutkijaryhmä olisi osoittanut kiinnostusta ja auttanut minua kehittämään keksimääni penisilliiniä – niin tuhansien ja jälleen tuhansien ihmisten henki olisi voitu pelastaa”, ja olkapäitään kohauttaen jatkoi siihen Louis Pasteurin kokemuksella koululääketieteestä: ”Tiede on jokaisen suuren ajatuksen hauta.” Ei ole kovin mairittelevaa tiedemiehille.

Korostin, että kaikkiin vakavasti esitettyihin tieteellisiin tuloksiin pitäisi suhtautua ennakkoluulottoman myönteisesti niin kauan, kuin toisin on osoitettu. Ensisijaisesti olisi päästävä siihen, että asiantuntijoilla on edellytykset olla asiantuntija. Usein metodien kohdalla tämä merkitsee todellista pulmaa. Paras asiantuntija on monesti tutkimuksen tekijä itse. Mikään ei kuitenkaan estä ”tieteen arvovallalla leimatun, vanhentuneen ja toisarvoisen tiedon väärinkäyttämistä”.

Maailmassa on paljon esimerkkejä siitä, kuinka suhtautuminen voi muuttua täydet 180°. Hyvä esimerkki tästä on aikaisempi sydäninfarktipotilaan kuuden viikon ehdoton vuodelepo vs. nykyinen aikainen mobilisaatio.

Kaikkeen, tässä edellä sanottuun liittyen, mitä suurimmalla ihastuksella luin Helsingin Sanomissa vuoden 2004 tammikuun 13. päivänä olleen, professori **Bo-Krister Björkin** laajan artikkelin tieteen avoimuudesta, joka on tieteelle elinehto. Näinhän on aina yritetty sanoa.

”Sitä (avoimuutta) ei saa enää hidastaa yksi tieteen instituutioista, vertaisarviointi eli peer review. Se oli 1900-luvulla aikansa tieteen laadun mittari.”, eli juuri se, mitä kansleri Juva kirjoituksessaan peräänkuulutti, ja johon minä vastineessani reagoin.

”Nyt 2000-luvulla arvioinnista on tulossa tieteen etana ja dinosaurus. Asiantuntijoiden tekemä arviointi voi joskus viedä yhden artikkelin kohdalla kaksikin vuotta”. Senhän me hyvin tiedämme, ja siihen aikaan mahtuu jo vaikkapa tiede-varkaus!

En ole unohtanut, miten paljon myönteistä palautetta sain jo silloin Uuden Suomen kirjoitukseni johdosta.

Suomen Lääkärilehti

Samaan, alussa mainitsemaani jälkikutkimusaineistoon nojautuen laadin maaliskuussa 1975 Suomen Lääkärilehteä varten artikkelin ”Akkommodaatiospasmi migreenin etiologiassa”, hillityn ja muodollisesti korrektin. Sekä Sauli että Jorma kävivät sen läpi, niin että kaiken piti olla lege artis. Lähetin sen silloiselle päätoimittajalle, **Tapani Kososelle**. Sitä seuranneen, monivaiheisen kirjeenvaihdon aikana sanoin Saulille jostakin asiasta – sikäläiset koplakunnat tuntien – että mahtaako kannattaa, niin Sauli sanoi, että eihän Kosonen nyt sellainen ole! Valitettavasti hän erehtyi. Seurasi pitkä hiljaisuus ja kun mitään ei kuulunut, tiedustelin kirjeitse lehden toimitussihteeriltä Kyllikki Kautulta, runsaan puolen vuoden kuluttua, syyskuun 28. päivänä, missä vaiheessa artikkelini käsittely oli. Ei vastausta.

Lokakuun 17. päivänä tiedustelin kirjeitse samaa itse päätoimittajalta ja kun edelleen näytti olevan jähmeyttä asioitten etenemisessä – olihan tämä nyt ennen kuulumatonta lehdeltä artikkelien käsittelyn suhteen; alkeellisoin tapa on sentään ilmoittaa artikkelin vastaanottamisesta sekä, mitä jatkokäsittelyssä tulee tapahtumaan – ja kun seitsemän kuukautta oli kulunut, Sauli lopulta tarttui luuriin ja soitti Kososelle, entiselle kaverilleen Kandidaattiseururan johtokunnasta. Kosonen narisi jotakin, että kyllä se tuossa laatikossa on, mutta...kun... se on niin vaikeata (!?) Sauli oli sanonut, että katsos, joskus tämä asia väkisinkin räjähtää läpi, että on hän sen verran tutkimustyötä ohjannut, ja tämän sattumoisin seurannut aivan vierestä ja tsekannut, että hän sentään osaa arvostella, mitä voidaan julkaista ja mitä ei. Ehti Kosonen kuitenkin kehottaa minua kääntymään psykiatri **Alasen** puoleen. Sitten hän katkaisi puhelun todeten, että häntä odotetaan!!! Tällaisia ovat todella suuret herrat! Toisessa päässä oli Turun lääketieteellisen tiedekunnan dekaani. Sen jälkeen sain artikkelini palautettuna seuraavanlaisen saatekirjeen kera:

Helsinki 28.10.1975

LKT Kaisu Viikari
Rykmentintie 43, as.20
20880 Turku 88

Kaisu hyvä

Palautan tämän kirjoituksesi ”Akkommodaatiospasmii migreenin etiologiassa”, jota valitettavan kauan olen pitänyt odottamassa omaa päätöstäni. Niin kuin itsekin tiedät, monet maamme silmätautien alan korkeimmat auktoriteetit eivät yhdy näkemyksiisi. Tämän vuoksi on tietenkin kirjoitustesi julkaisemisella se riski, että myös minua voidaan syyttää arvostelukyvyn puutteesta. Tämän vuoksi oli ratkaisu vaikea, sillä haluaisin suhtautua Sinuun mahdollisimman sympaattisesti. Selvät tapauksethan minä tavallisesti hylkään tai hyväksyn heti ja ilmoitan siitä kirjoittajalle.

Noin 1½ kk. sitten lähetin kirjoituksesi nähtäväksi eräälle sellaiselle kollegalle, jonka perussuhtautuminen Sinun ajatuksiisi on varsin myönteinen. Olin jo kiirehtinyt hänen kannanottoaan, ennen kuin kirjeesi tuli. Hänen lausuntonsa oli, että hänkään ei suosittelen tämän kirjoituksen julkaisemista. Näin ollen on ratkaisuni palauttaminen. Olen pahoillani, mutta muuta en voi. Voithan tarjota kirjoitusta vielä Duodecimiin.

Parhain terveisin
Tapani Kosonen

I liite

Psykiatri, professori Yrjö Alanen ei toki millään muotoa voinut olla silmäasioitten auktoriteetti, joten kysymys oli pelkästä hävyttömyydestä. Sukulais-Yrjöhän oli syytön tähän mukaan vetämiseen, niin että meidän välimme eivät siitä ole kärsineet.

Olen psyykkisesti sen verran stabiili, ettei moinen röyhkeys saanut edes kuohuksiin. Sauli sen sijaan oli pillastua, hän koki sen kohdistuvan yhtä paljon itseensä. Kosonen pelkäsi itse tulevansa vedetyksi mukaan kerettiläisyyteen. Uskomatonta salaneuvosmentaliteettia vielä vuonna 1975 tälläkin tavoin ”suomettuneessa” Suomessa, mikä saa ammattilehdistönkin polvilleen! ”Pöydän takana istuvat (Dostojevskin) haudankaivajat”, jota ilmaisua Sauli usein viljeli.

Panacea

En ollut ehtinyt kauankaan työskennellä Tetralogian lisäämien migreenitapausten, erittäin vaikeaoireisten, parissa, kun alkoi käydä selväksi, että Tetralogia oli vasta preludi siihen, mitä oli tulossa.

Jokainen päivä toi eteeni asioita ja assosiaatioita, jollaiset avasivat aivan uusia näkymiä, ja koska tiesin, että ne olisivat uutta myös kollegoilleni, ymmärsin, että ne oli koottava yksien kansien väliin. Nimikin oli valmis jo hyvin aikaisessa vaiheessa. En enää täysin muista, miten, mutta kun ensin tuli jossakin yhteydessä eteen *Panakeia*, lääketaidon jumalan Asklepioksen tytär, ja siinä samalla, että tämä kreikan sana merkitsi **yleislääkettä, niin sehän oli yhtä kuin pluslasi**, joka helpottaa niin lukuisissa vaivoissa. (Pluslasi joko sellaisenaan tai heikompana miinuksena = plussuuntaisesti.) Oli suoranainen riemu sen löytyminen, Tetralogian pariksi hyvin sopiva, naseva ja kattava, helposti lukijan mieliin painuva.

Olin jo entuudestaan kollegoitten parissa tiedossa, ja vähän hymyiltykin, suuren ja tekstiä täynnä olevan potilaskorttini vuoksi, mutta nytpä sitten vasta alkoi vielä laajempi anamnestisten tietojen ja oireitten kirjaaminen. Potilaan tutkimisvaiheitten moninaisuus oli jo Tetralogian aikana pitkälle muotoutunut, mutta täydennyksiä löytyi yhä, tarpeen vaatimina, lisää.

Aikaa potilasta kului yhä enemmän, ja jokaisen potilaan kohdalla oli aloitettava samalla tavoin aivan alusta. Oli saatava mustaa valkoisella tuloksista, kaikki konstit läpikäyden, ja jos yksi keino ei tepsinyt, hypättiin toiseen. Neuvottomuus ei juuri yllättänyt.

Itse hoitovaihe edellytti monenlaisia järjestelyjä, ohi tavanomaisten, ennen kaikkea siksi, että valtaosa potilaista oli niin pitkien matkojen takaa. En voinut edellyttää heidän jaksavan ja kustantavan tiheitä uusintakäyntejä, joita hoidossa alkuunpääsy edellytti. Vuosien mittaan hankin, varmaankin noin kolmen sadan silmälasiparin varaston, josta annoin potilaille heti mukaan aloituslasit tietäen, että hyvin pian on pluslisäyksen aika. Myös potilaat itse, aatteen ymmärrettyään ja avun saatuaan, lahjoittivat merkittävän määrän tarpeettomaksi käyneitä lasejaan. Harmi vain, että niin monet niistä olivat käyttökelvottomia sylinteriyhdistelmien vuoksi, monesti aivan mitättömän heikkojen sylintereiden, jotka olisivat saaneet alun alkaenkin jäädä määräämättä!!

Tämä kaikki tiesi vuosien yhteydenpitoa, vilkasta kirjeenvaihtoa ja pakettien lähettämistä ja hakua kustannuksineen (tästä vieläkin on katkerassa muistissani tapaus, jolloin hienot kaksitehot tulivat sirpaleina tavallisessa kirjekuoressa, henkilöltä, jonka olin olettanut tällaisen asian ymmärtävän).

Toinen välttämättömyys oli seikkaperäinen ohjelehtinen mukaan potilaalle, sillä muussa tapauksessa puhelin olisi heti soinnut potilaan päästyä kotiin; luonnollisesti sitä tapahtui kaikesta huolimatta ja niin saikin tapahtua, eikä juuri ollut keskeytymätöntä ateriaa! Ohjeita oli suomenkielen lisäksi myös ruotsiksi, englanniksi ja saksaksi.

Milloin en voinut vastata puhelimeen, oli puhelinvastaaja päällä, ja sen potilaat tiesivät.

Tähän systeemiin liittyy tohtori Enne-Maija Järven kertoma tapaus:

Eräs hänen potilaansa oli kertonut, miten hänelle yöllä tuli mieleen, että koskas se silmälääkärin vastaanottotilausaika onkaan, ja niin hän keskellä yötä kello 2 otti ja soitti. ”Ja ajatella, ei se mitään, tohtori vastasi itse ihan pirteänä!”

Oli paljon fiksuja, tämän ”inkvisition” läpikäyneitä, jotka oivalsivat asian siltä istumalta, olivat loistavia ko-operoijia, yhteistyökumppaneita, ja levittivät ”hyvää sanomaa”, monesti varmaan tehokkaammin kuin minä itse. Ehkä eniten hyvää mieltä ovat tuottaneet ne, jotka oppivat torjumaan migreenikohtauksensa neuvomallani, hyvissä ajoin aloitetulla, lyhytaikaisella ”sumuttamisella”, vahvemmalla pluslasilla, tai yleensä vain siirtymällä seuraavaan, plus-suuntaisesti vahvempaan lasiin.

Toinen tällainen kikka kotikäyttöön on esim. liiaksi kiihtyneen pulssin hidastaminen pientä tekstiä läheltä lukemalla (mikä saa aikaan pulssia hidastavan, parasympaattisen ärsyksen). Hoidon sisäänajovaiheeseen liittyi katkeriakin kokemuksia, negatiivisia reaktioita elimistössä. Ne johtuivat siitä, että tuloksia tavoitellessani etenin liian suurin askelin, kun ei ollut kokemusta yksilöllisistä sietoeroista. Plus-suuntainen lasien lisäys aiheuttaa nimittäin akkommodaatiokireyden laukeamisen seurauksena sympaattisen hermoston ärsytystä, joka ilmenee kiihtymysoireina elimistössä, esim. pulssin nopeutumista; palautuvia, mutta luonnollisesti potilasta huolestuttavia, kun niistä ei ollut varoitettu.

Näistä viisastuneena olen jälkepäin osannut yhdistää ne, silloin tällöin, ns. atropinisaation yhteydessä lapsilla esiintyviin desorientaatio- (harha-)tiloihin, jotka syntyvät juuri suurten kaukotaitteisuuksien, (hyperopioitten) lauetessa esiin, ja tässä yhteydessä hyvinkin jokaisen silmälääkärin tuntemia. Jo isäni käyttämän Axenfeldin ”*Lehrbuch der Augenheilkundessa*” vuodelta 1912, (3) heti ensisivuilla (s.23) on erinomainen kuvaus näistä oireista: sydämentykytystä, vapinaa, sekavuustiloja harhoineen (delirienartigen Zuständen mit Halluzinationen).

Nämä juuri ovat niitä tämän projektin arvokkaimpia sivutuotteita – kunpa vain lääketieteen maailma olisi valmis niitä vastaanottamaan.

Omakustanne, joka nykyään on yhä yleistymässä, oli Panaceankin suhteen selviö Tetralogian kokemusten pohjalla, ja takasi hankkeen mutkattoman toteutumisen.

Jo Runeberg oli omakustanteiden isä. Ei tarvitse olla kustantajien heiteltävänä.

Mutta aikaa ja taloudellisia uhrauksia kysyi näin suuren materiaalin käsittely, yksin. Jotta kirja yleensä tulisi näkemään päivänvalon, oli pidettävä muutamia, kolmen kuukauden työlomia.

Istunnot kääntäjän **Antony Landonin** luona Naantalissa venyivät usein myöhäiseen yöhön, neljän vuoden aikana. Hänen puolisonsa, viehättävä **Elisabeth Landon**, ruokki minutkin siinä samassa kuin oman lapsensa – ikimuistoinen vaihe.

Mistä kaikesta luovuin, ei kannata edes luetella, mutta esim. televisioruutua en vuosikausiin katsonut!

”De mortuis nil nisi bene” - vainajista ei muuta kuin hyvää –

Tätä yleisperiaatetta loukaten on pakko vielä palata professori Arvo Oksalaan. Valittaen täytyy todeta, että Turun yliopiston silmätautien professori kaikessa lukeneisuudessaan oli uusille tuulille hyvin immuuni ihminen.

Viittaan tässä vielä hänen Panacean ilmestymisen jälkeen tulleeseen tarpeeseensa palata silmän akkommodaatioon, josta hän Suomen Lääkärilehden kirjoituksessaan esittää uskomattomia, minua paljon suurempien auktorien vastaisia mielipiteitään (23). Ehkä hän oli omien, Anders Jahre-palkittujen (”Pikku-Nobel”), tieteellisten ansioittensa sokaisema. Niissäkin hänellä, ymmärtääkseni, oli onni osua yhteistyöhön älykkään fyysikon kanssa.

Nyt hän tuli ”ulos”, jotta hänen vaikenemistaan ei vain tulkittaisi hyväksymiseksi. Hän oli vähän paremmin tutustunut akkomodaatiospasmiin, jonka mahdollisen merkityksen hän vielä 1974 Suomen Kuvalehdessä katsoi aivan mitättömäksi. Professori Oksalalle pieneksi lohdutukseksi voin mainita, ettei hän suinkaan ole yksin lajinsa edustaja. Viittaan tässä sivulla 66 mainitsemaani *The American Journal of Cardiology* -lehden asiantuntijaan. Professori Oksalan kirjoituksen otsikko oli nimenomaan ”Turhat pluslasit”, pluslasit, minkä oftalmologinen tiedekirjallisuus nyt juuri viime vuosina on lisääntyvästi ottanut kohteekseen. Koin suurta riemua saadessani tilaisuuden vastineen kirjoittamiseen Suomen Lääkärilehden (24).

Sanomani oli melko yleisesti Suomen lääkäri- ja optikkokunnan tiedossa. Kirjoittelin melko ahkerasti alojen lehtiin, en ykkös-sellaisiin, sillä niihin näytti olevan porttikielto.

Vuosien mittaan nimeni on silloin tällöin vilahtanut Duodeciminkin artikkeleissa myönteisen asiallisesti havaintojani referoiden (37), tai voimakkaan kritiikin silmälääkärikunnan keskuudessa mainiten (38).

Helsingin Lääkärilehdessä **Jouko Parantainen** artikkelissaan ”Likinäköistyvä maailmamme” (39) kirjoitti hyväntahtoisesti: ”*Kaisu Viikari yritti vastustaa iatrogenistä likinäköisyyden kehittymistä määräämällä laseja konventionaalille ajattelulle jopa vastakkaisella tavalla: esimerkiksi likinäköiselle pluslasit.* (Tämä kohta olisi välttämättä vaatinut täydennyksen =lieväasteiselle ”myoopille” heikot plussat, vähän selvemmin ”myoopilta” lasit pois ja vielä vahvempi-lasiselle

heikkennetyt miinukset bifokaleina ; lähtötilanteen määräämä, monivaiheinen menettely kaiken kaikkiaan) *Tavoitteena oli tasapainottaa likinäköisyyden sopeuttavaa kehitystä. Konsensus ei voinut tämmöistä toisinajattelua suvaita ja ”tytönviikari” leimattiin haihattelijaksi. Toisaalta fysiologisen kehityksen vääntäminen takaisin vaatii erinomaisen hyvin toimivaa potilas-lääkärisuhdetta ja suurenmoista kärsivällisyyttä, selittää Viikari. Lasit on tähän verrattuna todella helppo ratkaisu.”*

Parantainen on muutenkin myopia-teemasta kiinnostuneena palannut asiaan muutaman kerran.

Erikoisen ilahduttava oli Turun silmätautien professorin **Matti Saaren** kirje (1976), jossa hän kertoi Prahan kansainvälisestä silmälääkärikongressista.

*”Avajaisesityksen piti professori **Edvard Avetisov** Moskovasta. Hän kosketteli siinä myopiaa ja glaukoomaa... ja päätyi tulokseen, että ne ovat akkommodaation ja geneettisen pohjan vaikutuksesta syntyneitä eli sama selitys myopialle ja glaukoomalle kuin Tetralogia-kirjassasi,”*

”Huomattavaa on, että hän mainitsi suomalaisena tutkijana Kaisu Viikarin nimen ja nimesi oli ainoa, jota professori Avetisov siteerasi esitelmässään.”

Professori Avetisov myös myöhemmin, vuonna 1988, lähetti minulle kutsun Moskovan myopiakongressiin, Helmholtz-Instituutissa, luvaten korvata matkakulunikin, mutta Moskovan talvi pelotti, yksin lähdettäväksi.

Jossakin vaiheessa myös Ruotsin TV otti yhteyttä. He olisivat halunneet tehdä puhelimitse haastattelun, konekiväärityylillä aggressiivisia kysymyksiä: ”Mistä tässä nyt oikein on kysymys? Kuka tällaiseen tilanteeseen on syypää? Mitä pitäisi tehdä...??”, tällaisessa asiassa, joka nyt on niin äärettömän monitahoinen ja ammatti-ihmisellekin vaikeasti perille menevä.

Sanoin heti, että tämä ei ole mikään hätäisesti puhelimesta selvitettävä asia. Lehdistöähän ei kiinnosta ihmisen paras, vaan ensisijaisesti jonkinlainen skandaalin käry – joka sekin ehkä olisi ollut synnyttävissä. Kuten saksalainen sanoo: ...erst eine schlechte Nachricht ist eine gute Nachricht, vasta huono uutinen on hyvä uutinen!

Opetus

Optikot ovat opinhaluisia. Heidän työnsähän on suurelta osin myös lasien määräämistä ja kaikki oppi toimeentulon kannalta tuiki tärkeää. Siten he ennakkoluulottomasti halusivat kuulla, mitä minulla oli sanottavana, heitä kun ei arvovalta-asette tässä suhteessa häirinnyt.

Muistan heidän koulutuspäivänsä Finlandia-talolla vuonna 1976, salintäyteinen runsas yleisö, joukossa jokunen silmälääkärikin. Eräs, aika läheinenkin naiskollega, kysyi ennen luentoa:

”Etkö ole yhtään hermostunut?”

”Miksi olisin?”

”No, ainahan sitä voi sattua kaikenlaista esitelmässä ja keskustelussa.”

Vastasin lakonisesti, että hyvän asian kanssa on niin helppo kestää!

Tiesin valmistautuneeni enemmän kuin huolella, mutta hän kai epäili sekä teknistä että esityspuolta. Esityksen jälkeen seurasi erittäin vilkas ja asiaperäinen keskustelu, mutta sen jälkeen ei äskeisellä kysyjällä enää ollutkaan mitään asiaa, vaan hän ”liukeni” äänettömästi ja nopeasti näkymättömiin.

Optikko-opistolla Hakunilassa kävin useita kertoja luennoimassa (1986, 1987) ja minulla on se tunne, että yks´ ja toinen jo vähän sovelsikin sumutustutkimusta kaukotaitteisuuden esiin saamiseksi.

Kirjoitin heidän *Pupilli*-nimiseen lehteensä kuusiosaisen sarjakertomuksen (30-35), tarkoituksellisesti annostelluissa erissä, jotta edes olisi mahdollista sulattaa tieto; minulla on kokemusta siitä, miten korkea on rima, ennen kuin kuultu on omaksuttuna.

Myös Ruotsin optikot olivat asiasta kiinnostuneita.

Syyskuussa 1979 heidän yhdistyksensä lehdessä ”*Optik och Optometri*” (27), oli kritiikki Panaceasta. Siinä sanottiin mm. ”*Boken...är en verklig ´guldgruva´ för optikern. Man skulle önska att den vore en obligatorisk lärobok i samband med optikerutbildning.*” (Kirja on optikolle todellinen ´kultakaivos´. Toivoisi, että se olisi pakollinen oppikirja optikkokoulutuksen yhteydessä.)

Kirjoitin aika vankan ”sarjakertomuksen ” heidän lehteensä, ”*Aktuell Optik och Optometri*” (27–30), ja kävin myös kaksi kertaa Tukholmassa, SOR:ssä, (Sveriges leg. Optikers Riksförbund) vuosina 1986 ja 1990 luennoimassa, kerrankin kuusi ja puoli tuntia, vain lounastauon

keskeytyksellä. Göteborgissa oli tilaisuus maallikoille, mutta hyöty sellaisesta jää kovin kyseenalaiseksi, ellei löydy oikeita tavoitteen toteuttajia.

Toukokuussa 1987 Ruotsin optikot pitivät kevätkokouksensa Turussa. Suurin syy siihen oli, että he halusivat käytännössä nähdä, miten kaikki pelaa vastaanotollani. Siellä nimittäin auton rekistereitten hyväksikäyttäminen sumutustutkimukseen onnistui niin tehokkaasti, kun huoneistosta pääsee näkemään vähän lähemmäksi pihalle ja sitten toiselta puolelta kauemmas kadun yli. Hyvin moni sai kokea elämyksen, miten akkommodaatio näissä olosuhteissa laukesi aikaisemmin kokemattomiin arvoihin. Myöhemmin kuulinkin, että eräs heistä oli omassa järjestelyssään puhkaissut seinän saadakseen pitemmän etäisyyden näöntutkimusta varten. Akkommodaatiota laukaisevassa kauas ja äärettömyyteen katsomisessa on siinäkin monta astetta, tavanomaisten tutkimuskoppien 5-6 metriin verrattuna!

Vähän taloudellisia tappioitakin tuli joskus.

Minulla oli tapana luennoillani lähettää näihin hoitoihin kuuluvia erikoislasimalleja nähtäviksi. Mutta aina kaikki eivät palautuneetkaan takaisin. Näin kävi ainakin luennolla Helsingin kandidaattiseuralle vuonna 1976. Kysymys oli pienistä, kevyistä puolilaseista: yläosa tyhjää, alaosa plussaa tai yläosa miinusta, alaosa tyhjää. Kiusaus lapsenmielisille kandidaateille oli varmaan liian suuri. Minä taas en ehtinyt kovistelevaan, kun auditorio oli jo tyhjentynyt asian huomattessani.

Suuri ilo oli, kun professori Matti Saari, tultuaan virkaansa Turussa, 1987–88, pyysi minulta luentoa akkommodaatiosta, erikoislääkärikoulutuksessa. Hän sanoi kuulijoille, että Kaisu on tehnyt suuren työn herättäessään meidät varomaan myopian ylikorjausta. Samoin tein ikimuistaisen matkan Kuopioon, professori **Erkki Tuovisen** kutsumana (1991); kertoipa hän vielä jälkeinpäin kuulijoitten olleen tyytyväisiä.

Sopiviin yhteyksiin liittyen olen lähetellyt Panaceaa joillekin, ennen kaikkea nimekkäille maailman neurologeille. Siteeraan tähän joitakin heidän palautteistaan, joita rohkenen pitää, ei pelkästään hyvien tapojen sanelemina:

”It is well written and a most thoughtful contribution.” Arnold P Friedman, Tucson, Arizona.

(Se on hyvin kirjoitettu ja erittäin ajatuksia herättävä.)

”The book is fascinating and challenges the clinician on the appropriate management of accommodation. – – – and your book will be my recreational reading.” Benjamin Milder M.D., St. Louis.

(Kirja on hurmaava ja haastaa klinikon akkommodaatiolle kuuluvaan käsittelyyn. – – – ja kirjanne tulee olemaan virkistävää luettavaani.”)

Sekä minua eniten sykehdyttänyt palaute, joka osoittaa, että kirjoittaja on omaksunut yhden keskeisimmistä dogmeistani:

”Altho I am no ophthalmologist, I enjoyed and understood much of it, and was especially interested by the reference to migraine.

I think that it indeed signifies”a chaos in the autonomic system”, as you put it,...

Oliver Sacks, M.D., New York.

(Vaikkakaan en ole silmälääkäri, nautin ja ymmärsin siitä paljon, ja olin erikoisen kiinnostunut yhteydestä migreeniin. Luulen, että se todellakin merkitsee ”**kaaosta autonomisessa systeemissä**”, kuten te sen esitätte,...”)

ja kirjeen liitteenä tuli vastalahja, eräs hänen kuuluisista kirjoistaan.

Omia mietteitäni

Kirjoistani kiinnostumaton saattaa nähdä äärimmäisen seikkaperäisyyden, menetelmien kuvauksissa pienimpiin yksityiskohtiin menemisen, naiivina, mutta se on täysin harkittua. Yksikään kuvattu asia ei ole turha. Sen huomaa sitten, kun alkaa saada otteen potilaasta. Olen nimenomaan esittänyt kaikki työn mukanaan tuomat keinojen keksimiset sillä tarkkuudella, että jokainen, joka haluaa, saavuttaa neuvojen mukaan toimien asian hallinnan. Se kaikki on ”testamenttia”, eikä käsitykseni mukaan ole mistään muualta löydettävissä.

Tulee tässä mieleen, että sellainenkin tunnettu edellä mainittu neurologi, kuin Arnold P Friedman, on vuonna 1954, N Engl J Med artikkelissaan (6) maininnut, että oftalmologit ovat havainneet refraktiivirheitten korjaamisella saadun huomattavaa paranemista 90 % migreenipotilaita.

Tähän neurologien temmellyskenttään liittyy lukuisia, kuvaavia tapahtumia:

Tetralogiaa suunnitellessani sain ensimmäisen sätkyn luettuani Uudesta Suomesta 15. helmikuuta 1970 Suomen migreeniseurun perustamisesta. Sen johtokunnassa oli edustettuna neljä erikoisalaa: psykiatria, professori **Asser Stenbäck**, neurologia, vt.professori **Eero Hokkanen**, sisätaudit, dosentti **Lauri Autio**, ja neurokirurgia, dosentti **Lauri Laitinen**, mutta ei silmälääkäreitä, joka minun mielestäni olisi pitänyt olla se ensimmäinen!

Yhdistyksellä oli sitten kokous migreeni-aiheesta Helsingissä, sen täytyi olla 1970-lukua.

Vaivauduin varta vasten sen takia Helsinkiin ja menin kokoukseen Aune Adelin kanssa. Käytin tietenkin heti tilaisuuden tullen puheenvuoron. Kun neurologi **Pentti Kangasniemi** ei avuttomana osannut sanoa muuta, kuin ”Minä vastustan”, niin neurologipuheenjohtajakin hätäytyi niin, että pani puheenvuoroni poikki!

On aikoihin eletty! Eihän siinä silloin ollut mitään tehtävissä, täytyi vain ihmetellä puheenjohtajan käytöstä. Yleensä hullunkin annetaan tieteellisissä kokouksissa sanoa sanottavansa, vaikka se saattaa olla kiusallista kuultavaa, mutta tällainen oli migreeniseurun atmosfääri.

Toinen, hyvin kattavan kuvauksen ajan hengestä antava kokous, oli Työterveyslääkäreiden

kokous Turussa marraskuun 21. päivänä 1976. En ollut siellä läsnä, mutta olen kirjoittanut kokouksen kulusta muistiin kerrotun perustella. Siellä samainen neurologi Pentti Kangasniemi esitelmöi aiheesta ”Migreeni ja työ”.

Olin tahallisesti jättänyt kollega Kangasniemen Tetralogian jakelun ulkopuolelle hänen äkkiväärän asenteensa tietäen. Mutta hän ilmestyi vastaanotolleni kirjaa pyytämään, jolloin luonnollisesti mielihyvin sen annoin. Esitelmänsä Kangasniemi oli aloittanut tähän tapaan:

Tämän tehtävän saatuani tutustuin kirjallisuuteen ja yritin löytää julkaisuja tästä aiheesta.

Ainoaksi jäi venäläinen artikkeli, josta hän ei pystynyt ymmärtämään muuta kuin otsikon, joka oli ”Migreeni retuseeraajalla”.

Esitelmän jälkeen Jorma oli pyytänyt puheenvuoron:

”Haluaisin palata siihen, mistä esitelmöitsijä aloitti. Minulla ei ole kokemusta retuseeraajista, mutta olen tehnyt sen havainnon, että konekirjoittajilla, puhtaaksipiirtäjillä ja kirjanpitäjillä, migreeni on erittäin yleinen. Mikähän on se tekijä, joka näille kaikille on yhteistä? Eikö se ole lyhyt työetäisyys, siis lähityö, jolloin herää kysymys yhteydestä akkommodaatorasitukseen. Esitelmöitsijä ei maininnut silmistä sanaakaan!”

K. vastasi: ”Jätin sen tarkoituksellisesti mainitsematta.”

J: ”Aivan turhaan!!”

K: ”Niin, Turussahan on eräs nimeltä mainitsematon silmälääkäri – jolloin korvalääkäri Eero Suojan ääni yleisön joukosta: ”Onko hänellä vastaanotto Vähä-Hämeenkadulla?” – joka väittää, että silmien taittovirhe olisi migreenin syy, mutta se ei sitä ole!”

J: ”Ainakin sen korjaaminen erittäin usein on sen hoito!”

Sitten K. selitti, miten neurologisten tutkimusten löydökset eivät migreenipotilailla ole vähääkään tavallisempia kuin muilla potilailla.

Kolmasosa paranee jo sillä, että he ovat saaneet kuulla, ettei heillä ole mitään vakavampaa. (Ei ihme, jos potilaita on 300 000 – 500 000 Suomessa. On selvää, että osa niistä on sen verran lieviä, että pystyvät tulemaan toimeen migreeninsä kanssa, oma huomautukseni.)

J: ”Tarkoittaako esitelmöitsijä, että sen jälkeen, kun migreenipotilailta on tutkittu EEG, PEG, kallonrtg, lumbaalipunktio jne. tavalliset rutiiniasiat, migreenipotilas on yleislääkärin alueeseen kuuluva?”

K: ”Kyllä!”

Ja sitten K. vielä korosti, että kun niin paljon on puhuttu, että migreeni olisi vain oire, että sitä se ei ole, vaan hänen käsittääkseen itsenäinen tauti!

Edelleen tätä, Suomen lääkäripiirien, suorastaan vihamielistä atmosfääriä, jossa minä olin kuin spitaalinen, kuvaa pikku tapaus Helsingin silmäklinikan kirjastossa (1975?). Eräs naiskollega Turusta oli tullut kirjastoon, jossa oli myös Aune Adel. Kun kirjastonhoitaja, edesmennyt suurenmoinen Aino Nikupaavo, ystävällisesti esitteli vieraan Aunelle, oli neiti N.N. sanonut. ”Terveisiä Turusta!”

”Mistä sieltä?”

”Ei ainakaan Vähä-Hämeenkadulta!”, (vastaanottoni sijaintini), oli tyyneä vastaus.

Kaikenlaista palautetta on vuosien mittaan kantautunut korviin. Eräskin naisprofessori, humanisti, oli aggressivisena elämyksensä, että koko kirja on nonsense (mielettömyys)! Ruotsissa toimiva suomalainen, lääketieteen professori puolestaan oli Tetralogiasta sanonut, että se on ”*ironiskt kåserande*” (ivallisesti pakinoiva), mitä tämä lausuma sitten sisällään pitänee!

On ollut tavattoman helppoa suhtautua näihin herjoihin, kun pitää mielessään, että ”ihminen ei vihaa sitä, jota hän pitää mitättömänä, vaan vasta sitä, jota hän pitää samanarvoisenaan tai yläpuolella olevana” (Nietzsche).

Mikä selittää sen, että näin järkeenkäyvät ja toistuen esiin nousseet totuudet kuin

- lähityön provosoiva valelikinäköisyys
- refraktiovirheet ja päänsärky
- ja ennen kaikkea migreenin suhde plusvajaukseen

ovat jääneet vaille elinvoimaa?

Olen selittänyt asian itselleni näin: Ilmeisesti vain yksinkertaisesti on niin, että silloin, kun nämä totuudet ovat jollekin silmälääkärille tai muulle tutkijalle kokemuksen myötä valjenneet, hän on ollut sen ikäinen, ettei hän, ilman meriittihyödyn tarvetta, ole viitsinyt ryhtyä paljon vaivaa vaativiin ponnistuksiin totuuden julkistamiseksi. Ja mahdollisesti siihen työhön pystyviä, tieteen parissa työskenteleviä tai väitelleitä, ei juuri ole ollut praktikuksena silmälasiasioissa uurastavana.

Minä olen sattumoisin ollut sitä, riittävällä fanaattisuudella varustettu ja riittävän valmis taloudellisiin uhrauksiin tämän asian lanseeraamiseksi. Tilannetta kuvaa hyvin, jo edesmenneen, keskeisesti bisneksessä toimineen naiskollegani lausahdus, että ”sellainen seurapiirirouvan, jolle ansio on samantekevää, nyt voi ajankulukseen harrastaa vaikka tuollaistakin!”

Niitten äänien vuoksi, jotka ovat pyrkineet vetämään kaiken esittämäni huuhaan, vaihtoehtolääkinnän tai henkimaailman piiriin, on ehkä paikallaan todeta, että kaikki pohjaa selvääkin selvempään koululääketieteeseen ja elimistömme aina mielenkiintoiseen ja monitahoiseen fysiologiaan.

Kun jouduin uhraamaan Panacean toteutumiseen oikeastaan koko ammattiansioni – työtunneista puhumattakaan – kokeilin kerran stipendin hakua, Aaltosen säätiöltä. Siellä oli mm. hyvä tuttavamme – en rohkene käyttää sanaa, ystävä – ja potilaanani työtapani tunteva, mutta olin silloin jo, Tetralogian jäljiltä, siinä määrin *persona non grata*, että pelkkä myönteinen ajatuskin taisi olla mahdoton. Olen siinä käsityksessä, että olin kollegapiirissäni tiedostettu Suomen huonotuloisimpana silmälääkärinä – ehkä juuri tämän aikaa vievän työtapani seurauksena.

Tähän yhteyteen sopii tositapahtuma.

Kun kerran olin yöllä, kello 00.30 tulossa kääntäjän luota, sain elämäni ensimmäiset ja ainoat ylinopeussakot ja kun sitten olin poliisilaitoksella kuulustelussa, niin poliisi, tuloni kuultuaan, sanoi: ”Sääliksi käy!”

OSA III – Kootut kohellukseni

Senkin uhalla, että Sauli ja Jorma ovat kieltäneet minua kertomasta kaikista kohelluksistani, sillä silloinhan ihmiset saavat selityksen tärhtäneisyydelleni!!, en voi olla palaamatta niihin. Että ylipäätään vielä olen tässä muitten joukossa, todistaa samalla suuren luokan varjeluksesta.

Ja vauhdista kai kertoo sekin, että sain äskettäin kerrassaan herkullisen kuvauksen, kun olin Turun torilla ja menin tapaamaan hunajakauppiastani. Sanoin:

”Ai rouva Järvinen on sentään täällä, vaikka en ole nähnyt.”

”Kyllä minä olen nähnyt, kun rouva pyyhältää tästä ohi!”

Ylioppilaslakki Oulu-joessa

Kaukaisin kohellusmuistoni liittyy ylioppilaskesään 1940. Vietimme sitä jonkin aikaa Muhoksella, isäni vanhempien huvilalla. Kaupassa käytiin veneellä joen toisella puolella. Siihen aikaanhan kuului asiaan, että ylioppilaslakki oli päässä joka reissulla.

Astuin huolimattomasti veneeseen niin, että horjahdin jokeen, lakki vain kellui pinnalla. Oulujoki on suuri, mutta onneksi tämä tapahtui niin rannassa, että virta ei ehtinyt viedä aarrettani

Kaasulieden käytöstä

Oli kuuma kesäpäivä Vihdin huvilalla, joskus kesällä 1955. Keittiössä oli 10 kilon nestekaasupullo, kytkettynä keitinlevyyn. Olin sytyttämässä tulta ja Jorma seisoi vieressäni, kun kuului vain huminaa ja pullo syöksi valtavaa lieskaa ulos. Hämmästyksessäni tajusin, että jos nyt tästä livistä, niin koko niemi ja sen seitsemää huvilaa on tuhkana. Niinpä urhoollisesti löin läpi lieskan kädelläni päähanan kiinni. Laitteitten päällä oli tiskinkuivauskaappi, joka esti tulen tarttumasta hiuksiini, mutta käsivarren ihokarvat kärhtivät.

Otin tulitikkuaskin uudelleen käteeni ja sanoin Jormalle, että katso nyt, teen ihan oikein. Ensin sytytän tikun valmiiksi ja sitten avaan hanan: ja sama suhina ja sama lieska, mutta nyt olin jo oppinut, vaikka siinä kulmakarvat kärhtivätkin, ja lapsi kysyi: ”Mikä on Paimion numero?”, sillä hän tiesi isän olevan siellä leikkaamassa. Siinä nähtiin, mistä apu oli totuttu saamaan!

Selitys oli siinä, että keittolevyssä oli kaksi hanaa, joista vain toisessa oli letku – uskomaton asennus minun(!) huushollissani, ja kun sen vapaan avaa, niin katastrofihan se on.

Tapaus Ananjev ja Gritsman

Moskovalaiset, kirurgian professori Mikhail Ananjev ja kokeellisen kirurgian instrumenttien tutkimuslaitoksen dosentti Juri Gritsman olivat heinäkuussa 1958 vierailulla maassamme ja siinä yhteydessä kutsuttuna huvilallemme Vihtiin.

Menin noutamaan Volkswagenilla professori Ananjevia hotelli Klaus Kurjesta. Hänen tullessaan autoon, ”tulkki” oli seuraamassa häntä, mutta hän sanoi tällä kerralla menevänsä yksin.

Perillä kuvioihin kuului jonkinlaisen tuliaislahjan ojentaminen ja kun siinä ihastellessani kysyin, mistä tällainen mielenkiintoinen esine on kotoisin, tarjoutui tilaisuus emämöhläykseen:

”From the USSR [juu es es aa]”, johon minä, tapani mukaan nopeasti:

”Really, from America!?! jolloin Sauli ja Jorma olivat painua maan alle.

En kyllä ole aivan vakuuttunut, mahtoivatko he siinä ehtiä oivaltaa, mikä oli tämä eri kielten äänneiden lausumisotku ja heidän maansa kaksi S:ää, jotka minä olisin voinut kuvitella änkytykseksi, hölmöyteni puolustukseksi

Vierailuun kuului luonnollisesti saunominen, mittari näytti +140°. Sauli oli antanut laudeliinan ja kun hän näki professorin menevän vesiastialle laudeliinaa kastamaan, hän sanoi ”ei, ei!”, mutta tähän professori totesi, että hän on Krasnojarskista, kyllä hän saunoa osaa.

No, tietäähän sen, miten siinä kävi, takapuoli paloi.

Kun sitten olimme illallispöydässä, professori sanoi (silloin puhuttiin saksaa), että miten hän voisi perillä todistaa olleensa niin kuumassa saunassa.

Minä siihen, että eihän se muuta tarvitse, kun näyttää sitä takapuoltaan. Nauru oli loputonta ja Sauli säteili tyytyväisyyttä, kerrankin hyvästä tokaisustani

Kului jokin aika, kunnes tuli seuraava vieras Moskovasta, muistaakseni se oli rouva Gritsman. Hehän eivät koskaan päässeet pariskuntana yhdessä. Tämä naishenkilö oli sanonut – olen vain kuullut tämän kerrottuna – että muuta hänelle ei Suomesta neuvottu, kuin että siellä ei pidä mennä naisen ohjaamaan autoon! Olin ilmeisesti matkalla niin intensiivisesti selostanut ympäristöä ym. varmaan milloin yksi käsi, tai ei yhtään, ratissa, matkatoverieni hiljaa pelätessä.

”Kupla” huteralla sillalla

Samoihin Vihdin kesiin ajoittuu yksi onnellisesti päättynyt seikkailu.

Olin ollut silmäklinikalla kanitöissä illalla Erkki Tuovisen kanssa. Ennen lähtöäni ajamaan kohti Vihdin huvilaa olin soittanut kotiin starttaavani nyt. Olin aamulla tullut normaalisti läpi Vihdin kirkonkylän, mutta nyt palatessani olikin reitti muuttunut tietyön takia. Ajaessani kummallista sivuväylää tuli tienhaara, jonka jatko näytti epämääräiseltä, oli jonkinlaisia kivipaaluja kuin linjassa ja sitten epämääräisen näköinen silta, josta ajattelin, että tuolle en uskaltaudu.

Ja aivan oikein, silta näytti perin heiveröiseltä ja kun käännysin palatakseni autolle, se vyöryikin minua kohti. Maa oli näyttänyt tasaiselta ja käsijarru oli jäänyt vetämättä päälle. Yritin tarttua oven kahvasta ja ajattelin, että voi ei, siellä on kuukauden palkanikin! Mutta eihän auto minun näppivoimistani piitannut. Se vyöryi sillalle, pari pystypalkkia romahti veteen ja sitten auto jäi mahastaan roikkumaan, oikea etupyörä yli reunan.

Huusin koulutetulla äänelläni: ”Onko täällä ketään?”

Ja niin pöllähti lähitaloista parvi flanellipyjamaisia miehiä kuin konsanaan Suomi-filmissä ja eräs heistä loihe lausumaan, että no, siinä kävi juuri niin, kuin päivällä ennustin, kun ei mitään liikennemerkkejä ollut!

Hätä ei ollut tämän näköinen. Sanoin, että ei Folkkari paljon paina, että kun minä lasken kolmeen, niin siitä se teiltä nousee.

Näin tapahtui, minä peruutin ja ajoin huvilalle, oikeata tienhaaraa.

Siellä isäntä kylpytakkisillaan kulki palstalla edes takaisin kuin leijona ja kysyi: ”Missä olet ollut – ja tramppikin on lytyssä!” - ja polkaisi sen samalla suoraksi.

Remontti oli vähällä tehty!

Väkivaltaista tiedettä

Olin vuonna 1961 tekemässä tiedettä assistenttitoiverini, myöhemmin Kuopion yliopiston silmätautien professorin, Erkki Tuovisen, kanssa. Tarkoituksena oli aiheuttaa operatiivisesti astigmatismia (hajataitteisuutta) kanille poistamalla kanin sarveiskalvosta segmentti.

Erkki tällä kertaa suturoi sarveiskalvon reunoja kiinni minun pitäessäni kania paikallaan. Saumasta tuli siisti – mutta kani makasi koivet oikosena, kuollut! Olin pitänyt sitä niin tiukassa otteessa ja taitamattomasti kuristaen. Hautajaistunnelmasta ei silti sovi puhua, sillä nauru tapahtuneesta on tuskin vielä tähänkään päivään mennessä tauonnut.

Aivan kevyitä eivät nämäkään työt liene olleet. Kun kerran odottelin Erkki Tuovista ilta-kanitöihin, hän löysi minut istuallani nukkumasta Silmäklinikan rappukäytävässä.

Pikku urotyö

Olin Turusta käymässä Helsingissä VW ”kuplalla”, joskus 1960-luvun paikkeilla. Taisi olla vähän liukas kelikin.

Osuin Lasipalatsin kohdalla tilanteeseen, jossa eräs mies oli autoineen pulassa ja toivoi vetoapua. Kun yksikään paikalla ollut mies ei osoittanut halukkuutta, sanoin, että kyllä minä voin lähteä! Niin lähdimme Mannerheimintietä Erottajalle päin aikana, jolloin vielä kaikki sivukatujen poikittaisliikenne, Kalevankadulta Stockmannille ja Lönnrotinkadulta Erottajalle päin oli sallittua.

Hiukan hirvitti tuon omaani raskaamman ajopelin vetäminen, jos joku kaahari sattuu ryntäämään väliimme, mutta onnellisesti etenimme niin, että pääsin kääntymään Bulevardin rauhaan. Siellä Vanhankirkon puiston kohdalla irrotimme köyden ja herra lähti menemään.

Jäin turhaan odottamaan ruusupuskaa!

Petollinen matto

Joskus 60-luvun alussa, Keskussairaalan asunnossamme, olin lähdössä ulos, käännyin ovelta takaisin takin vyötä kiinni pannen, kun terävähkön kumisaappaan kärki meni jäykän hallin maton alle. Matto nousi pystyyn ja silloinkos sitä mentiin, kasvot suoraan lattiaan. Sauli tuli paikalle ja sanoi: ”Nouse ylös!”

”Nousisin, jos voisin, mutta mä olen shokissa!”

Silloin hän talutti minut sänkyyn, veti tuoreeltaan murtuneen nenän suoraan ja vasta sitten lähdimme röntgeniin. Seuraavat pari viikkoa kuljin, kuin intiaanipäällikkö, valkoiset heftat ristissä nenän yli.

Varas Keskussairaalan kodissamme, 7. kerroksessa, ehkä vuonna 1965.

Herään yöllä siihen, että makuuhuoneemme vierestä, aivan seinän takaa – ovi on auki – kuuluu paperin kahinaa. Nousen istumaan ja huudan aivan kovaa, ”Kuka siellä on?” Ei vastausta. Sauli herää ja sanoo, että pane pää tyynyyn, ei siellä ketään ole!

Palaan pitkäksi, mutta ajattelen, että minustahan ei luulosairasta tehdä ja niin nousen uudelleen ja menen pitkälle keskikäytävälle katsomaan kohti huoneiston toisessa päässä olevaa kirjastoa, jolloin näen, että Saulin kirjoituspöydän laatikot ovat auki.

Silloin kysyn Saulilta, ”Oletko käynyt illalla kirjastossa?”, kun hän oli juuri tullut Moskovasta.

Tämä sai hänetkin ryntäämään pystyyn, mutta varas oli jo tipotiessään.

Soitin poliisilaitokselle, vapisevat kädet eivät olleet saada puhelinluettelon lehtiä erilleen. Kun vastattiin ja sanoin, että täällä on Kaisu V, että meillä on käynyt varkaita, niin tähänkin taas liittyy huvittava piirre:

”Ai, Kaisu Viikari, mä olen teidän potilaanne! Ei kai sentään?”, jne.

Kun poliisit sitten tulivat, he ensimmäiseksi tarkastivat kaikki verhojen taukset, kun juuri äskettäin Nummenmäen apteekissa varas oli piileskellyt verhojen takana ja kolkannut sitten farmaseutin.

Varkaus sinänsä oli kummallinen, ei viety hopeita, ei viinoja; tosin kaunis potilaslahja, tupakansytytin – kelloyhdistelmä, jollaisen vasta Münchenistä löysin tilalle, ja ennen kaikkea suuri aarteeni, Amerikasta tuotu pienen pieni levysoitin.

Poliisit kintereillä

Oli ollut Lääkäriseura Duodecimin kokous Turussa, tammikuussa 1967 ja illallinen vanhalla Suomalaisella Pohjalla. Kokouksen osanottajat oli kutsuttu kotiimme jatkoille, ja sen vuoksi lähdin tilaisuudesta vähän aikaisemmin. Pyyhälsin varmaan hiukan reippaan puoleisesti ”kupla-folkkarillani” ravintolan pihasta liikenteeseen, ehkä vähän sopimattomastikin oikealta tulevan eteen, joka sattui olemaan poliisiauto.

Näin takapeilistä, että se lähti yhtä rivakasti perääni, varmaan ajatellen, että ahaa, alkoholin rohkaisema nainen, ja niin viime tipassa paninkin ”vinkkarin” vasemmalle. Alkoi melkoinen takaa-ajo, aina äkäisin kääntein uudelle kadulle. Erikoisen vaativa oli Tuomiokirkon sillalta kirkolle (silloin vielä sallittu), jäisellä kelillä, mutta tunsin nämä loukut jokapäiväisenä reittinäni.

Viimeinen jyrkkä käännös Keskussairaalan alueelle, mäki ylös henkilökunnan asunnolle, nopea käännös pihassa, vinoparkkeeraus kiviaitaa vasten ja liukkaasti ulos autosta.

Poliisit tulivat sen verran hävinneinä, että juuri ja juuri ehtivät ulos autostaan, kädet puuskassa seisomaan eteeni:

”Taisi olla vähän kiire?”

”Juu, ja kova onkin!”, ja pysähtymättä juoksin portaat ylös.

Luulivat varmaan päivystäjäksi, eivätkä osanneet muuta kuin jäädä suu auki, ja rallitasoinen ajoni kenties poisti viinaepäilyt. Minulla kun ei sairaalan kanssa ollut mitään muuta tekemistä kuin että asuin siellä. Joskus pärjää röyhkeydelläkin, ja mitään rikettähän en varsinaisesti ollut tehnyt.

Kelpaava syli

Lokakuussa 1968 oli jokin pikku-illallinen kodissamme keskussairaalassa ja menin hakemaan Vichy-tarjotinta. Kun olin palaamassa, niin eräs herroista, nyt jo manan majoille mennyt, ei medisiinari, tuli minua vastaan tarjoiluvälikössä ja sanoi voivansa huonosti.

Ehdin saada tarjottimen välikön pöydälle ja käteni hänen kainaloihinsa ja sitten sitä jo mentiinkin nurin.

Tuli siihen varmaan 3-4 tiedekuntamme professoria paikalle, katsoivat silmäteriä ja mitä muuta? avuttomuudessaan! – ja totesivat, ettei mitään ollut tehtävissä. Laitoimme tyynyn pään alle, peittelimme ja olimme ”sormi suussa”.

Hetken kuluttua potilas avasi silmänsä, ja kun sanoin, että tiedätkös, että sinä putosit minun syliini, oli vastaus:

”Olisinpa voinut hullumpaankin paikkaan mennä!!”

Paikalle oli helppo saada paarinkantajat sairaalasta ja seuraavana päivänä potilas pääsi kotiin.

Kysymyksessä oli jonkinlainen rytmihäiriö, ei kuulemma ensi kertaa, mikä selitti hänen vaimonsa yllättävän rauhallisen suhtautumisen asiaan.

Savonlinna 1970

Heinäkuussa 1970 Sauli oli lähdössä tavanomaiselle ”Seven brothers” Lapin retkelleen ja minä starttasin samanaikaisesti, kello 6 kohti Savonlinnan yksinlaulun kursseja. Kiirehdin johonkin määräaikaan perille niin, ettei muita keskeytyksiä ollut kuin tankkaus.

Hotellini oli aivan veden läheisyydessä ja niin kipaisin uimapukusillani kuuman ajon jälkeen uimaan. Heti alkajaisiksi astuin lasinsirpaleeseen ja noustuani vedestä ihmettelin, kuinka muita ihmisiä ei ollut lainkaan uimassa. Kiipesin rannan uimahyppytorniin, jolloin ilmoituslapusta näin, että uiminen oli kiellettyä veden suuren bakteeripitoisuuden vuoksi! Yllätys puhtaana Suomen idyllisessä lomakaupungissa.

Hiukan puistatti avohaava moisessa vedessä

Olin kurssilla passiivisena kuunteliijaoppilaana, mutta otin yksityisesti säestystunteja kuuluisalta saksalaiselta säveltäjä-professorilta Herman Reuterilta. Häneen liittyinkin kaiken laulamiseni suurin riemusaavutus:

Professori Reuter oli kurssien opettajalle, oopperalaulaja, nyk. professori Pekka Salomaalle kertonut, että siellä on yksi kaunis ääni, jota hän kehottaisi Pekka Salomaata kuuntelemaan (vaikka en ollut pyrkimässä mihinkään).

Niin sain laulaa professori Salomaan säestämänä eikä siitä sen enempää – varmaan en ollut teknisesti tarpeeksi vakuuttava.

Pitkäsalmen jäissä

Oli tammikuun 2. päivä, 1971, olimme kesällä 1969 muuttaneet Pitkäsalmen rannalle Ispoiisiin. Pakkasta oli 15°. Olimme hiihtämässä salmen jäällä, minulla oli vain nylonsukkahousut hiihtohousujen alla ja palelin hirveästi, minkä vuoksi palasimme takaisin.

Halusin oikaista, rannan läheisyydessä, mutta Sauli sanoi, että älä mene siitä. Tulkitsin sen niin, että Sauli ei ollut halukas uutta latua tekemään. Sen vuoksi sanoin, että jos sinä et viitsi... tarkoitus oli jatkaa... trampata tästä, niin kyllä minä... mutta loppu jäi sanomatta, kun jo putosin jäihin. Yritin uida rantaa kohti, mutta jää edelläni vain murtui ja ”Rotanloukkuja” suksissa oli mahdotonta saada auki. Kauempana jäällä oli poikia pelaamassa ja Sauli koetti huutaa avuksi, mutta eiväthän ne kuulleet.

Silloin Saulin, paljon raskaamman, oli tultava meren puolelta. Hän ojensi sauvan, sompa edellä minua kohti, kurotti ja sanoi, että nyt ota siitä kunnolla – (ja kuten hän myöhemmin sitten tuttaville kertoi muka sanoneensa, että viimeisen kerran vedän sinut kuiville!).

Asia onnistui, sain sukset pystyyn avantoon, itseni selälleen jäälle ja siitä edelleen, sukset irti.

”Ala painua siitä, minä tuon sukset perässä!”

Juoksin jäätynein housuin jyrkän kalliomäen asunnollemme, riisumaan lämmitetyn saunan pesuhuoneeseen ja saatuani jäiset housut kintuistani, puhkesin hillittömän nauruun.

Mutta silloinkaan en mennyt saunaan, koska vaadin meren tai järven saunan viereen.

Loru ei kuitenkaan lopu tähän, vaan sitten paleltuneet reidet turposivat, flegmoonien (ajotulehduksien) tapaisiksi Michelin-renkaiksi, joista kävellessä kuului hankaava viuhuna.

Olin joka päivä silti vastaanotolla, ja puolenpäivän aikaan tuli hirvittävä septinen horkka korkeine kuumeineen. Sauli messusi, miten sitten käy, kun nämä jalat joudutaan amputoimaan. Kilpisjärven tilaus on varattuna, koskaan näillä jaloilla ei enää hiihdetä!!

Mutta kuinka ollakaan, tilanne lopulta antoi periksi ja vielä samana keväänä hiihrettiin Kilpisellä.

Sen se kuitenkin teki, että seuraavana talvena hiihdin Pitkänsalmen jäällä pienikokoinen pelastusrenkas kaulassa!!

Salakavala pihatie

Helmikuussa 1972 astuin ulos vastaanottoni pihanpuoleisesta ovesta, jonka vieressä oli vesirännin muodostama jäätikkö vähäisen lumen peitossa. Silloin lensin selälleni ja löin takaraivoni, niin että tienoon muurit raikuivat, karvalakin lentäessä jonnekin.

Makasin siinä maassa hetken ja koetin, ovatko aivot pihalla! Eivät olleet, mutta molemmat alaleuan kuutoset halkesivat ja vasen leukanivelrusto vahingoittui leukojen lyödessä niin ankarasti yhteen.

Tammikuussa 1975 kaaduin samantapaisesti Ispoisissa kun pimeässä tulin autotallilta ja menin sivuun sannaistetusta polusta. Lepäsin tarkoituksellisesti hetken siinä maassa. Joku kulki aika läheltä ohi, mutta ei tullut katsomaan. Laahustin sitten kotiin, kirjoitin Saulille lapun, mitä on tapahtunut ja mihin kellonaikaan, menin nukkumaan ja heräsin oireettomana.

Muutaman päivän kuluttua ilmeni melkoinen kaularangan oire, noin minuutin kestävä valtava yläraajojen pistely. Röntgenkuvissa ei onneksi kuitenkaan ollut muutoksia eikä oire uusunut.

Poliisien tuntema

Eräänä elokuun yönä, joskus 1970-luvulla, istuin ”Kuplassani” hotelli Savoy’n edustalla, Helsingin Esplanadilla. Siinä seisova poliisi, kasvoista tuttu Turun katukuvasta, tuli ystävällisesti kysymään, miksi minä siinä olin. (Olin joskus ollut puhuttelussa jonkin pienen rikkeen vuoksi, jolloin poliisi sanoi: ”Tämä on se auto, joka tulee, eikä vain meinaa!”)

”Odottelen humalaisia.”, oli huonotapainen vastaukseni.

Hän toivotti hyvää kotimatkaa, jolle sitten osuikin erikoinen tapaus.

Nummella, puomein kapeammaksi rajatulla tieosuudella, huomasin telineitten välissä verisen pään. En voinut piittaamatta jatkaa matkaa, vaan käännymme ja menin kolkuttamaan Nummen poliisiasemalle, jonka sijainnin tiesin. Pidin hyvin todennäköisenä, että elokuun mustassa yössä jokin leikkuupuimuri olisi voinut töytäistä tiellä olevaa.

Poliisi tuli kanssamme paikalle, mutta mies löytyi tien töyräältä horjumassa.

Se, mikä jäi hämmästyttämään oli, että poliisi nimiämme ja ajajaa kysymättä sanoi, että voimme jatkaa matkaa, hän hoitaa loput. Ilmeisesti ”pärstäkerroin” oli hoitanut tilanteen puolestani.

Mutta jälkipuheitten varalta totesin jälleen hyvän haltijan läsnäolon: minulla olisi ollut poliisitodistaja ajajasta

Vanhentunut ajokortti

Samoin, joskus 1970-luvulla, olin tulossa Mannerheimintietä Turkuun kohti, kun yht'äkkiä oli poliisin pysäytysmerkki edessäni: ”Ajoitte nastojen yli.”

Kadussa on metallinastoja merkitsemässä kaistojen rajaa, joita en ollut luultavasti koskaan huomionut.

”Saisinko nähdä ajokorttinne?”

Ojensin sen.

”Kuinkas nyt onkaan käynyt, tämä on vanhentunut!” – tyytyväisyyden sävy äänessä.

”Ai juu niin, ja kaivoin toisen kassista lattialla, ”tässä on se uusi”.

”Kuinka tämä on mahdollista!”

”En tiedä, mutta kyllä Te sen saatte pitää, jos haluatte!”

”Emme me tällä mitään tee, mutta heti Turkuun tultuamme käynte palauttamassa sen Poliisilaitokselle!”, ja niin pääsin jatkamaan matkaani.

Kasvot vauhdista katuun

Lähdin 28. huhtikuuta 1983 tavalliseen tapaan aamulla vastaanotolle, kassi kummassakin kädessä ja autonavaimet. Olin päässyt jonkin matkaa pihapiirimme asfalttia, kun jo näin, mitä oli tapahtumassa, mutta se oli liian myöhäistä. Ajotiellä oli valkoinen, ½ - 1 sentin levyinen, vahva muovilenkki, sanomalehtipakkojen sidontaan käytettävä; miten anteeksiantamatonta huolimattomuutta heittää sellainen kulkuväylälle! Astuin vasemmalla jalalla lenkin päälle, oikea jalka lenkkiin, kuin lassoosi ja suhteellisen pitkä ihminen siitä suoraan, kasvot asfalttiin, kuin seinään! Pamaus tuntui maailmanlopulta. Ehdin ajatella, että kallo halki, halvaantunut eikä koskaan enää mitään älyllistä elämää! Sain kuitenkin tavarani kootuksi, palasin kotiovelle sitä kyynärpäälläni kolkuttaen ja verisiä huuliani suojaten, hammas oli iskenyt läpi ylähuulen. **Maria (Pulkkinen)** kotihengettäremme tuli avaamaan ja sanoi: ”Kauheata, minä pyörryn!” (Maria on Turun löytömme, joka neljän vuosikymmenen ajan on ollut ”perheenjäsenemme”, niin arjessa kuin juhlassa, koko klaanille.) Siistiädyin siitä sitten, ja töihin oli mentävä. Ensimmäinen potilaani oli 65-vuotias emäntä – muistan sen aina. Sain, että olen nyt vähän pahan näköinen, että minulle on sattunut tällainen haaveri.

”Voi kauhistus, lääkäreille, rikkaillekin sattuu tuollaista!!”

Hänen reaktionsa oli niin yllättävä, etten voinut olla nauramatta, vaikka se kovasti koskikin rikkinäiseen ylähuuleeni. Neljä ylä-, etuhammasta siinä katkesi.

Kun sitten iltapäivällä Sauli tuli vastaanotolle – meillä oli kummallakin oma huoneemme – menin hänen puolelleen käsi suun edessä ja sanoin, että nyt on Sauli ikäviä – ja näytin.

”Ollaan onnellisia, ettei ole vielä pahempaa!”, hän sanoi. Ensi kerran näin osaaottavasti, eikä kuten tavallisesti, että sellaista se on, kun koohottaa!

Olin tietysti niin surkean näköinen, ettei ollut sijaa ojennukselle.

Seuraavan kerran lensin kasvoilleni joskus 90-luvulla, Turun kadulla, jonkin verran koholla olevaan kadun laattaan; tällä kerralla ilmeisesti en aivan suoraan kasvoilleni, koska vain silmäkulmaan tuli haava. Verta valuvana menin aikomaani liikkeeseen, missä ensimmäiseksi ojennettiin paperinenäliinoja.

Kun aikamme ei vielä ollut tullut.

Oli toukokuun 21. päivä 1985. Olin Saulin kanssa palaamasta Turkuun Helsingistä, missä Eira oli edellisenä päivänä saanut Sakari-poikansa, Naistenklinikalla.

Oli erikoisen rauhallinen kevään myöhäisilta, ehkä iltayhdeksän maissa. Meitä vastaan tuli, eräässä Kruusilan ulkokaarteessa rekka-ryhmä, 2 + 1 autoa (kuva 4), kun yhtäkkiä, toisen rekan takaa eteemme ilmestyi pakettiauto. Vauhdit luultavasti 100 + 100 km!

Sauli sanoi: ”Mä ajan päin!”

johon minä: ”Sä et voi!!!

Ja kuinka ollakaan, tuo hullu ohitti meidät, kallellaan, kahdella pyörällä, paikalle osuneen bussipysäkki-levennyksen kautta.

Sauli oli ehtinyt ajatella, että noin jyrkässä kulmassa ja tuolla vauhdilla vastaan tuleva ei kykene suuntaansa niin nopeasti suoristamaan, että ainoa mahdollisuus on vetää itsensä mahdollisimman lähelle rekkoja.

Kun olimme tästä huokauksen päästäneet, sanoin, että meidän pitäisi kääntyä ajamaan tuo roisto kiinni ja puhuttelemaan, mutta Sauli ei halunnut: ”Voin saada vielä infarktin!”

Niin jatkoimme matkaa ja eikös mitä! Ehkä parin sadan metrin päässä, vuorostaan jarrut pohjaan.

Keskellä tietä, illan hämärässä seiso i peura.

No, se ei nyt ehkä ihan hengenmeno a olisi merkinnyt.

Veneretki

Meitä oli 4 hv moottorilla varustettu venelastillinen, isoja ja pieniä, menossa retkelle, parin kilometrin päässä olevaan Karhusaareen, vuonna 1991.

Rantauduimme erittäin louhikkoiseen paikkaan ja Eiran hoidellessa veneen kiinnittämisen, sanoin, että minä menen ottamaan lapsia vastaan. Ja eikös mitä, kun sitä sitten tein, horjahdinkin selälleni niitten kammottava terävien lohkarieitten päälle, lapsi sylissäni.

Vähintä, mitä olisi pitänyt sattua, olisi ollut minulle selkärankamurtuma, mutta Hyvät haltijat olivat matkassa ja lapsikin säilyi naarmuitta. Minun seurani riitti lopullisesti.

Pyöräkolari

Saman luokan kohellus tapahtui kesäkuussa 1992.

Lähdimme pyörillä seitsenvuotias Sakari ja minä, huvilan osoitepaalun pystyttämiseen, minä kirves vasemmassa kädessäni; minä edellä, Sakari perässä.

Kuinka ollakaan, että jostakin syystä palstamme alamäessä, minä kaaduin. Lapsi minun päälleni, ohjaustankonsa yli lentäen. Ehdin vain nähdä, miten kaula retkahti taaksepäin ja ehdin tajuta – neliraajahalvaus!

Hyvä haltija oli kuitenkin jälleen matkassamme ja lapsi kykeni jopa auttamaan pois toisen pyörän päältäni, jalkani ollessa hyvin hankalasti siellä kahlehdittuna.

Eiran ainoa kommentti oli: ”Vanhan ihmisen pitäisi tietää, että lapsi ajaa aina edellä!”

Katkenneita kylkiluita

Elokuussa 1991 olin huvilalla kiipeämässä jyrkkää kalliorinnettä ja otin tukea ruohomättäystä. Pahaksi onneksi se irtosi, jolloin luonnollisesti keikahdin takaperin ja kohdalle sattui teräväkärkinen kannontynkä. Kuului vain rusahdus ja tiesin, mitä oli tapahtunut. Sen kanssa pystyi kuitenkin elämään, varsinkin, kun Sauli, miesten tapaan sanoi, ettei siellä varmaan mitään ole.

Aika paljon myöhemmin otettu röntgenkuva sitten kyllä osoitti murtuman jälkitilan, jolloin saatoin lausua vakiototeamukseni: ”Minun tragediani kun on oikeassa oleminen”!

Kylkiluumurtumasta minulla on toinenkin kokemus, tosin huomattavasti hurjempaa luokkaa.

Kevättalvella 1997 olin menossa Iskun liikkeeseen, Turun laidalla. En tuntenut ennestään sisäänkäyntiä ja niin lähdin autoni editse, talon ja parkkirivin välistä etenemään. Silloin sattuihin kohdalle aavistamaton ansa: leveä porrasmuodostelma, jonka ohi kuljin, päättyikin koveran pyöristettyyn asvalttiliitokseen, mustan jään peittämänä. Siihen kun astuin, niin tajusin lopun tulleen! Jalat VW-Poloni alle luiskahtaneena paiskauduin oikea kylki edellä portaita vasten, jolloin korkea porras painui lantion ja rintakehän väliin niin pitkälle kuin vastaantuleva selkäranka salli.

Kuului pshhhhhhhhh, ja vielä toisen kerran sama, kuin hyppyristä maahan syöksyneellä mäkihyppääjällä keuhkot tyhjäksi! Pääsin kuitenkin ylös, kämmenet santamuruista verisinä, auton avaimetkin löytyivät jostakin hangesta.

Menin liikkeeseen, taas tuotiin paperia ja taisin soittaa Saulille. Epäröin kovasti, uskaltaisinko lähteä kello 16:n liikenteeseen, jos menen verenvuodosta tajuttomaksi. Uskaltauduin kuitenkin ja pääsin helposti kotiin, sillä auton istuin tuki hyvin kolhun saaneita osia.

Sauli oli ovella, kuuli tapahtuneen ja sanoi, että hän vie auton talliin. Siinä samassa totesin kuitenkin, ettei tilanne niin yksinkertainen ole ja ehdin huutaa perään, että meidän on mentävä röntgeniin. Kolme kylkiluuta oli poikki, onneksi keuhkopussi ei ollut mennyt rikki.

Mutta tuskallista oli elämä. Saatoin vain istua nojatuolissa käsilläni rintakehää kannattaen. Sauli kantoi nojatuolin makuuhuoneeseen, hänen silmiensä alle, ja niin siinä nukuin kaksi yötä istuallani. Särkylääkkeitä ei nytkään tarvittu, kuten ei missään näissä elämäni kolhuissa.

Rysäyksien rysäys!

Oli juhannusaattoilta, kesäkuun 20. päivä 2003. Olimme Jorman huvilan puolella (siis Angelniemellä) valmiina kokon polttoon, mutta ilma oli niin huono ja sateinen, että tuumasta luovuttiin. Palasin omalle puolelleni puoli kymmenen aikaan.

Minulle oli makuuhuoneeseen järjestetty televisio, jota saatoin katsella sängystä. Jorma oli harkiten kuljettanut kaikki johdot turvallisesti, mutta minä halusin panna paremmaksi niin, ettei unen pöpperössä enää tarvitse nousta sängystä. Niinpä vedin lisäjohdon sänkyyn, suoraan koneesta yli lattian, sen jäädessä roikkumaan noin 15 senttimetrin korkeudelle. Tiedän sanoneeni silloin itselleni, että kovin fiksua tämä ei ole, mutta kyllä minä nyt tämän muistan!

Enkä muistanut päivääkään!

Menin hakemaan jotakin makuuhuoneen pöydältä, ja takaisin tullessa se tapahtui, vauhdilla tietenkini. Kompastuin johtoon ja siinä, **suoraan** oikealle kyljelle. Haluaisin nähdä sen lonkan, joka tämän rysäyksen olisi kestänyt - ei todellakaan mikään ”matalaenerginen” murtuma!!

Tajusin, että jos puhelimeen en pääse, niin ennen aamua kukaan ei minua kaipaa. Siksi oli päästävä noin kolmen metrin matka ”irtonaista” raajaa, käsillä nostaen, eteenpäin heittäen ja vuorotellen ”peffaa”. Sain yöpöydän puhelimen käteeni, soitin 118 ja kysyin mikä on Jorma Viikarin kännykän numero? Sain sen ja soitin: Mulla on lonkka murskana!”

Oli aikamoinen se lääkärijoukko, juhannuksena kuitenkin selväpäisiä, joka saapui paikalle, nuorimmainen oli jo ehtinyt tilata ambulanssinkin ja se tuli pian. Nostovaatteella siirsivät paareille ja se kaikki meni hyvin. Sitten alkoi kipulääkkeiden tyrkyttäminen, mutta niitähän minä en hevin huoli. Kello 5 seuraavana aamuna, pitkien poliklinikkamuodollisuuksien jälkeen pääsin traumatologian osastolle käytäväpaikalle ja iltapäivällä vielä potilashuoneeseenkin.

Seuraava vaihe on luultavasti elämäni kovin. Meitä oli kuusi lonkkaa jonossa ja leikkaussalin miehitys oli kiinni jonkin monivammapotilaan selvittelyssä. Kysyi tavattomasti voimia odottaa leikkausta, johon sitten pääsin seuraavan päivän iltapäivällä niin, että takaisin huoneessa olin joskus ennen kello 18. Oli asennettu lonkan puoliproteesi, taitava ja ystävällinen kirurgi **Pjotr Sarantsin**. Oxanestia antoivat, luultavasti mielipidettäni kysymättä.

Seuraavana päivänä oli sitten jo noustava pystyyn rollaattorin varassa ja iltapäivällä pieni lenkkikin, Oxanestia en enää illalla kaivannut. Toisen päivän aamuna silmissä pimeni noustessa, hemoglobiini oli pudonnut 89:ään ja sain kaksi pussia punasoluja. Seuraava yö meni aivan tokkurassa ja sitten iltapäivällä, 25. kesäkuuta tulikin jo siirto Kaupunginsairaalaan.

Edettiin tavanomaisin harjoituksin ja kun portaissa liikkuminen sujui hyvin, pääsin sairaalasta, yhdeksäntenä päivänä leikkauksesta, jolloin Inva-taksilla siirryin Jorman huvilalle. Siellä minua odotti Marjukka-miniäni varustama huone, ”näköalalla merelle”, kuuden tähden hotelli, joksi sitä olen nimittänyt. Otollisempaa toipumispaikkaa tuskin voi kuvitella ja liikkuminen sujui, ainakin omasta mielestäni, yli odotusten niin, että uimaan taluttivat heinäkuun puolessa välissä ja autoa ajoin myös hyvin pian. Uskon, että näinkin nopea kuntoutuminen on suurelta osin kohtuullisen painoni ansiota – niin, ja myös kohtuullisten liikuntaharrastusten.

Mitä sitten seurasi, on melkein arvattavissa: Jorman jatkuva povaus, että tilastojen mukaan vuoden sisällä menee toinen lonkka, tai vähintään ranne, ”kun sinä et vieläkään opi katsomaan jalkoihisi”. No, se aika nyt on umpeutunut, ja elämä on taas ihan mukiinmenevää.

Summa summarum: Ihme, että kävelevänä, toimivin raajoin ja jotenkuten järjissäni vielä olen tässä.

Koettuja näpäytyksiä

Kysyin kerran hyvältä ystävältäni, sanavalmiilta mieskollegalta jostakin henkilöstä, noin vähän tarkoituksellisen kuuloisesti:

”Miten sinä tulet toimeen sen kanssa?”

”Tulenhan minä toimeen sinunkin kanssasi!”, oli lakoninen vastaus.

Vielä paremmaksi pani **Kalervo Ervasti**, rehevistä kuusamolaisjutuistaan tunnettu, Kuusamon aluelääkäri, Ali Ervastin kymmenpäisen lapsikatraan vanhin, hammaslääkäri.

Hän oli naimisissa, myös iskevyydessään vähintään samanmittaisen kirjailija, lausuntataiteilija, näyttelijätär ja ohjaaja Maija-Leena Ervastin kanssa; poikansa Pekkakaan, nykyisin Suomen Kuvalehden toimituspäällikkö, ei ole geneeissään vähemmälle jäänyt.

Kalervon kaskut eivät onneksi ole painuneet unholaan, sillä hänen taiteilijavaimonsa on, Kalervon kuoleman jälkeen, koonnut ne kirjaseksi ”*Hyvää yötä pojat*” (17). Nimi juontaa juurensa jutusta, jossa yksisilmäinen kuusolaismies sai oksan ainoaan näkevään silmäänsä ja huusi pojilleen:

”Hyvää yötä pojat, nyt meni viimeinen silimä!”

Olin Saulin kanssa matkalla Rukalle, joskus 1960-luvulla ja poikkesimme Kalervoä tervehtimään odotellen sopivaa hetkeä vastaanoton potilasväliässä. Kun hän sitten tuli kahvitauolle, kyselin hänen työstään, tekeekö hän täällä myös oikomisia.

”Hyvä, kun ehtii tarpeeksi vetää hampaita pois!”

”Katso nyt minunkin suutani, kuinka toisen näköistä olisi, jos nämäkin olisi aikoinaan oiottu!”

”Sek´kai nyt on helevetin yhentekevää, mitä siunkin suussass´ on, kuhan leipään pystyvät!”

Voi että meillä nauru piisasi – ja ennen kaikkea, minä käännän tällaiset jutut meriitiksi itselleni, että luottavat huumorintajuni riittävyteen. Näinhän ei aina ole niillä, jotka itse suutaan soittavat!

Osa IV – Sauli

Kuin karitsa, joka teuraaksi viedään

Useimmat lukijoistani varmaan tunsivat Saulin, mutta niille, jotka eivät, – ja maailma unohtaa melkein siinä samassa, kun henkilö poistuu keskuudestamme – tallennan tähän hänen elämänuransa, lähinnä siinä muodossa, kuten hän itse on sen lääkärimatrikkeliin ilmoittanut.

s. 30051918 Suomensjärvellä, yo 36 Salo. LL 46, LKT 1950 HY, kir dos 1954 TY, kir prof pätevyys 1957 HY, kirurgian professori 1963 TY, riemutohtori 2000 HY. Kir eriklääk 1952, rintaelinkir 1952. Kir apullääk Helsingin yl sair 1951-53, alilääk Turun lääninsair 1954-56, apulylilääk TYKS 1956-63, kir prof TY, kir ylilääk TYKS 1963-84. Konsult kir Paimion sair 1953-75, Pikonlinnan sair 1954-63, vt kir prof HY 1957, yksitlääk 1954-85. Julk rintaelinkirurgiasta, abdominaalikirurgiasta. S Kiryhd pj 1965-67, S Rintakiryhd pj 1965-76. Pohjoism kiryhhd hall 1964-73, Pohjoism kir kongr pres 1965, 1971, 1979, Soc Int Chir hall 1968-72, TY lääket tdk dekaani 1975-79, kirjeenvaihtajajäsen Ruotsin, Norjan, Saksan liittotasav., Tanskan kiryhhd, S kiryhhd kj 1970, Viron kiryhhd kj 1995. S Kulttuurirah Varsinais S rah perust, Sauli Viikarin rah perust 1968. LKH tiet nsto 1962-83, spesialitneuvk 1967-72, TYKS liittohall ja raktmk 1965-84, SLL jatkokoultmk 1958-64, Farnos hallinsto 1962-1988, Instrumentarium Oy johtok, hall 1958-75, S Tiedeakat 1973-2001. Lääkkapt 1967. Sodanaik ts jjoht, js yhtups, patl lääk. VR 4 41, VR 4 tlk 44, SL K 69, SVR K 83 SaksRr 2 41, SaksKR 3 42, S Sydäntautil kult amr 1976. Harr ulkoilu, Lappi (lukeminen, historia, oma lisäykseni). Vht mv Lauri V ja Hilli Lietzén, (Sauli tämän neljälapsisen perheen vanhin, Paula s.1919, Jaakko s. 1923, Olli s.1926).

Saulille tehtiin ohitusleikkaus maaliskuun 3. päivä, 1981

Koko siihen elämänvaiheeseen liittyi niin paljon medisiinisestikin dramaattista, että kovasti ajattelin sen ikuistamista kirjoittamalla. Minulla oli sille jo itsestään selvä nimikin: ”Kuin karitsa joka teuraaksi viedään”.

Päivät täytyivät kai kuitenkin niin paljosta muusta, että lopullinen täytäntöönpano jäi. Ne ajat eivät kuitenkaan ole painuneet unholaan, ja kun se kaikki niin erottamattomasti liittyy myös omaan elämäni, tekee mieli palata lopuksi niihin aikoihin.

Saulin inhimillisen kohtalon hetkiä

Lappi

Oli ”seitsemän veljeksien” joukko, joka oli päättänyt aina heinäkuun ensimmäisen viikon vaeltaa Lapissa. Se oli odotettu tapaus, johon huolella valmistauduttiin jo kevään kuluessa. Kevyt yhden miehen telttä sekä rikkareppu oli se perusvarustus, josta kaikki muu lähti.

Oli taas ollut tällainen helteinen viikko, Saariselän vaellusviikko, heinäkuussa 1969, jolloin mittari karttalaikussa näytti +54° ja nesteen menetys oli sen mukaista. Sauli sai munuaiskivikohtauksen ankarine kipuineen ja joukko kiirehti Ivalon apteekkiin, lähinnä morfiinia tai jotakin vastaavaa saadakseen. Sauli esitteli itsensä, mutta ei se mihinkään riittänyt saamaan tällaista ainetta vieraan paikkakunnan apteekista. Sitten tuli seuraava ja kertoi, että hän on Turun yliopiston sisätautiopin professori. Sama tulos. Sitten tuli kolmas ja sanoi, että hän on Oulun yliopiston farmakologian professori. Silloin kai apteekkari alkoi jo pitää koko esitystä farssina. Vielä oli jäljellä Helsingin kaupunginlääkäri, mutta ei apua. Saulilla oli jokin kipulääkeampulli varalla ja sen hän säästi lentokoneeseen voidakseen selviytyä matkasta. Muistan aina, minkä näköisenä tämä kivuista uupunut, harmaa mies avasi kotioven! Heti kynnelle kyetessään hän soitti Lääkintöhallitukseen Osmo Vartiainenille, että jotakin on Suomen Apteekkilaisissa täydellisesti päin seiniä, kun lääkäri ei kovissa kivuissaan saa itselleen lääkettä apteekista.

Ensimmäinen infarkti

Saulilla oli tavattoman hyvä fysiikka, vielä viiden rintamavuoden jälkeen, ja sen tausta oli kouluajan urheilu, urheilukentällä kaikki vapaa-ajat, eikä kovin huonoin tuloksinkaan, palkintolusikoita on koko pino. Armeijastakin hän sanoi, että oli aivan samantekevää, kuinka pitkiä marssit olivat. Hän suoritti armeijan vapaaehtoisena, oli kouluttajana RUK:ssa ja ehti jo olla reserviharjoituksissa ennen talvisotaa. Lapin retkillä hän saattoi kantaa toisenkin repun, jos tämä uupui. Tupakkaa hän poltti sen verran paljon, että ihmettelen, missä välissä ne pitkät leikkaukset on suoritettu, mutta assistenttihoitajattarien kerrotaan antaneen leikkauksien aikana ”tuttia” suuhun.

Varsinaisesti sodasta ei Sauli kovin paljon puhunut, vaikka hän sentään koko ajan luki sotakirjallisuutta. Yksi kertomus on kuitenkin syöpynyt unohtumattomaksi, varsinkin jälkipolvien mieliin.

Suurimman osan ajasta Sauli palveli Jsp:llä, joukkosidontapaikalla. Kerran tuli ylitsepääsemätön tilanne, jossa hän, jossakin epätoivoisessa ääritilanteessa, joutui jättämään vaikeasti haavoittuneen morfiiniruiskeen turvin uupumaan. Hänen on täytynyt tämän sotasankarin viimeinen huuto korvissaan vaeltaa oma elämänsä:

”Viikari, älä jätä!”

Vielä äskettäin sain 93-vuotiaalta saksalaiseverstillä kirjeen, jossa hän vain halusi minulle kertoa, että hän ei olisi tässä ilman Saulin asiantuntevaa opastusta Sallan erämaissa.

Mutta sitten, ehkä siinä 40 vuoden iässä hän alkoi yskiä. Heristin luonnollisesti korviani ja hän vaihtoi Ritmeesteriin, pikkusikareiksi niitä sanottiin. Meni joitakin vuosia ja taas jatkui yskä. Silloin sanoin, että muutaman yön kun vielä yskit, niin minä kävelen! Lopullisesti tupakka jäi pois ensimmäisen infarktin jälkeen ilman minkäänlaisia vaikeuksia. Päätöstä tuki myös asia, joka oli kolkuttanut häntä siitä lähtien, kun hän oli marraskuun 27. päivänä 1959, Paasikiven 89-vuotispäivän stipendien jaossa, Alli Paasikiven kädestä, hänen kodissaan, saanut stipendin keuhkosityövän hoitoon. Oli vaikea elää niin toisin kuin opetti! Muistelen, että samaan asianippuun vielä kuopiolainen Rolf Arnkill, Suomen Kuvalehdessä, kirjoitti Saulista jotakin samalla tavoin vetoavaa.

Ei ihme, että hän vuosien viisastuttamana sitten vanhoilla päivillään sanoi, että jos hän jotakin saisi elämässään uusiksi ottaa, niin hän ei olisi koskaan tupakoinut! Tällainen testamentti pitäisi olla kultakirjaimin jokaisen luokkahuoneen seinällä.

Saulihan oli tullut Turkuun alilääkäriksi vuonna 1954. Apulaisylilääkärin virka vuodesta 1956 ei suinkaan ollut mikään kevyt ja koko 50-luvun loppuvuodet olivat kaksin verroin raskaat koirakokeineen, valmistauduttaessa avosydänleikkauksiin, jollainen sitten tehtiinkin, ensimmäinen Suomessa, vuonna 1960.

Oli mielenkiintoista kuulla kuusivuotiaana leikatun tytön esitys vaiheistaan avosydänleikkauksen 40-vuotisjuhlasymposiumissa.

Ainakin vuoden 1966 vaiheilta, siis alle 50-vuotiaasta, minulla on lukematon määrä vihkosia, käsittääkseni ainutlaatuisella tavalla kirjattuna Saulin terveydentilassa, pikkuhiljaa alkanutta oireilua, joita automaattisesti ”toisella silmällä” seurailin, totta kai, kun näin sen työmäärän. Ainoa pieni elämää keventävä seikka oli sairaalassa asuen mahdollisuus lounaaseen kotona.

Tarpeeksi viisas olisi ehkä ymmärtänyt heivata, mutta senhän nyt tietää, miten vaikeata on hypätä oravanpyörästä, varsinkaan johtajan asemassa olevan. En usko hänen edes ajatelleen mitään sellaista. Niin klassisille oireille kuin närästys ja kiristyksen säteily mahasta kurkkuun, jotka niin selvästi viittaavat koronaarien ahtauteen, haetaan aina muita selityksiä. Merkinnöistä tosin näkyy, että jo vuonna 1966 on sentään käyty apteekissa papaverinia hakemassa, mutta muistan esim., miten kauan syötiin Egazilia (hyoskyamiinisulfaattia, antikolinerginen lääkeaine) mahavaivoihin, ilman, että siitä mitään apua oli havaittavissa. Omia kommenttejani en näy kirjanneen, mutta muistelen, lääkärin silmälläni kyllä herätelleeni häntä todellisuuteen. Ja arvaahan sen, millaista yöuni on tällaisten vaivojen ja leikkaushuolien yhdistelmässä, jopa suorastaan unettomia öitä.

Kunnes sitten, marraskuun 18. päivän aamulla, vuonna 1971 (silloin asuimme jo Ispoisissa), kello 6 – muuten, tyypillinen vuorokaudenaika koronaariperäisille sydänoireille – Sauli herätti minut: kova kipu kurkun seudussa ja ehkä vatsassa. Hän oli jo ottanut kaksi Nitroa, joista oli seurannut pientä lieventymistä, mutta 15 minuutin kuluttua kipu oli alkanut uudelleen ja säteili vähän vasempaan käsivarteenkin.

Näin, että hän oli kasvoiltaan aivan harmaa, heittelehtivän tuskainen, shokkihikinen. Verenpaine oli 180/100. Kello seitsemän olimme sitten, omalla autolla tietenkin, sairaalassa. Kravatti kaulassa ja mansetinnapit paikallaan hän kävellen nousi seitsemänten kerrokseen, ”omalle osastolleen”. Minä sain tulla vasta, kun auto oli viety parkkeeraukseen!

Hän oli silloin 53-vuotias.

Kotiin hän pääsi joulukuun ensimmäisenä päivänä, muistaakseni ilman minkäänlaisia infarktin jälkitutkimussuunnitelmia.

Elämä jatkui aika tavanomaisesti, kunnes jälleen alkuvuodesta 1973 alkoi olla suoranaisia vatsakipuja ja Vuokatin hiihtoloman ja 2 x 700 km:n ajon jälkeen taas alkoi säteillä suoranaisia kipuaaltoja mahasta kurkkuun. Koskahan lääkärikunta oppisi potilaan kertoessa tällaisista vaivoista alkamaan tutkimukset sydäimestä! Lääkärit itsehän sen viimeksi tekevät! Mutta tehtiin maha- ja

sappiröntgenit. Tyräleikkauskin tuli samoihin aikoihin, kun hänellä rasisussydänfilmiä polkiessa pyörän satula oli romahtanut alas ja siinä yhteydessä oli tullut nivusrevähtymä.

Pelattiin tennistä, käytiin Kilpisjärvellä, oli kesän vaellukset, tunnin juoksulenkit kaupungissa; oli pikku haavereita, vuonna 1974 äitienpäiväesikoita poimiessa liukastuminen Angelniemen kalliolla, vasemman ranteen murtuminen ja kipsauksen jälkeen todettu hervoton etusormi! Murtunut luu oli rannekelloa vasten katkaissut etusormen jänteen, kirurgilta! Mutta ei hätää, keskisormesta on varaa siirtää toinen jänne tilalle ja niin tuli taas kirurgin käteen käyttökelpoinen ”pinsettiote”.

Joulukuussa 1975 Sauli tuli sairaalan portaita rennosti alas, kädet molemmissa taskuissa, astui hutiin ylimmällä portaalla, pyöri alas ja vasen polvilumpio hajosi viiteen kappaleeseen. Päivääkään ei töistä poissa, taisi takalasta olla alaraajassa jokusen päivän, ja hyvä tuli taas.

Mutta oireilua oli, aivan riittävän vakavaakin ja niin tyypillisesti sydämeen viittaavaa, että tyhmemmänkin olisi pitänyt pysähtyä. Oli mahan nakerrusta, kurkun kuristamista, kipua sydämen kärjen seudussa, sitkeätä hikkaakin (mikä toi mieleen Paavin kuolemanvakavan hikan aikoinaan). Tennistunteja jätettiin väliin, kunnes niistä kokonaan luovuttiin syksyllä 1980 (58-vuotiaana). Juoksulenkillä oli joskus käännyttävä kesken takaisin.

Toinen infarkti

Kun ajattelee, että oli jo koettu yksi infarkti, oli tällaista oireilua, lähipiirissä oli jo muutamalle tehty ohitusleikkaus ja oma veli oli menehtynyt sydäninfarktiin alle 50-vuotiaana vuonna 1976, niin ajatuksen leikkauksesta omalla kohdalla täytyi Saulille olla todella vastenmielinen. Ja varmaan koko tilanne oli lääkärille klassisistakin klassisin pään puskaan paneminen. Se, että tuolloin ensimmäisen infarktin jälkeen ei tehty mitään jatkotutkimuksia, kertoo vähän siitä kuinka paljon aktiivisemmin asioihin suhtaudutaan tänä päivänä.

Surullista, koska sitten pääsi tapahtumaan se pahin, tuli toinen sydäninfarkti, joka jo aivan toisenlaisessa laajuudessa vaurioitti sydänlihasta.

Lokakuun 26. päivänä, vuonna 1980 oli auton renkaiden vaihto. En muista, sallinko sen, ja mitöpä se olisi auttanut! Seisoin kyllä vieressä seuraamassa. Mutterit olivat niin kireässä, että ristikkoavain vääntyi ja hiki virtasi. Sehän oli kuin selvää itsemurhaa!

Aamulla, 28. päivä sitten, Sauli halusi mennä sydänfilmiin. Vasenta poskea oli kuumottanut jo 4-5 päivää ja nyt ”suri” vasenta käsivarttakin, sinänsä jo Angelniemen metsätöistä!! lähtien.

Ennen puoltapäivää alkoivat rintakivut – olin kuitenkin mennyt vastaanotolle – ja Sauli soitti minulle. Ehdotin, että soitan ambulanssin, mutta eihän sellainen tullut kysymykseenkään, minun oli haettava hänet. En aivan siltä istumalta jättänyt potilastani ja niin hän soitti uudelleen: ”Sielläkö sinä vielä olet!”

Jotakin kertoo Saulin ajatusmaailmasta ja kuolemanpelosta se, että hän tällä välin oli soittanut sisarelleen Helsinkiin kertoakseen, mikä tilanne oli, sillä hän ei yleensä kovin usein tarttunut luuriin.

Oli karkea 10 sentin loska. Tulenko tässä hädässä onnellisesti kotiin! Tulin, ja ovella oli jo täydellisesti pukeutunut, harmaa mies, salkku kädessä. Sama keli ja matka takaisin! Kun tulimme kunnallissairaalan kohdalle, kääntyi sen pihasta eteemme ruumisauto. ”Tuokin vielä!”, sanoi Sauli, mutta auto kääntyi edestämme pois sivukadulle. Kun olimme Citymarketin kohdalla, Sauli sanoi: ”Mahdammeko ehtiä perille?” Hillitse siinä itsesi ajamaan turvallisesti! Kun pääsimme Uudenmaankadun ja Itäisen Pitkädun risteykseen, sama ruumisauto ilmestyi jälleen eteemme. Silloin Sauli sanoi, että jos nyt olisin heikkohermoinen, kääntyisin takaisin.

Tulimme onnellisesti sairaalan korokkeelle, mutta minun oli jälleen jätettävä potilas ja vietävä auto pois. Itse hän hakeutui osastolleen ja sänkyyn ja siellä meitä sitten oli: **Heikki Wendelin** – itse nuorempana, jo manan majoille mennyt – soitti Jormalle ja sai tämän sattumalta kiinni luennon väliajalta. Wendelin sanoi, että kyllä nyt on mentävä valvontaosastolle. ”Minä en lähde minnekään omalta osastoltani!” Silloin osastonhoitaja **Rantanen**, posket punoittaen sanoi: ”Minä en sitten ainakaan vastaa tästä!” Jorma kärräsi Saulin henkilökohtaisesti sydänvalvontaosastolle potilassängyssä.

Se oli sattuma ja pelastus, sillä: kun Sauli oli saatu sydänosastolle, niin dosentti **Markku Inberg** tuli häntä katsomaan ja heidän siinä jutellessaan, yhtäkkiä ovi temmattiin auki ja suoraan tultiin

antamaan sähköisku rintaan; Inberg ei ollut ehtinyt huomata mitään erikoista. Arvailla vain saattaa, mitä olisi tapahtunut, jos hän olisi maannut vielä siellä kirurgisen osaston sängyssä.

Tästä rajan toiselta puolelta palaamisesta hän sitten kyllä, melko pian sanoi minulle, että sitä hän ei enää koskaan halua uudelleen kokea, niin hirvittävän kova kokemus se oli ollut, tuskainen paluu joistakin mustista katakombeista; sitä täytyy yrittää kuvitella jonkinlaisena ääritilana, elimistön jokaisen solun huutaessa happea – näin olen sitä ajatellut.

Tähän hetkeen liittyi muutakin dramaattista. Minäkään en osannut tajuta hetkien vakavuutta, kun Sauli nyt oli siellä ”turvassa”. Illalla piti olla jokin meno, johon liittyvä lahja oli minun hallussani ja niin kiirehdin toimittamaan sen asian pois päiväjärjestyksestä. Ei silloin ollut kännyköitä ja niin dosentti Inberg ei minua tavoittanut. Jormakin sai tapahtumasta tiedon vastaanotolleen illan suussa. Tämä onneton yhteensattuma on lähtemättömänä traumana jäänyt sieluuni, niin tiiviisti kun olen hänen sairaalassaolojaan vahtinut.

Sairaalavaihe kesti 17 vuorokautta.

Siihenkin mahtui monenlaista, esim. viidentenä päivänä illalla hän sanoi: ”*Kuinka minä voin olla näin nuutunut, on suorastaan vaikea olla.*” Vatsaa nakersi niin paljon, että täytyi tehdä ultraäänitutkimus. Munuaiskivikin tuli jälleen kuvaan.

Jos yöllä heräsi, hän otti kirjan ja sanoi: ”*Katsos tämä on kuin tutti lapsen suuhun!*”, tietty huumori oli sentään tallella. Kahdeksantena päivänä kaikki letkut irrotettiin niin, että hän pääsi käytävälle jaloittelemaan.

Suihku ja tukanpesu kyllä selvästi rasittivat, mikä saattoi johtua myös lääkityksenä olevasta pindololista; olen aina koettanut pitää ääntä siitä, että beetasalpaajat eivät ole heikkojen lääke. Olenkin eräissä kirjoituksessani (21) verrannut, että beetasalpaajien anto voi olla, kuin löisi hukkuvaa melalla päähän. Pindololi sitten lopetettiin. Vasenta ylärajaa jomotti joskus siinä määrin, että Sauli halusi kokeilla Nitroa. Hän ei huomannut siitä mainittavaa helpotusta. On mielenkiintoista, että nykykäsityksen mukaan beetasalpaus on kyllä tällaisille potilaille tarpeen, mutta pindololi on lähes hävinnyt markkinoilta.

Kotiin tultua sitten kaiket yöt kuuntelin hengitystä, jossa tiettyä epätasaisuutta olikin, mutta vähitellen elämä tasaantui ja alettiin valmistautua tulevaan.

Nyt nimittäin Saulille oli päivänselvää, että ohitusleikkaus oli tehtävä, ”*tällaisen Damokleen miekan alla en aio elää!*” Muutamien kuukausien toipumisaika sydämelle piti suoda ja sen hän käytti treenatakseen itsensä mahdollisimman hyvään leikkauskuntoon. Oli ihana luminen, aurinkoinen kevättalvi ja niin saatoimme tehdä päivittäin kymmenen kilometrin hiihtolenkin Hirvensalon puolella. Se ei tuottanut Saulille minkäänlaista vaikeutta, hän oli kuin nuori hirvi, punaisissa polvisukissaan, lumisen metsän keskellä.

Päivien rajallisuus koko ajan mielessäni valokuvasin häntä useasti, ehkä liikaakin. Kaikki tämä vain lisäsi pelkoani leikkausta kohtaan; ajatella, jos elämä näin mukavana voisi jatkua, toisen vaihtoehdon ollessa ”kerrasta poikki”.

Tähän ajatusmaailmaan minulla oli täydet perusteet, sillä sydänlihaksen kärsimät vauriot olivat niin suuret, että Sauli todella oli korkean riskin leikkausobjekti. Olin siitä enemmän kuin tietoinen, sillä talon koko lääkärikunta, operatööri Inbergiä lukuun ottamatta, oli leikkausta vastaan. Ensinnäkin ikä, 63 vuotta, oli siihen aikaan korkea – nykyäänhän tuskin lienee ikärajaa lainkaan. Ja toiseksi, sydämen pumppuvoima, ns. ejektiofraktio, oli pieni.

Sauli oli tuosta vastustuksesta hyvin tietoinen ja niinpä hän kävi tenttimässä jokaisen lääkärin erikseen. Siten hän kävi myös paljon arvostamansa röntgenlääkäri Tapio Helelän luona. Tästä audienssista kollega Helelä kertoi jälkeenpäin niin mieleenpainuvasti. Sauli oli tullut hänen kansliaansa, istunut ja kysynyt: ”Mitä Sinulla on asiaa vastaan?” On paperilla vaikea jäljitellä, miten hän kuvasi tutinaansa, miten kysymyksestä selvitä.

Sitten sairaalassa pidettiin meeting, jossa olivat läsnä Sauli ja muut lääkärit, paitsi Inberg. Ajateltiin, että näin riskialttiin esimiehen leikkaaminen voisi olla Markku Inbergille liian ankara koettelemus ja kysyttiin Saulilta, jos hän menisi Helsinkiin leikattavaksi.

”Ei tule kysymykseenkään, että minä lähtisin omasta talostani pois!”

Asia oli sillä selvä.

En tiedä, mitä potilas itse ajatteli, ainakin hän oli aivan levollinen, mutta minulta vaati tavatonta itsehillintää olla näyttämättä omia pelkojani, vaikka avoimesti olinkin leikkausta vastaan.

Ohitusleikkaus

Koitti sitten päivä, toinen maaliskuuta vuonna 1981, jolloin oli lähdettävä sairaalaan. Pitkäsalmen hanget hohtivat kevätauringon paisteessa. Mikään muistikuva ei ylitä sitä tunnelmaani, kun Sauli käänsi selkensä tuolle näylle ja niin paljon rakastamalleen kodille, sulki minut syliinsä ja sanoi: ”**Minä palaan**”, kuten sitten tapahtuikin yli 20 vuodeksi, normaaliin täysipainoiseen elämään – jatko aikaan, joksi sitä on pakko nimittää.

Oli oltava urhea, vaikka sydän oli pakahtua. Mitä se mahtoikaan vaatia häneltä, jonka oli antauduttava yhden kortin varaan.

Lääkäripotilaan asema ei suinkaan aina ole niin mutkaton, kuin luulisi. Olin havainnut sen Saulinkin kohdalla jo aikaisempien sairaalavaiheitten aikana. Esim. tavanomaisen laboratorionäytteen otossa näytteen ottajan käsi saattaa ”vispata” niin, että sääliksi käy. Mukaan tulee tuo niin äärimmäisen inhimillinen onnistumisen tarve, joka ei ole poispyyhittävässä.

Leikkausvalmisteluihin kuului rutiininomainen kanyylin laitto solislaskimoon. Kun ylen tottunut ja taitava anesthesiologi pisti kolmatta kertaa, niin Sauli sanoi, että taidat olla kohta jo lapaluussa! Johon tämä, että hän on ihan likomärkä, mutta Sauli rauhallisesti vain: ”Minä en vähääkään.”

Tuli sitten leikkauspäivä, tiistai, maaliskuun kolmas. Sauli oli saanut jo esilääkityksen, mutta siinä pöpperössä hän vielä antoi ohjeita – oliko se huone nyt liian kuuma vai kylmä – että Jussari hoitaa patterit kuntoon siksi, kun hän tulee huoneeseen takaisin, vitsailiko vielä jotakin turvelämmityksestä!

Minua koski vakiomääräys: ”Muista, ettet sekaannu mihinkään; kun kaikki hoidetaan niin, kuin on tapana, se on varmin tae siitä, että kaikki sujuu parhain päin!” Se on kyllä aika preussilainen kanta. josta en tänä päivänäkään ole hänen kanssaan samaa mieltä. Kyllä läheinen omainen monesti voi nähdä jonkin asian paremmin kuin ventovieras, eikä lääkäriomaistakaan pidä vähätellä.

Kun potilas kello 7.45 vietiin leikkaussaliin, niin kello 16–17:n maissa hänet oli siirretty teho-osastolle. Oli tehty neljän suonen ohitus. Jorma oli leikkausta vieressä seuraamassa; se ei liene ollut helppo kokemus, mutta lohdullista siinä oli nähdä sydämen välitön käynnistyminen kriittisellä hetkellä.

Itse leikkauksesta Jorma on kertonut ikimuistaisen seikan kirurgin ankarasta ja kylmäveristä harkintaa vaativasta työstä.

Oli saatu jälleen yksi ohitus valmiiksi. Dosentti Inberg kokeili sormellaan nostaen siirrännäisen joustoja. ”*Pahus, tuli vähän kireä. (Hanskat pöydälle.) Esko (Vänttinen) tee sinä uusi, minä lähdän välillä tupakalle*”.

Minä olin majoittuneena Saulin yllilääkärikansliaan, missä vietin yöni kahdessa vastakkain olevassa nojatuolissa. Herätyskellon turvin kun osasin sentään nukkua, niin suurta oli väsymys kaikesta. Kävin aina parin tunnin välein Saulia katsomassa.

Olimme Eiran kanssa vuoteen äärellä seuraavana aamuna kello 6.20 ja tuntui lohdulliselta, kun saimme jonkinlaisen vastauksen.

Lääkärien meetingin aikana, kello 9 oli aikamoinen rytmihäiriö, Jorma oli myös läsnä. Annettiin Lidocainia. Kello 20 potilas oli aika virkeä ja kysyi minulta jo lääkkeitä, mutta kun sitten torstai-aamuna, 5. maaliskuuta, kello 4 menin jälleen katsomaan, Sauli oli heittelevän levoton ja väkivalloin, hurjin voimin, kaikkine letkuinensa pyrki ylös sängystä. Silloin sanoin itselleni: ”Tämä ei ole meidän isä, nyt on lääkkeitä liikaa!” Soitin Jormalle: ”Tule heti tänne estämään seuraavan piikin anto!”

Olin tässä asiassa niin määrätietoinen, koska Sauli oli sanonut minulle, että jos hän puolessatoista vuorokaudessa pääsee respiraattorista (hengityskoneesta) pois, niin hänellä on mahdollisuus selvitä Hän olikin jo siinä rynnistyksessään saanut soperretuksi: ”Miksi olen respiraattorissa!”, niin syvästi alitajuntaan olivat hänellä painuneet nämä eloonjäämisen periaatteet.

Samana osoitti se, että hän 5. maaliskuuta, kello 13 jonkinlaisilla harakanvarpailla sai kirjoitetuksi: ”Milloin?”(saadaan tuubi pois, tarkoitti hengityskoneesta vapautumista).

Ja niin elämä valkeni, elimistö sai tilaisuuden puhdistautua myrkyistä, potilas rauhoittui ja kello 14.30 hän vapautui putkistaan.

Toipuminen jatkui, luultavasti aika tavanomaisin vaihein. Sydänhän oli heikko ja nesteen keräytyminen elimistöön sen mukaista, ulkopuolisenkin havaittavissa; painoa kymmenisen kiloa tavanomaista enemmän. Muistan, miten anesthesiologi **Veikko Laaksonen** sanoi, että aivan hirvittää

tämä nesteenpoistolääkkeiden määrä, mutta uskallettava on, se on ainoa mahdollisuus, mikä sitten osoittautuikin oikeaksi.

Perjantaina 6.maaliskuuta hän jo pyysi Turun Sanomat, mutta ei varsinaisesti jaksanut lukea, minä vähän luin otsikoita. Lauantaina edistytettiin istumaan tuoliin ja tilanne näytti siinä määrin stabiililta, että minä uskaltauduin hapenottoon 10 kilometrin hiihtolenkille.

Maanantaina, 9. maaliskuuta, Sauli siirrettiin päivällä sydänvalvontaosastolle ja minulle järjestettiin rullasänky, jolla saatoin yöt levätä. Potilas oli koko ajan kytkettynä sydänpöytä-monitoriin ja kun dosentti Inberg kävi iltakierrolla, hän kysäisi: ”Mitä tuo tuossa tekee!” Sanoimme, että se nyt pidetään varmuuden vuoksi. Ja olihan yhtä ja toista syytäkin, kun Sauli mm. sanoi: ”En minä hyvin voi, henkikään ei oikein riitä.” – aika luonnollista, kun varmaan vielä oli nesteen kertymää.

Nukuin ymmärrettävästi aika lailla koiranunta ja kun taas torstaina, 12. maaliskuuta, kello 6 havahduin ja vilkaisin monitoria, havaitsin, että sydänpöytä näytti aivan hurjalta, potilaan nukkuessa rauhallisesti, kirja vierellään.

Ryntäsin käsiksi soittokelloon, mutta se oli irronnut seinästä. Kun hain soittokelloa, potilas heräsi ja kysyi, mitä sieltä hain. ”Miksi istut siinä, miksi olet niin huolestuneen näköinen?”, terävä oli nytkin huomioissaan.

Juoksin kansliaan ja melkein siinä samassa oli anestesialääkäri Jukka Irjala paikalla ja kone rytminsiirtovalmiudessa heti oven takana. Ei vain ollut itsestään selvää, mitä piti tehdä. Lääkkeeksi annettiin mm. 100 mg Mexitiliä. Heristin jo siinä vähän korviani, koska minulla oli jonkinlainen mielikuva, että kyseinen aine, antiarytminen, meksiletiini, rytmihäiriölääke, ei ollut niin yksiselitteinen. En kuitenkaan uskaltanut puuttua asiaan, minullahan oli niin ankarat ukaasit. Kipaisin lääketieteelliseen kirjastoon ottamaan paremmin selvää ja sieltähän se löytyi, että lääkkeellä on heikko negatiivinen inotrooppinen (eli sydänlihasta heikentävä) vaikutus, mikä tulee ottaa huomioon hoidettaessa sydämen vajaatoimintapotilaita.

Aikaa kului ja Sauli painotti minulle, että se hoitaa, joka päivystää. Jorman oli mentävä Osloon. Hän kävi sanomassa näkemiin. Koneeseen oli tullut rengasrikko ja hän soitti Maarianhaminasta, joko rytminsiirto on tehty. Ei ollut, kun vielä harkittiin. Kysyin Saulilta, soittaisinko Veikko Laaksoselle, anestesia-ylilääkärille. ”Ei!”, oli ehdoton vastaus. Alistuin odottamaan.

Kului jonkin aikaa, jolloin Sauli sanoi: ”Soita sittenkin!”

Kun sitten soitin, hän vastasi heti ja kertoi, että hän tietää tilanteen, hän on koko ajan istunut nenä ruudussa kiinni, mutta kun hän ei tiedä, mitä pitäisi tehdä.

Näin jännittävää voi elämä olla. Toimenpide merkitsi jälleen narkoosiakin, äskettäin leikatulle.

Ratkaisu sitten tehtiin ja rytminsiirto, kello 13.10, sujui hyvin.

Jorma oli tiedustellut tilannetta usealta etapiltaan – ei ole helppoa olla matkalla, kun isä taistelee hengestään. Illalla hän sitten jo palasikin.

Kun Sauli sitten myöhemmin päivällä kysyi, miksi rytminsiirtoa ei tehty heti, hän jatkoi samalla paljon viljelemällään, niin moneen paikkaan sopivalla: ”*Die Hälfte seines Lebens, wartet der Soldat vergebens*” (puolet elämästään odottaa sotamies turhaan). Hän oli sen kerran pamauttanut Helsingin kirurgisessa sairaalassa assistenttina palvellessaan professori **Nylanderille**, kun tämä anteeksipyyteli paljoa myöhästymistään. Professori oli kai kokenut sen vähän arrogantiksi.

Päästiin seuraavaan päivään. Jälleen tuotiin Mexitiliä, nyt 2 x 100 mg. Sanoin Saulille: ”Älä ota niitä!” Mutta siitäkös hän mitään välitti, sairaalan kurille kuuliaisena, suorastaan vikkellästi nappasi tabletit.

Mikä järkytys minulle, vieressä ollen: vielä äsken, tuo ”kukkea”, hiukan turvoksissa ollut mieheni, aivan silmissä nuutui syanoottiseksi (sinertäväksi) sängyn pohjalle, nenänpää terävänä, nahistuneena, olisi kuvaava sana. Nyt olin hädissäni ja menin kardiologi Erik Engblomin juttusille. Hän ymmärsi tilanteen, mutta oli vaikea puuttua asiaan. Sauli virkistyi, onneksi, eikä kyseistä lääkettä sitten enää annettu.

Hän oli ollut selvillä tilanteesta, koska sitten tokaisi, että meinasivat tappaa minut, lisäksi samalla myös niin usein toistamansa: ”*Vanhat sotilaat eivät kaadu. Ne vain häipyvät*”, ja taas ukaasi minulle: ”*Älä vain hauku!*” Kyllä hän jaksoi pelätä minun käytöstäni aavistaen, että kukin omiensa puolesta, sammakkokin nuijapäittänsä!

Saulillahan oli erittäin älykäs, lakoninen, hillitty, ei koskaan sopimaton huumori. Hänelle ominaista oli myös, että hän kunnioitti naista ja hoitajattaria. Tulee tässä mieleeni eräs Jorman mieleensä painama, ehkä lähinnä avioliittoa ylläpitävä viisaus:

”Ei ole mikään konsti saada naista vaikenemaan, mutta saada se (hänet) uudelleen puhumaan, onkin sitten jo toinen asia!”

Sairaalassaolo kesti 19 vuorokautta, jonka kaikki yöt vietin Saulin kansliassa, koti Ispoisissa tuntui olevan huolestuttavan kaukana. Loppuaika oli vähittäistä toipumista erilaisine tuntemuksineen. Milloin oli selkä kuin piesty- luonnollisesti makaamisesta – joskus rinnassa panssarin tunne, hengitys nopeahkoa, ajoittain riittämättömän tuntuista; varmaan tuntikaupalla olen hiljalleen kammannut tukkaa, sillä se oli unilääkkeistä parhain. Tavattoman opettavainen olikin kokemus bentsodiatsepiini johdannaisten ristiriitaisista vaikutuksista: miten paljon pöpperöä ja suorastaan desorientaatiota aiheuttavat nuo, niin laajalti ahdistuneisuuteen käytetyt lääkkeet, vähäisinäkin annoksina. Asia on kyllä tunnettu pienemmässäkin rasituksessa, kuin nyt kyseenä olevassa.

Potilas itse seurasi aika valppaasti tilaansa ja lääkitystä, osoittaen, miten ”ydinjatkeeseen” alan asiat ovat ammattimiehellä syöpyneet. Hän seurasi kammioekstroja, sydämen ylimääräisiä lyöntejä, jotka tässä tilanteessa saattoivat olla hälyttäviä. Myös ”flow´hun”, sepelvaltimoihin saavutettuun virtaukseen hän palasi usein, mikä meille luonnollisesti oli erittäin mieluisaa viestiä aivojen tilasta. Viranhoitoakin siinä ohessa suoritettiin, kun papereita alettiin tuoda allekirjoitettaviksi – mahtoiko olla terapeutinikin toimenpide!

Eräs seikka, joka itselleni koitui ikuiseksi elämänopiksi, oli, että silloin, kun jossakin perheessä eletään näin jännityksen täyttämiä päiviä, ei ole syytä häiritä, ellei ole aivan vakuuttunut, että juuri minun yhteydenottoani toivotaan. ”Kuule, kuule, kerro, kerro vähän jotakin, mitä kuuluu!” ei todellakaan ilahduta. Kaikki vähänkään uteliaisuuden sävyttämä tiedonhalu on näin vakavissa elämänvaiheissa pystyttävä hillitsemään. Kyllä läheiset itse tietävät informoitavansa ja jaksavat sen verran tehdä oma-aloitteisesti.

Sen sijaan, aivan korvaamattomana koin jonkun, itse kovia kokeneen ystävän olemassaolon, jolle saatoin kertoa pelkoni urheuteni pettämisestä hetkenä, jolloin ”karitsa” oli luovutettava.

Leikkauksen jälkeinen toipumisaika sujui varovaisten edistysaskelten merkeissä.

Saulille oli taas määrätty jotakin beetasalpaajaa, jota hän tunnollisena tietysti otti. Ja eikös mitä, puolen tunnin kuluttua hän alkoi voida huonosti ja antoi ylen. Silloin minä luonnollisesti toistamaan, että mitä minä olen sanonut, älä ota sitä lääkettä. Mutta vähintään toisena päivänä hänen täytyi kokea sama, ennen kuin uskoi.

Kuinka moni, esim. juuri näistä sydänleikatuista, onkaan kokenut saman!

Jonkin ajan kuluttua uskaltauduimme sitten ulkoiluun. Mieleeni on erikoisesti jäänyt ensimmäinen parisataametrinen Ispoisten kotimme lähetyvillä. Meitä vastaan tuli anestesioologi **Jaakko Korkeila** ja kuinka piristävä oli hänen iloinen tervehdyksensä: ”Hienoa Sauli, että olet itse, omassa talossasi, saanut tämän avun” – tai jotain sen tapaista!

Siinä oli jotakin niin lämpimän myötäelävää.

Luulen, että aika suuri kollegajoukko oli tätä leikkausta seurannut henkeä pidätellen.

Oikeastaan vielä toipilasaikaan, lokakuussa vuonna 1981, sattui, osin jonkin verran arvosteluakin herättänyt, TYKS:n liittohallituksen matka Sydneyn kongressiin. Oli itsestään selvää, että pitkä lentomatka tulisi olemaan rasittava. Yritin saada Saulia kertomaan lentoemännälle, että hän on äskettäin sydänleikattu, jotta olisiko mahdollista hänelle, pitkine koipineen, järjestää käytäväpaikka. Mutta en tullut kuulluksi. Niinpä hän, kuusipaikkaisen penkin ahdingossa ei koko yönä silmäänsä ummistanut. Sanomattakin on selvää, että olin huolissani.

Seuraavalla hiihtokaudella pääsimme sitten jo Kilpisjärvelle, mikä yleensä ajoittui huhtikuun alkuun. Sitä jatkui vuoteen 1987, jolloin Sauli vielä hiihti mm. vaativan Ailakka-tunturin lenkin, mikä merkitsi tuollaista runsasta kuutta tuntia. Sen jälkeen tyydyimme Saariselän maastoon, jossa hiihdimme vielä ainakin helmikuussa 1993. Angelniemen jäällä hiihdimme vielä pääsiäisenä vuonna 1999.

Näitten lisäksi Lapinnälkä vaati kesäajot Hammerfestiin (1993), Kilpisjärvelle heinäkuussa 1994 ja Nilsiä viikoilta jatkettuna Pallakselle saakka. Tämä kaikki siitä huolimatta, että hän Lapin sodasta 500 kilometriä kantapäät puhki marssittuna oli vannonut, ettei koskaan enää palaisi niille maille!

Aikaisemmin mainitsemani ”Seven brothers´in” kesävaellukset jatkuivat vuoteen 1987, vaikka Tuonikin jo oli ehtinyt typistää tätä erityisen tiivistä veljesjoukkoa. Toimitusjohtaja **Eero Leimola** oli kuollut vuonna 1976 ja professori **Lennart Kalliomäki** vuonna 1986.

Seuraavana vuonna pidettiin sitten viralliset lopettajaiset, aviopuolisoittenkin ollessa mukana.

Suurenmoinen katsastus kauneinta Kuusamo: Kitka – Juuma – Jyrävä – Kiutaköngäs (missä olin aikaisemmin ollut jo vuonna 1936) – Valtavaara – Ruka.

Lähtemättömästi on jäänyt mieleen kuin satumetsänä Valtavaaran puhtaat koivutatit, joista joukon kokkitaidoilla saimme nauttia kaikkien aikojen sienikeiton.

Eläkeikä

Eläkkeelle Sauli lähti 66-vuotiaana, elokuun viimeisenä päivänä vuonna 1984.

Tähän elämänvaiheeseen ei liittynyt pienintäkään dramatiikkaa. Monet kyselivät, miten Sauli osasi olla, kun ei ollut vuosikymmenten lähtöä sairaalaan aamukahdeksaksi.

Tämän vaiheen vaatimukset olivat hänelle piirtyneet selviksi jo vuosikausia etukäteen, kun hänen legendaarinen edeltäjänsä, professori Klossner, oli niin useasti korostanut, että ”uusi ylilääkäri ei ole itsenäinen, ennen kuin entinen on joko muuttanut paikkakunnalta, tai kuollut!”

Hän ei halunnut olla seuraajalleen minkäänlainen riippakivi.

Lauloin muuten Klossnerin läksiäisissä, vuonna 1963, Suomalaisella Pohjalla, melkein kansanlauluna pidetyn ”Kaipaus. En voi sua unhoittaa pois”, mutta hän taisi ottaa sen vastaan vähän epäilevästi, taisi peräti kysyä, oliko se rienausta. Mutta voi olla, että hän sillä peitti hämmennystään, kovin sentimentaalinen, jollainen hän toisaalta oli.

Vuodet vierivät tavanomaisessa, rauhallisessa olossa Angelniemen kesineen. Se käsitti aamu-uinnit ja saunomiset, päivittäisen postilaatikolle pyöräilyn tai kävelyn, edestakaisin noin kolme kilometria, pieniä sieniretkiä läheisiin metsiin, talon maalausta, halonhakkuutakin, oikein kunnolla. Minua se hirvitti ajatellen metallilenkkejä rintalastassa.

Voimat eivät luonnollisestikaan lisääntyneet, mutta pitkätkin automatkat olivat vielä piristäviä.

Olimme jopa Eiran lasten, Tean ja Sakarin, lapsenpiikoina Nilsiänsä musiikkikesässä, vuokramökissä järven rannalla.

Saulihan oli palvellut saksalaisten yhteysupseerina Sallassa vuonna 1942 ja siihen liittyen ajoimme heidän vuotuiseen asevelikokoukseensa, joka pidettiin vuonna 1990. Arvata saattaa, miten sydämellinen oli vastaanotomme. Tämä kokoontuminen oli Frankfurtin lähellä. Uudella Audilla ajoimme sitten vielä vuonna 1994 Münchenin lähelle, Gröbenzell’iin, toisen aseveljen luo.

Viimeinen kohtalon päivä

Turussa on sotaveteraanitaustainen, aika suppea, silloin ehkä noin 40-jäseninen ”Torstaikerho”, joka kokoontui Upseerikerholla. Se oli Saulille erittäin mieluisa mielenkiintoisine esitelmineen.

Syyskuun 13. päivän kokoukseen vuonna 2001, vain kaksi vuorokautta New Yorkin WTC-tornien katastrofin jälkeen, Sauli oli saanut hankituksi esitelmöitsijäksi vuosikymmenien takaisen ystävämme, koulutoverini ja kesänaapurimme meren yli, Kemiönsaaren Pärnäspäästä, suurlähettiläs **Björn Alholmin**. Aivan erikoisen innostuneena hän odotti tätä kokoontumista.

Olin ollut aamulla autolla liikkeellä ja nähnyt, minkälainen suma vallitsi tietyön alla olevassa Uudenmaankadun ja Itäisen Pitkätien risteyksessä. Kun Sauli oli lähdössä kello 12:ksi, kysyin tulisinko tuomaan, mutta ei, ”Minä menen itse!”.

Kunnioitin hänen itsemääräämisoikeuttaan ja sanoin, että älä sitten mene sitä tavanomaista tietä, vaan Sirkkalankadun kautta, ettet joudu siihen kaaokseen.

Ja kuinka ollakaan, että juuri tällä kertaa jäin ovelle katsomaan hänen jälkeensä, kun hän tavanomaiseen tapansa, uljain askelin, pikkuruututakissaan, joka melkein oli hänen tavaramerkkinsä, lähti autotallille.

Runsaan puolen tunnin kuluttua soi puhelin. Se oli Jorma.

”Isä on saanut kammiovärinän. Hän on täällä poliklinikalla, elvytettyinä, hengittää itse.

*Lähde tulemaan, **rauhallisesti!!!**”*

Sen verran osasin harkita, että minun on kuitenkin tuotava Saulin auto takaisin, ja tilasin taksin. Ainakin kolmet valojen vaihtumiset jouduimme odottamaan edellä mainitsemaani risteyksessä, ennen kuin pääsimme läpi.

Tilanne poliklinikalla oli rauhallinen, samoin olimme me.

Vähitellen siirryttiin teho-osastolle, enkä enää itse muista, kuinka pian potilas kommunikoi (luultavasti seuraavana päivänä).

Mitä oli tapahtunut?

Sauli oli tullut ajoissa perille parkkeerattuaan autonsa, kuten tavallisesti, lähellä asuvan, professori **Panu Vilkin** pihaan. Oli istuuduttu pöytiin ja Sauli oli kaatanut vettä kansleri **Kaarlo Hartialalle**, jolloin Hartiala oli sanonut:

”Onko sulla tommonen treemori!”

”Tämä kannu on niin pahuksen raskas!”, oli ollut vastaus – ja siihen Sauli oli lysähtänyt, pää tyhjälle lautaselle.

Paikalla oli melkein parhain mahdollinen asiantuntemus, lukuisa lääketieteen professoreitten joukko, heistä ensimmäisenä paikalla **Lassi Antila**, joka oikeastaan yksin suoritti mekaanisesti raskaimman elvytyksen. Osaamme arvostaa tätä tekoa, sillä hän teki sen oikeastaan oman henkensä vaarantaen. Muutamaa kuukautta myöhemmin hänelle itselleen suoritettiin ohitusleikkaus.

Myös helikopteri oli muutamassa minuutissa paikalla (ja tekee mieleni jo tässä yhteydessä kertoa mieltä lämmittävä seikka ensiapu-henkilökunnasta: Kyseinen helikopterin lääkäri kävi muutaman päivän kuluttua katsomassa, miten potilas voi).

Sauli oli aina toivonut ja miltei uskonut saavansa juuri tällaisen lopun, mitä luonto hänelle nyt oli tarjonnut.

Miksi näin tapahtui?

Minulla on erittäin vakaa oletamus, että Sauli kuitenkin ajoi automaattisesti totuttua reittiänsä ja jouduttuaan siihen ruuhkaan harmistui siinä määrin, että seuraamus oli näin kohtalokas.

Latenssiaikakin varmaan sopii elimistön stressireaktioon, adrenaliini mukaan luettuna.

Olin antanut periksi väärässä tilanteessa.

En myöskään muista tarkkaan, kuinka pian jälleen voimme keskustella, mutta aika pian hän kuitenkin sanoi: *”En minä tähän vielä aio kuolla!”* Kun sitten saatoimme kertoa, mitä oli tapahtunut ja sanoimme, että Lassi sen teki, niin kommentti oli: *”Lassi osaa nämä hommat.”*

Professori Antila oli aina ollut, ei ainoastaan virka-asemassaan, vaan myös tiedoissaan ja taidoissaan hänen lähin työtoverinsa, mistä tämäkin toteamus kertoi.

Eira oli juuri, kuukautta aikaisemmin, aloittanut työnsä Göteborgissa. Koulua käyvät lapset olivat Helsingissä ja isä Turussa näin vakavasti sairaana. Oli suuria vaikeuksia päästä häntä tervehtimään. Muistaakseni tapahtunutta seuraavana päivänä he kuitenkin tulivat Saulin luo. Sakarilla oli juuri ollut filosofian koe, ja minä sain siinä keskusteltaessa ajatuksen pienestä pistokokeesta ja kysyin Saulilta, miten sinä määrittelisit, mitä filosofia on?

Hän sanoi: ”Hetkinen”, ja sitten tuli jotakin niin tyhjentävää, että meistä ei kukaan olisi yltänyt samaan. Se oli luonnollisesti suuri ilon aihe.

Jokin toinen kerta, kun Tea ja Sakari jälleen olivat Saulia tervehtimässä, hän sanoi: ”*Anna lapsille satanen!*” Se varmaan jäi lopuksi elämää lämmittämään lasten mieltä muistona Papasta, tässä tilanteessa.

Pyryn olemaan sairaalassa niin paljon kuin mahdollista, se ei tuntunut turhulta. Olin kutakuinkin kaikki yötkin. Olen siitä onnellinen, että osaan nukkua pätkiä niissä erinomaisissa lepotuoleissa, joita sairaala aina ystävällisesti hankki. Saatoin jopa nukkua niin, että Sauli joutui kolme kertaa korottamaan ääntään: ”Kaisu!, Kaisu!!, Kaisu!!!” Myös miniäni Marjukka oli voimiensa ääri rajoille vuoteen äärellä niin, että saatoin päivisin käydä nukkumassa Jorman kanslian sohvalla. Hän hoivasi Saulia ennen näkemättömällä rakkaudella. Jorma tuli joka aamuksi seitsemäksi auttamaan verinäytteen otossa painaakseen pistokohtaa riittävän kauan verinäytteen oton jälkeen. Sairas, väsynyt potilas ei jaksanut itse tehdä ja niin on sitten se suoni seuraavana päivänä poissa pelistä.

Marraskuun toinen päivä syntyi neljännen polven viides, Olli, joka ehti saada viestikapulan tumpukäteensä. Sen sijaan tieto Jorman sijoittumisesta sisätautiopin varsinaisen professorin viranhaussa ei Saulia ehtinyt tavoittaa, sillä saapuneitten lausuntokirjeitten avaaminen sai odottaa tiedekunnan kiireissä.

Kerran, kun olimme kaikki kolme, Eira, Jorma ja minä siinä vuoteen äärellä, illalla, niin Sauli sanoi, että Eira ja Jorma voivat mennä nukkumaan, jolloin Eira sanoikin, että äiti tulee myös. En koskaan unohda sitä julkilausumatonta, mutta niin paljon puhuvaa katsetta, jonka Sauli silloin, vain luomiaan kohottaen minuun loi:

”Aiotko todella jättää minut!”

Hoitajattaret yhtenäen toistivat: ”*Miten rouva Viikari voi näin jaksaa!*” ja varoittelivat, että he ovat riittävän monta kertaa nähneet, miten hoitava taittuu. Minullahan oli kokemusta jo kahdesta aikaisemmasta, merkittävän pitkästä, kuitenkin paljon lyhyemmästä jaksosta, mutta silloin olin nuorempi ja jaksoin ne helposti. Minun mielestäni hän oli esimerkillinen potilas, oli ollut sitä kaikissa sairaalavaiheissa: ei valittelua, ei tuskailua; kerran hän nyt kysyi: ”*Mitä tämä show oikein on! Viikot kuluvat, mutta mitään parempaa ei tule.*”

Lopulta tuli merkki, jota vastuullisena ihmisenä en voinut olla huomioimatta.

Kun illalla olin menossa parkkitaloon jotakin tarkoitusta varten siirtämään autoani aamuksi sairaalan eteen, käyntini ei todellakaan olisi sujunut ”viivaa pitkin” ja sanoinkin, että jos poliisi olisi sen nähnyt, hän olisi minut pysäyttänyt.

Silloin tajusimme, että nyt oli tullut yöhoitajan hankkimisen aika, niin ankaraksi iskuksi Saulille kuin sen tiesimmekin. Osaston suosiollisella avustuksella se järjestyikin, mutta helppoa ei ollut jokailtainen poistumiseni, se vihlaasi. Mahdollisimman pian palasin taas ruotuun.

Sairaalarutiiniin kuului myös kuntoutusvaihe Kaupunginsairaalassa. Siellä samalla tavoin valvoin yöt lepotuolissa Saulin vieressä.

Meistä alkoi kuitenkin tuntua siltä, että emmeköhän pääse kotioloissa samoihin tuloksiin ja niin siirryttiin asiaankuuluvan rekvisiitan kera kotiin.

Pari viikkoa olimmekin kotona ja tuntui lupaavalta, kun Sauli mm. käveli, luonnollisesti valvottuna, pitkän matkan olohuoneesta kylpyhuoneeseen. Hänen mekaaninen vuoteensa oli sijoitettuna olohuoneeseen paikalle, mistä hän 32 vuotta oli tottunut ihailemaan Pitkäsalmee ja sen vaihtuvia ilmeitä. Mutta sitten, antibiootit tekivät tepposensa, ja meidän oli pakko palata TYKSiin.

Vähitellen meissä kuitenkin alkoi kypsyä velvollisuus toteuttaa Saulin toivomus kotiin pääsystä ja niin marraskuun 22. päivänä puimme hänet lippalakkeineen ja tummansinisine urheilupomppu- takkeineen lähtökuntoon.

Asia ei ollutkaan niin yksinkertainen. Ainoatakaan Inva-taksia ei ollut saatavissa lähitunteina. Arena-hallissa oli jokin tilaisuus, minkä vuoksi kaikki olivat ajossa.

Silloin Jorma sanoi Tuomas-vävyllään, että me viemme isän kotiin Volvolla, ja niin he pyryisessä illassa kantoivat Saulin Volvon etupenkille.

”Aja hiljaa sitten!”, oli selkeä evästys matkalle.

Kuinka suuri on neuvottomuus läheisen lähdön edessä!

Meitä oli kahdeksan ydinperheen lääkäriä asioitten kulkua läheltä seuraamassa, emmekä vielä tänä päivänäkään tiedä, miten meidän olisi pitänyt menetellä, potilaan toistaessa vain yhtä toivomustaan:

”Kotiin!”

Kun emme olleet vielä luovuttaneet.

Nyt oli nähtävissä, että paluuta ei ole.

Oli liikuttavaa todeta, että hän vielä sunnuntaina, 25. marraskuuta ymmärsi 56-vuotishääpäivämme.

Jorma oli kanssani viimeisen yön Ispoisissa, kun lähtö sitten tuli, keskiyöllä tiistaita vasten marraskuun 27. päivänä, Saulin nukkuessa vierelläni.

Harja oli murtunut majastamme.

Jätimme kodin tunnelmalliseen, lumiseen yöhön, tienoon nukkuessa.

Saatoimme Saulin, hänen toivomuksensa mukaisesti perhepiirissä, Turun Vanhalle hautausmaalle, missä hänen hautakiveään juhlistaa ystävien Saulin eläkkeelle siirtymisen yhteydessä antama, läksiäislahja taiteilija **Jarkko Roth’in** kaunis reliefiluomus.

Loppusanat

Kun ympyrä sulkeutui, kuten niin usein elämässä, ja tieteessä, tapahtuu, oli Yleisradion TV2 valppaana huomannut Duodecimissa referoinnin amerikkalaisten koe-eläintyöstä kanoilla, joka koski likinäköisyyden jarruttamista pluslaseilla ja mainitsi siitä Akuutti-ohjelmassaan 27.01.2004.

Yleisradio oli katsonut, että tässä voisi olla aihetta enempäänkin, ja niin se toukokuussa 2004 kävi haastattelemassa minua likinäköisyyden estämisestä. Televisiohaastattelu lähetettiin ”*Akuutti*”-ohjelmassa syyskuun 14. päivänä, 2004.

Amerikasta pitää tulla tukea ajatukselle, jotta suomalaiset kuuntelevat, mutta niinhän Alvar Aaltokin siteerasi:

”Nemo propheta in patria” (Ei kukaan ole profeetta omalla maallaan).

Kirjoitetulla sanalla on suulliseen verrattuna se etu, että se pysyy ja voi odottaa aikaa, jolloin se pääsee vaikuttamaan (Goethe). Samalla Sibeliuksen lohduttautui, että hänen painetut teoksensa jäävät eloon hänen jälkeensäkin.

”Jos tie vie päämäärään, ei sen pituudella ole merkitystä.” (E. I. Martsynovski)

Viitteet:

1. Berthold A. Das Myopodiorthoticon über der Apparat die Kurzsichtigkeit zu heilen. Esitelmä pidetty 4.6.1840 kuninkaallisessa Göttingenin tieteellisessä seurassa. Göttingen, Bandenhoeck und Ruprecht 1840.
2. Krehl J. Von Mehring's, Lehrbuch der inneren Medizin. 7. painos, Gustav Fischer, Jena 1911.
3. Axenfeld TH. Lehrbuch der Augenheilkunde, 3. painos, Gustav Fischer, Jena 1912.
4. Vammelvuo A. Muut ovat nuoria. Otava 1945
5. Tanner V. Näin Helsingin kasvavan. Otava 1945.
6. Friedman A. Treatment of migraine. N Engl J Med 1954;250:600-602.
7. Viikari K. Studies of the cholinesterase activity of the aqueous humour in man and some animals. Ann Med Exp Biol Fenn 1955;33: Suppl 4., 125s.
8. Walsh F. Clinical neuro-ophthalmology. The Williams & Wilkins Company. Baltimore 1961, s 230.
9. Duke-Elder S. Practice of refraction, referred symptoms, J & A Churchill, London 1969, ss. 6-9.
10. Duke-Elder S. System of ophthalmology, Kimpton, London 1970; Vol V: s 469.
11. Viikari K. Tetralogia (with an English summary). Turku 1972, 230s.
12. Turun Sanomat. Jokainen tarvitsee (silmä)laseja jonakin aikana elämässään. 1973; toukokuu 13:6.
13. Suomen Kuvalehti. Lääkärien kiista migreenistä ja viherkaihistista. Onko pluslaseista apua. 1974; no 21:53-57.
14. Uusi Anna. 1974; no 15:72-74.
15. Adel A. Migreeni ja pluslasit. Suomen Kuvalehti 1974; no 24:4.
16. Adel A. Tetralogia – näkemys oftalmologiasta. Suom Lääkäril 1974; 29:382.
17. Ervasti K. Hyvää yötä pojat... ja Otto Puupponen. Koillissanomat OY:n kirjapaino, Kuusamo. 1974.
18. Viikari K. The polyphasic fogging method for revealing spasm of accommodation. Acta Ophthalmol 1975; Suppl 125:17-19.

19. Gmelin RT. Myopia at West Point: Past and present. *Milit Med* 1976;141:542-543.
20. Viikari K. Kansleri Mikko Juvalle. Entä, kun tutkija on aikaansa edellä? *Uusi Suomi* 1976; joulukuu 11:9.
21. Viikari K. Beetasymptomien käytössä huomioitavaksi. *Lääkeuutiset* 1977; 26/3:131.
22. Viikari K. *Panacea*. Turku, Turun Sanomat 1978, 506s.
23. Oksala A. Turhat pluslasit. *Suom Lääkäril* 1979; 15:1247.
24. Viikari K. Vielä akkommodaatiosta. *Suom Lääkäril* 1979; 34:2113.
25. Sandor R. *Panacea*, "daughter" of Tetralogia. *Aktuell Optik och Optometri* 1979; no 7:44.
26. Viikari K. Coronary spasm and organic stenosis. *Am J Cardiol* 1982; 29: 1084.
27. Viikari K. Akkommodationsansträngning – och des invärkan på organismen. *Aktuell Optik och Optometri* 1984; no 2:11-17.
28. Viikari K. Hur förebyggs akkommodationsansträngning och pseudomyopi? *Aktuell Optik Optometri* 1984; no 4:8-9.
29. Viikari K. Hur skall man bromsa myopin? *Aktuell Optik och Optometri* 1984; no 5:23-26.
30. Viikari K. Synproblem och huvudvärk. *Aktuell Optik och Optometri* 1984; no 6-7:16-17.
31. Viikari K. Akkommodaatiosta ja sen kliinisestä merkityksestä. *Pupilli* 1987; V/no 4:6-7.
32. Viikari K. Summutustutkimus. *Pupilli* 1988; VI/no 1: 26-28.
33. Viikari K. Edelleen summutustutkimuksesta. *Pupilli* 1988; VI/no 2:4-6.
34. Viikari K. Näkökohtia myopiasta ja pseudomyopiasta. *Pupilli* 1988; VI/no 3:13-15.
35. Viikari K. Akkommodaatio ja kolmoisherma. *Pupilli* 1988; VI/no 4:25-27.
36. Viikari K. Oireista trigeminuksen II ja III haaran osalta. *Pupilli* 1989; VII/no 1:18-20.
37. Koskela PU. Oikutteleva akkommodaatio ja konvergenssi. *Suom Lääkäril* 1992; 108: 393-395.
38. Pärssinen O. Rasittaako lukeminen silmiä? *Suom Lääkäril* 1994; 110:2175-2177.
39. Parantainen J. Likinäköistyvä maailmamme. *Helsingin Lääkäril* 1995;no 2:34-35.
40. Tervo T, Laatikainen L. Silmätaudit. *Duodecim* 2003;119:2475.

